Kur'ân Tilavetinde Yaygın Hatalar

-FÂTİHA SÛRESİ ÖRNEĞİ-

MUHAMMED B. MUSA ÂL-İ NASR

ÇEVİRİ
PROF. DR. NİHAT TEMEL

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

Kur'ân Tilavetinde Yaygın Hatalar

-FÂTİHA SÛRESİ ÖRNEĞİ-

MUHAMMED B. MUSA ÂL-İ NASR

ÇEVİRİ
PROF. DR. NİHAT TEMEL

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 1978
İLMİ ESERLER - 272

Genel Koordinatör
Prof. Dr. Huriye Martı

Yayın Yönetmeni
Doç. Dr. Fatih Kurt

Koordinasyon
Bünyamin Kahraman

Editör
Prof. Dr. Murat Sülün

Eser İnceleme Komisyon Kararı : 10.09.2020/58

2021-06-Y-0003-1978
ISBN 978-625-7396-55-4
Sertifika No: 12930

Tasarım
Emre Yıldız

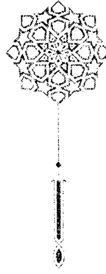
Tashih
Esma Çetin

Baskı
ÖNKA Kağıt Ürün. İml. Matb. Yay. Ltd. Şti.
Tel: 0312. 384 26 86

2. Baskı Ankara, 2021

İletişim
DİNİ YAYINLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
BASILI YAYINLAR DAİRE BAŞKANLIĞI
Üniversiteler Mh. Dumlupınar Bulvarı No: 147/A
06800 Çankaya/ANKARA
Tel: +90 (312) 295 72 93 - 94 Faks: +90 (312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
DÖNER SERMAYE İŞLETME MÜDÜRLÜĞÜ
Tel: 0 312 295 71 53 - 295 71 56 Faks: 0 312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

İÇİNDEKİLER

اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ÂYETİNİ OKURKEN YAPILAN HATALAR

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ÂYETİNİN KIRAATİNDE YAPILAN HATALAR

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ÂYETİNİ OKURKEN YAPILAN HATALAR

اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ÂYETİNİ OKURKEN YAPILAN HATALAR

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ÂYETLERİNİ OKURKEN YAPILAN HATALAR

ضاد'IN MAHRECİ VE SIFATLARI

OKUYUCULARIN TİLÂVET HÜKÜMLERİNİ UYGULARKEN DÜŞTÜKLERİ HATALAR

SUNUŞ

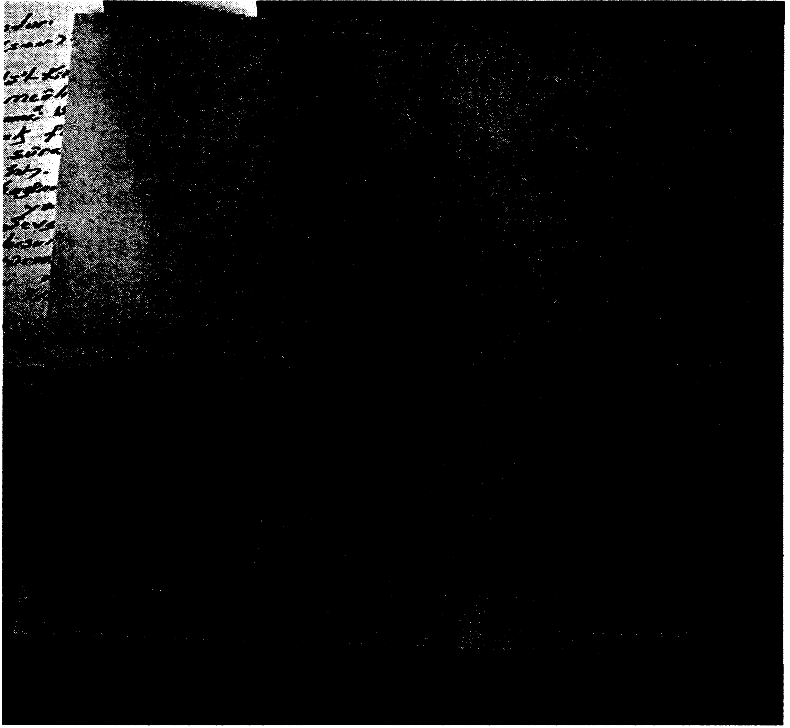
Her tür ***hamdüsena*** tamamen Allah'a mahsustur. Allah'ın ***salâtuselâm***ı Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ve hanedanının üzerine olsun!

Fâtiha, Kur'ân-ı Kerim'in ilk sûresi ve bir bakıma ön sözü olduğu için, ***Fâtihatu'l-kitâb*** adıyla anılagelmiştir. Kur'ân'ın tertibi ve yazılması itibarıyla birinci sûresi olması yanında, namazdaki kıraate bu sûre ile başlandığı ve nihayet bir bütün olarak indirilmiş sûrelerin ilki olduğu için ona bu ismin verilmiş olduğu da düşünülebilir.

Allah ile kul arasında bir tür sözleşme ve antlaşma olarak Fâtiha sûresi Allah – insan ilişkisinin mahiyetini ortaya koyar ve bunun hangi kurallara bağlı olarak sürdürüleceğini öğretir. Fâtiha sûresi inanan insana kesin bir düstur ve şaşmaz bir formül hâlinde hidayetle ibadetin önemini ve ebedî nimetin elde ediliş yöntemini bildirir. Böylece sûreyi okuyan mümin, Allah'a kul olduğunu ifade ve ikrar ettikten sonra kendisiyle yaratıcısı arasında hiçbir aracı bulunmadan doğrudan doğruya O'na seslenir.

Fâtiha sûresi Kur'ân'ın başında yer almanın avantajıyla bütün tefsir kitaplarında tefsir edilmenin ötesinde, tarihte müstakil olarak en fazla tefsir edilen sûre olmuş; "***Fâtiha'yı okumayan, o namazı hakkıyla kılmamış demektir.***" hadisi gereği, namazlarda mutlaka okunagelmiştir. Hz. Ali'nin de; "Fâtihatu'l-kitâb Arş'ın altındaki bir hazineden nâzil oldu." dediği nakledilmektedir.

Bu sebeple, kaide ve kurallara uygun okunmayı en fazla hak eden sûre Fâtiha'dır. Çünkü her Müslüman'ın namazında temel bir rükündür; zira namaz ancak Fâtiha sûresi okunduğunda geçerli sayılmaktadır. O hâlde, Fâtiha sûresini okumakla mükellef olan -başta din görevlileri ve yüksek

Şekil 1 ***Yazar Muhammed b. Musa Âl-i Nasr'ın oğlu Abdurrahman b. Muhammed'in tarafımıza gönderdiği neşir muvafakatnamesi***

mütehassıslar olmak üzere- herkes, bu mübarek sûreyi okumuş sayılabilmek için, sûrenin kıraatinde ne gibi hatalara düşüldüğünü bilmek durumundadır. Hele sûrenin diline yabancı ise... Nitekim Türkiye'de sadece halk değil, tecvit ve mahāric-i huruf kaidelerine aşina hâfızlar, imam ve müezzinler de, ana dillerinde olmadığı için -Arapça- bir metni okurken telaffuz hatalarına düşebilirler. Bu doğal bir şeydir; ana dili Arapça olanların bile, sûreyi okurken nice hatalara düştükleri bu eser okunduğunda net olarak görülmektedir.

Fâtiha sûresini okurken düşülen hataları derli toplu bir şekilde sunan ve sûrenin nasıl tilâvet edilmesi gerektiğini Safâkusî, Kurtubî, İbnu'l-Cezerî, Mekkî, Mar'aşî, Murâdî gibi otoritelere dayanarak aktaran merhum Muhammed b. Musa Âl-i Nasr'ın ***el-Ahtāu'l-vâkı'a fî kırâeti sûrati'l-Fâtiha***

mine'l-musallîne ve'l-eimmeti ve'l-kāriîn adlı çalışmasını Türkçe'ye çevirmeye karar verdik. Bu vesile Muhammed b. Musa Âl-i Nasr'ı rahmet ve minnetle anıyor; insanımızın istifadesine sunulması için eserin tercümesine muvafakat veren oğlu Abdurrahman b. Muhammed'e teşekkürü borç biliyoruz.

Müellifin; tilâvet kaidelerini anlatırken verdiği örnek kelime ve ifadeleri Kur'ân'da geçtiği yerleri de belirterek belirginleştirmeye çalıştık. Ancak eserde güdülen maksat, âyet metinlerinin anlamı değil telaffuz ve eda yönleri olduğundan, manaya taalluk etmedikçe, ifadelerin mealini vermeye gerek görmedik.

Metinde geçen Arap alfabesine ait harflerin adını Türkçe okunuşuyla Sîn, Râ, Mîm, Kāf, Kef şeklinde verdik; sadece ظ , ض ve ت , ط gibi karıştırılma ihtimali olanları orijinal görünüş ve okunuşlarıyla, yani , ضاد ظاء ve تاء , طاء şeklinde yazdık.

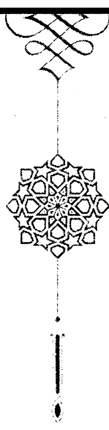
Yine, Fâtiha sûresinin âyetlerini bizde geçerli numaralandırmaya göre verdik; yani ilk âyet olarak *besmele*yi değil, اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ 'i kabul ederek. Bu durumda, son (7.) âyet غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّٓالِّينَ olmaktadır.

Tecvid terimi niteliğindeki *tefeşşî, ısmât, imâle, ıtbāk* vd. kelimeler; okuyucunun anlayacağı dille Türkçeleştirilmekle birlikte, her geçtiği yerde sözü uzatmamak bakımından oldukları şekilde verilmiş; ıstılahî anlamlarıyla düşünülmesi gerektiğini hatırlatmak için italik dizilmiştir.

Son olarak; tercümenin elinizdeki hâlini almasında büyük emeği geçen Yılmaz Özdemir kardeşime ve çalışmanın *editör*lüğünü üstlenen; Arapça metinle çeviriyi kelime kelime karşılaştırarak gözden kaçan hataları imkân dâhilinde tashih eden, neredeyse tüm cümleleri yeniden inşa edip daha anlaşılır hâle getiren, âyet metinlerini harekeleyen Kıraat uzmanı ve Tefsir profesörü değerli öğrencim Murat Sülün'e teşekkürü borç bilirim.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Prof. Dr. Nihat TEMEL
20 Haziran 2020 / ERENKÖY

İLK BASKIYA ÖN SÖZ

Her tür ***hamdüsenâ*** tamamen Allah'a mahsustur. Biz de O'na hamdeder, O'ndan medet umar, bizi bağışlamasını dileriz. Nefsimizin şerlerinden ve kötü amellerimizden O'na sığınırız. Allah kimi doğru yola getirmişse onu saptıracak yoktur, kimi de Allah saptırmışsa onu da doğru yola getirecek yoktur. Allah'tan başka ilah olmadığına; O'nun ortaksız yegâne ilah olduğuna da şehadet ederim; ***-Allah'ın salâtuselâmı kendisinin ve hanedanının üzerine olsun!-*** Muhammed'in, O'nun kulu ve resûlü olduğuna da şehadet ederim.

"***Ey iman edenler! Allah'tan hakkıyla sakının ve ne yapıp edin (O'na) teslimiyet göstermiş olarak can verin.***" (Al-i İmrân 3/102)

"***Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan ve ondan 'eş'ini var edip bu ikisinden (yeryüzüne) birçok erkek ve kadın yayan Rabbinizden sakının. Evet, kendisi adına birbirinizden istekte bulunduğunuz Allah'tan, özellikle akrabalık bağları hususunda sakının. Allah elbette üzerinizde gözcüdür (Rakîb).***" (Nisâ 4/1)

"Ey iman edenler! Allah'tan sakınıp doğru söz söyleyin ki, O da amellerinizi düzeltsin ve günahlarınızı size bağışlasın. Allah ve Resûlü'ne itaat eden, gerçekten büyük bir başarı elde etmiş olur." (Ahzâb 33/70-71)

Allah Resûlü (s.a.s.) de demiştir ki:

"*Kur'ân'da mahir olanlar, Allah'a itaatkâr yazıcı meleklerle beraberdirler.*"[1]

"*Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğretendir.*"[2]

---

1 ***Buhârî***, nr. 4637; ***Müslim***, nr. 798; vd.

2 ***Buhârî***, nr. 5027; ***Ebû Dâvûd***, nr. 1453; ***Tirmizî***, nr. 2910; vb.

Bu hadisleriyle Hz. Peygamber (s.a.s.), ümmetini teşvik etmekte ve onları; öğrenerek, öğreterek, tilâvet ederek, ezberleyerek, anlayıp içselleştirerek, önünü ardını iyice düşünerek, gece gündüz meşgul olarak Allah'ın kitabına eğilmeye davet etmektedir; çünkü o (Kur'ân) "hiçbir şeye benzemeyenin" kelâmıdır; "eşi benzeri olmayanın" sıfatıdır; çünkü o "âlemlerin Rabbinin" kelâmı, göklerin ve yerlerin yaratıcısının vahyidir. Yanlış yoldakilerin kılavuzu; helake uğrayacakların, kurtarıcısı, şaşkınlara yol gösteren odur. "Allah'ın sağlam ipi" odur, "hikmet dolu ilahi mesaj", aydınlatıcı lamba odur; apaçık hakikat de, dosdoğru yol da odur.[3]

Durumu, sıfatı ve Allah'ın indirdiği kitaplar hatta bütün kitaplar arasındaki konumu böyle olan bir kitap, Allah'ın emrettiği şekilde tilâvet edilmelidir. Yüce Allah şöyle buyurur:

"***Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, onu hakkıyla tilâvet ederler (yani okuyup izlerler).***" (Bakara 2/121)

Kur'ân'ın hakkıyla tilâvet edilmesi ise, telâffuz hatalarından korunmasıyla ve Allah'ın, vahiy emîni Cebrail (a.s) aracılığıyla indirdiği gibi tertil ve tecvit üzere okunmasıyla; Hz. Peygamber'in (s.a.s.) tilâvet ettiği gibi okunmasıyla olur.

Tilâvetle ilgili bu özellik Allah'ın onu koruyor olması sebebiyle koruma altındadır; çünkü ***tilâvet***; Allah'ın telaffuz, özellik, eda ve anlam bakımından korumakta olduğu kelâmının bir parçasıdır.

Bu yüzden, "Kur'ân okuma bilgi-becerisi ve bu okuyuşun korunması sonraki nesillerin öncekilerden devraldığı izlenegelen bir ***sünnet*** olmuştur. Dolayısıyla,

- Hz. Peygamber'in (s.a.s.) okuyuşunu
- Ashabının öyle okumalarını takrir ettiği okuyuş şekillerini
- O şekilde okunmasına izin verdiği okuyuşları bilmek sünnettir."[4]

3 Mekkî b. Ebû Tâlib, *er-Ri'âye*, s. 55.
4 Ahmed vd. tahriç etmiştir. Bkz. *es-Silsiletu's-sahîha*, 1522.

Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) "*Kur'ân'ı size öğretildiği şekilde okuyun.*"[5] buyurmuş; -*Allah kendisinden razı olsun*- İbn Mes'ûd da

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ (Tevbe 9/60)

âyetini okuyan birinin medd-i muttasılı uzatmadığını işitince, "Allah Resûlü (s.a.s.) bunu bana böyle okutmamıştı!' demiş ve sonra [لِلْفُقَرَاءِ kelimesini] *medd*ederek adama doğru şekilde okumuştur.[6]

Hatta Hz. Peygamber (s.a.s.) bu geleneği; Kur'ân'ın Übeyy b. Kâ'b, İbn Mes'ûd, Ebû Musa el-Eş'arî, Ebû Zeyd'in azatlısı Sâlim gibi Kur'ân okutan sahabilerinden -*Allah hepsinden razı olsun*- öğrenilmesini emrederken başlatmıştır.

Yine, Hz. Peygamber (s.a.s.) Kur'ân okuyan güzel sesli insanları överek şöyle derdi: "*Kur'ân okurken sesi en güzel olan kişi, kendisini Kur'ân'ı okurken işittiğinde Allah'tan korktuğunu düşündüğün kimsedir.*"[7]

Hz. Peygamber (s.a.s.), ümmet kendisini izleyip model alarak hocalarına karşı mütevazı olsun diye Rabbinden aldığı emirle,[8] kârîlerin imamı olan Übeyy b. Kâ'b'ın önünde Kur'ân okumuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s.) [namazda] canlılar için ve [mezarda] ölüler için Kur'ân'ı en iyi okuyanların öne geçirilmesini teşvik ederek şöyle buyurmuştur:

"*Topluma, Allah'ın kitabını en iyi okuyan kişi imam olur.*"[9]

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki; işinin ehli sağlam kârîlerden oluşan icracıların belirlediği kaidelere dayanan *doğru tilâvet*i öğrenmek, tüm mükellefler için kesin bir gereklilik ve dinî bir taleptir.

Tecvitli okunmaya en layık sûre de Fâtiha sûresidir; çünkü her Müslüman'ın namazında temel bir rükündür; namaz ancak Fâtiha sûresi okun-

---

5 Bunu Şeyhulislâm İbn Teymiyye (rh.) *Mecmû'u'l-fetâvâ*'da (XIII, 404) söylemiştir.

6 Taberânî, *el-Kebîr*, nr. 8677; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 313. Hocamız *es-Sahîha* adlı eserinde hadisin sahih olduğunu belirtmiştir (nr. 2237).

7 Hadisi Muhammed b. Nasr vd.leri, *Kitâbu's-salât*'ta tahriç etmiştir. *Sahîhu'l-câmi*'de (194) belirtildiği gibi sahih bir hadistir.

8 Hadisi *Buhârî, Müslim, Ahmed, Tirmizî, Nesâî* tahriç etmiştir.

9 Hadisi Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir. *Sahîhu'l-câmi*'de (7889) belirtildiği gibi sahih bir hadistir.

duğunda geçerli olmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber "Kur'ân'ın Giriş'i olan Fâtiha'yı okumayan, o namazı hakkıyla kılmamış demektir."[10] buyurmuştur.[11]

---

10 *Buhārî*, nr. 723; *Müslim*, 394.

11 Fâtiha sûresi neden bu kadar önemlidir?

Çünkü Fâtiha sûresinde; bilfiil *istikamet* üzere yaşamak gerektiği, *sırât-ı müstakîm*in, yani hak yolun "falanca doktrine, akide sistemi veya düşünce akımına bağlı olmak" gibi zahirî etiket ve şablonlarla belirlenemeyeceği vurgulanmaktadır. Bu sûrede; hak yolu temsil eden *İslâmiyet*'in, yani "Allah katında yegâne makbul sistem" olan Hakk'a teslimiyetin, şahıslara izafetle anılan Mûsevîlik/Yahudilik ve İsevîlik/Hristiyanlık değil, peygamber, sıddık, şehit ve sālihlerin yolu olduğu vurgulanmaktadır.

Bilindiği üzere, Fâtiha sûresi Kur'ân'ın esası (ام الكتاب) sayılmakta; bu vb. sıfatları ifade eden çok sayıda isimle nitelenmektedir. Fâtiha'yı bu denli önemli kılan اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ âyetidir. Fâtiha'nın odak cümlesi budur; çünkü dinlerin en temel tartışma konusu "kimin doğru yolda olduğu"dur. Fâtiha sûresinde doğru yolun; Yahudi'nin, Hristiyan'ın yolu olmadığı, peygamberlerin yolu olduğu belirtilmektedir. Müslümanlar olarak, Allah'tan *sırât-ı müstakîm*i isterken, -Nisâ 4/69'un tefsiriyle- peygamberlerin ve onlara gerçekten tâbi olanların yolunu istemiş oluyoruz; Hz. Musa'nın ashabının, Hz. İsa'nın havarilerinin yolunu. Yani yolun bozulmadığı, başkalaşmadığı orijinal hâlini. Ancak "Biz, peygamberlerin yolunu istiyoruz!" dediğimizde Hz. Musa'nın, Hz. İsa'nın yolunda gittiğini zanneden Yahudiler ve Hristiyanlar "Tamam, demek ki doğru yol Musa ve İsa Peygamberlerin yolu; demek ki bizim yolumuz!.." diyerek, bunun kendi yolları olduğunu söylüyorlar. İşte, غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ifadesi bu iddiayı geçersiz kılıyor; çünkü "Allah'ın gazabına uğrayanlar" derken Yahudilerin, "yoldan çıkanlar" derken de Hristiyanların kastedildiği -ilgili hadisten- biliniyor.

İkinci olarak; Bakara 2/2'de "Kitap kılavuzdur." buyrulunca, biz de bu kitaba sahip olduğumuz için, kendimizi otomatikman doğru yolda kabul ediyoruz; kılavuz elimizde olduğuna göre, değil mi?! Peki, biz doğru yolda isek Fâtiha'da Allah Teâlâ bize neden "Bizi dosdoğru yola getir." diye sürekli dua ettiriyor? Çünkü her an doğru yoldan sapma riski var; Yahudilik ve Hristiyanlık da doğru yoldan sapmanın en bariz örnekleri. "Muhammedî" anlamda *İslâmiyet* henüz yok iken doğru yol onların elindeydi; ama zamanla saptılar ve Allah onları doğru yola getirmek için peygamber üstüne peygamber gönderdi. Demek ki; insanın doğru yola gelmesi bir kere olup biten bir şey değildir. Doğru yola girmek, doğru yolda gitmeyi garanti etmez. Bunun için Allah Teâlâ bize bu duayı sürekli söyletiyor.

Üçüncü olarak; sadece dinler değil, dinlerin yorumları niteliğindeki mezhepler de sadece kendilerinin doğru yolda (*fırka-i nâciye*) olduklarına inanıyorlar. Oysa *sırât-ı müstakîm* En'âm 6/151-153'te -bazı temel (mekkî) emir ve yasaklar açısından- tefsir edilmiş bulunuyor. Bu âyetlerde; dokuz adet emir ve yasak sıralandıktan sonra, işte dosdoğru yol bunlara riayetten geçer deniliyor ve şu -asgarî- emir ve yasaklara uymayanların doğruluk iddiaları boşa çıkartılmış oluyor:

Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayın.

Anne babaya iyi davranın.

Fakirlik korkusuyla evlatlarınızı öldürmeyin.

Çirkin, yüz kızartıcı şeylere yaklaşmayın.

Cana kıymayın.

Halk vb.lerinin Fâtiha sûresini okurken düştükleri hatalardan kaçınmak için bunları bilmek gereği de buna eklenmelidir.

Allah'ın lütfu ile ortaya çıkan ***Kur'ân Tilavetinde Yaygın Hatalar -Fâtiha Sûresi Örneği-*** adlı bu kitaptan hiçbir Müslüman müstağni kalamaz; çünkü Müslüman, Rabbine ibadet etmekten de, O'nun kitabını mahlûkatın efendisi Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Cebrail'den, Cebrail'in de Âlemlerin Rabbi'nden aldığı şekliyle tilâvet etmekten de müstağni kalamaz.

Eser, halk tabakasından, işinin ehli sağlam kārîlere kadar bütün Müslüman kesimlere yönelik bir kitap olup, yedi âyetten ibaret Fâtiha [gibi kısacık bir] sûrede yapılan yaklaşık 200! hatayı ele almaktadır.

Kitabı yazma fikri bende; ***el-Kavlü'l-müfîd fî vucûbi't-tecvîd*** (Tecvid'in Gerekliliği Hakkında Faydalı Söz) adlı eseri telif ettiğim çeyrek asırdan daha eski bir tarihte oluşmuştu; fakat araya başka ilmî çalışmalar girdi...

Bu kitap, ileride yazacağım ***el-İstiksā li-ahtāi'l-kurrâ'*** (Kārîlerin Hataları Hakkında Geniş Araştırma) adlı çalışmamın öncüsüdür; Konuları Tecvit bablarına göre sıraladığım bu kitap muhtemelen büyük bir cilt tutacak.

Bu ve bundan önceki iki çalışmamın, kapsamları ve konu çeşitlilikleri bakımından benzerinin yapılmadığı kanaatindeyim. Bu da, ***Difâ'an 'ani'l-Kur'ân*** (Kur'ân'ı Savunma Adına...) adlı serinin dördüncü baskısı olacak; çünkü Allah'ın kitabını telaffuz hatalarından, yanlışlardan, karıştırmalardan uzak tutmak en büyük cihatlardandır ve ***"Onlara karşı Kur'ân'la var gücünle cihad et."*** (Furkān 25/52) âyetinin kapsamına dâhildir.

Tecvit ilmine dair çok sayıda eser olsa da, maalesef çoğu yeni bir şey ortaya koyamamakta; -pek azı dışında- önceki eserleri tekrarlamaktadır.

Yetim malı yemeyin.

Tartı ve ölçüyü tam yapın.

Konuştuğunuzda adil olun.

Allah'ın ahdini yerine getirin.

"Benim üzerinde bulunduğum dosdoğru yol işte budur.

Hulâsa; bu vb. emir – yasaklara uyanların ancak, dosdoğru yolda oldukları kabul edilebilir. Dinin temeli iman olmakla birlikte, iman bir kez edilip bitiveren bir şey değildir. Kelime-i Şehadet veya Kelime-i Tevhîd ile ispatlanan iman, istikametli (dosdoğru) bir hayatın sadece girişini teşkil eder; bununla sadece ***sırât-ı müstakîm*** üzere yaşama sözü verilmiş olur. Bu sözün yerine getirilip getirilmediği ise, sahibinin yaşam tarzına bakılarak değerlendirilir. / ed.

Veya başlıkları değiştirerek, takdim tehirler yaparak, "yiyebilmek için şeklini" değiştirme kabilinden, çaktırmadan, kurnazca yapılan intihallerdir! *Allah'ın merhamet ettikleri hariç tabiî... Ama onlar da çok azdır.*

Aşağıda Yüce Allah'ın kitabını okurken yapılan çok sayıda dil hatasına ve yanlışa dikkat çekmekteyim:

1- Bırakınız İslam davetçisi ve ilim taliplisi olanları,[12] ders / kurs alanların ve öğrencilerin çoğu bile doğru tilâvetin hükümlerini öğrenmekte ihmalkâr davranmaktadır. Bunun sebebi de o esnada (yani Tecvit ve Mahāric-i huruf öğrenirken) kendilerine ârız olan zorlanma ve sıkılmadır; çünkü kendileri çok önemli adamlardır ve insanların önünde öğrenci gibi görünmektedirler! Oysa "Baş olmadan evvel ilim öğrenin!" buyrulmuştur.

2- Tecvit öğrenenlerin çoğu, işin başında veya ortasında başka meşgaleler yüzünden veya -Allah korusun!- kibri yüzünden veya devamlılık gösterememek sebebiyle (Tecvit öğrenmekten) vazgeçmektedir.

3- Kur'ân-ı Kerim'in dili olan Arapça'nın öğrenilmesinde yaşanan ihmalkârlık yüzünden, cehalet, ümmîlik ve ammîce yaygınlık kazanmıştır.

4- Ehliyet kazanmadan önce unvan alınmaktadır. Öyle Kur'ân öğreticileri vardır ki icazet verme konusunda gevşek davranmakta ve Tecvit ilminde maharet ve ehliyet kazanmadığı hâlde öğrenciye icazet vermektedir.

5- İnsanlar; tecvit kurallarını uygulamasa da sesi güzel olan kişileri tutmakta; onları dinlemektedir. Onlar da doğru yolda olduklarını zannedip, seslerininin güzelliğiyle yetinmekte ve tek hedefleri olan ***insan beğenisi***ni kazandıkları için de Kur'ân tilâvetini üstatlardan almamaktadır. Bunlardan bazılarının, elden ele dolaşan ***tertil***li mushafları [yani tertil ve tecvit üzere okunması gereken Kur'ân kaset ve CD'leri] vardır; ama kendileri hiç-

12 Hatta bazıları *–Allah hidayet etsin!-* Tecvit ilmini bid'at ve müşkülpesentlik sayar. Bu durumda, onlara göre Nahiv, Hadis ve Fıkıh usulleri de bid'at olmaktadır. ***Lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi'lllâh!..***

bir üstadın önünde diz çökmemiştir!.. Bütün yaptıkları bağırmak ve hatalı okumalardır; oysa bu kendilerini Allah Teâlâ'nın "*Kur'ân'ı tertil üzere oku!*" (Müzzemmil 73/4) emrinden de, Peygamber'in (s.a.s.) "*Kur'ân'ı seslerinizle güzelleştirin! Çünkü güzel ses Kur'ân'ın güzelliğine güzellik katar.*"[13] emrinden de çıkarmaktadır. -Ürdün Vakıflar Bakanlığı bazı *tertil*li mushafları kontrol ve inceleme görevini şahsıma tevdi etmişti, bu sonucu da o incelemelerimden çıkarttım.-

Sonuç olarak "Kur'ân öğrencisinin, Kur'ân okurken, naklederken ve ezberlerken, Kur'ân ilimlerinde kavrayışlı, dinin emir ve yasakları konusunda dikkatli, Arapça bilgisinde uzman, Kur'ân lafızlarını tecvit kurallarına göre telaffuz edebilen ve meşhur kıraat âlimlerinden doğru nakiller yapabilen işinin ehli üstatları tercih etmesi gerekir.

(i) Din bakımından sağlamlık,

(ii) Kur'ân ilimlerini doğru anlama ve aktarma,

(iii) Arapça bilgisinde uzmanlık,

(iv) Kur'ân lafızlarını tecvitli bir şekilde aktarabilme şartları Kur'ân öğreten bir kişide toplanmış, bir araya gelmişse bu zat kemale ermiştir (gerekli şartlara sahiptir) ve (namazda) öne geçirilmesi gerekir.[14]

Müslüman kardeşim!

Sana gereken de okuyuşunu düzeltmeye çalışmandır. Bu da Kur'ân'ı muteber üstatların okuduğu şekilde okumayı öğrenmekle ve cami vb. yerlerde, güzel okuyabildiğin kısımları tilâvet etmekle olur. Sen bu hususta gayret ettikçe Allah senin işini kolaylaştıracaktır. Hz. Peygamber'in "*Kur'ân'da mahir olan, Allah'a itaatkâr sefere (amelleri yazan melekler) ile beraberdir. Kur'ân okurken zorlanıp kekeleyene ise iki ecir vardır.*"-[15]buyurduğu sahih olarak nakledilmiştir.[16]

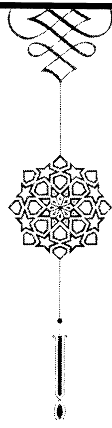
13 *Müttefekun 'aleyh* bir hadistir.
14 Mekkî b. Ebû Tâlib, *er-Ri'âye li-tecvîdi'l-Kurân ve tahkîku lâfzi't-tilâve*, s. 89.
15 Hadisin tahrici yukarıda zikredildi.
16 Abdülaziz b. Bâz (rh.) başkanlığındaki Daimi Fetva Komisyonu'nun fetvası bu şekildedir (nr. 5948).

Allah'tan; bizleri Kur'ân ehlinin ahlâkı ile ahlâklandırmasını, Kur'ân'ı Allah ve Resûlü'nün emrettiği şekilde hakkıyla tilâvet edip, onunla amel edenlerden kılmasını niyaz ederiz.

Tüm hamdüsenâlar âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

Muhammed b. Musa Âl-i Nasr
17 Zilhicce 1425 / Perşembe

EÛZÜ ÇEKERKEN YAPILAN HATALAR

1. أَعُوذُ'deki Hemze'yi Kalın Okumak

İbnü'l-Cezerî şöyle demiştir:

"Dili (damaktan) aşağı tutarak harfleri incelt

Kalın telaffuz etmekten sakın Elif'i

اَلْحَمْدُ, أَعُوذُ, اِهْدِنَا ve اَللّٰه'daki Hemze'yi

Sonra da لِلّٰهِ ve لَنَا'daki Lâm'ı."

Şârih *(rh.)* de demiştir ki;

"Müellifin '*اَلْحَمْدُ, أَعُوذُ, اِهْدِنَا ve اَللّٰه'daki Hemze'yi...*' dediği gibi, şu dört yerde Hemze'yi kalın okumaktan kaçın: اَلْحَمْدُ, أَعُوذُ, اِهْدِنَا ve söz başındaki اَللّٰه lâfzında. Hemze; damağın aşağısından (dili damağa yükseltmeden) çıkarıldığı hâlde, mahreci uzak olduğu ve *şiddet* ve *cehr* sıfatlarına sahip bulunduğu için, müellif onu kalın okumaktan sakındırmıştır. Bu konuda çok sayıda örnek vermiş ve Hemze'nin ince okunması gerektiğini göstermiştir:

- Hemze; ister اَللّٰه lafzındaki gibi kalın bir harfe veya diğerlerindeki gibi ince harflere komşu olsun,
- İster هاء gibi gevşek harflere veya mutevassıt Lâm ve عين gibi harflere komşu olsun,

- İsterse هاء gibi aynı mahreçli veya Lâm gibi farklı mahreçli bir harfe komşu olsun...[1]

Ebu'l-Hasen es-Safâkusî (rh.) şöyle demiştir:

"Bazı yabancılar Hemze'yi abartılı bir şekilde kalın okuyorlar; öyle ki fetha zammeye benzer bir şekilde çıkıyor. Bu fahiş bir hatadır; çünkü Hemze ister ince isterse kalın bir harfe komşu olsun mutlaka ince okunur."[2]

2. Hemze'nin Açıkça Okunmaması veya İşbâ' Edilmesi[3]

Bu hata, tecvit kurallarını bilmemekten kaynaklanmaktadır; çünkü medd-i tabi'î haddinden fazla uzatılmaz; bir harfi gösterecek miktarda uzatılır.

3. أَعُوذُ'nün Vav'ını İnceltmede Aşırılık

el-Mar'aşî (rh.) şöyle demiştir:

"... أَعُوذُ'nün Vav'ını aşırı inceltmek için dilin ortasına baskı yapmaktan sakın, çünkü bu, Vav'a Yâ sesi verilmesine (*işrâb*) sebep olur.[4]

4. أَعُوذُ'nün Ayın'ını Kalın Okumak

es-Safâkusî (rh.) şöyle demiştir:

"Buradaki hata birkaç şekilde olmaktadır ki bunlardan biri de kalın okumaktır." Ayrıca demiştir ki;

"Pek çok insanın yaptığı gibi, Ayn'ı *imâle* edilmiş bir kelimeye dönecek şekilde ince okumaktan da sakın. Bu da hatadır."[5]

1 İbn Yâlûşe, *el-Fevâidü'l-müfheme*, s. 41; bkz. *Nihâyetü'l-kavli'l-müfîd*, s. 66.
2 *Tenbîhu'l-ğâfilin*, s. 47; Hemze'nin kendisinden önceki harfin durumuna göre kalın veya ince okunan med harfi Elif olmadığına da dikkat çekmiştir: Bazıları bu Elif'e Hemze-i memdûde derler.
3 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn*, I/293.
4 *Cehdü'l-mukill*, s. 313.
5 *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, s. 88; *el-Beyân fî zâdi'l- mukriîn*, I/293

5. أَعُوذُ'nün Zel'ini ظاء veya ضاد'a Çevirmek

Mekkî (rh.) şöyle demiştir:

"**Zel**'in inceliğine dikkat etmediğin her seferinde, Zel'de ıtbâka (dilin üst damağa yapışmasına) varacak kadar bir kalın okuyuş ortaya çıkar ve o zaman ظاء'ya veya ضاد'a döner; çünkü mahreç bakımından ظاء'nın kardeşidir; aynı şekilde, mahreç ve cins bakımından da ضاد'a yakındır. Bu yüzden, **Zel**'i ince çıkarmaya dikkat etmek gerekir, aksi hâlde başka bir harfe dönüşür."[6]

6. بِاللهِ'deki Bâ'nın Kesresini Açıkça Söylememek ve Diğer Harekelerde de Aynı Hatayı Yapmak

Muhammed Mekkî Nasr (rh.) şöyle demiştir:

"Yasaklanan şeylerden biri de zammeli bir harfi telaffuz ederken dudakları büzmemektir; çünkü zammeli bir harf ancak dudaklar büzülerek zammeli okunabilir; yoksa zammesi noksan olur. Harf de, ancak harekesi ile tamamlanır; hareke tam olmazsa harf de tam olmaz. Aynı şekilde kesreli harf de ağzı aşağı çekmekle tamamlanır; yoksa harekesi noksan olur. Aynı şekilde, fethalı harf de ancak ağız açıldığında tamam olur; yoksa noksan olur.

Allâme et-Tıybî (rh.) şiirinde bu konuya şöyle işaret etmiştir:

Zammeli her harf ancak dudaklar büzülerek tamamlanır.

Kesreli, ağzın aşağı çekilmesiyle; fethalı da açmakla tamamlanır. Anla bunu!

Çünkü harekeli ise şayet harfler, harekenin aslının mahreci katılır;

-yani Vav, Elif ve Yâ'nın mahreci- harfin bilinen mahrecine [katılır].

Kârî, dudaklarını büzmeden okursa zammede; emin ol

zammesi noksandır, onu telaffuz edip tamamlaması gerekir.

---

6 *er-Ri'âye*, s. 224.

Yine, fethalı ve kesreli harf de harekeleriyle tamamlanmalıdır. Anla, doğruyu bulursun.

Düşünebilen için; bu konudaki noksanlık, anlam bakımından lahn-ı celîden (dil hatasından) daha çirkindir.

Çünkü burada harfin kendisini değiştirmek vardır; lahinde ise harfin [sadece] sıfatı değişir.

Tıybî demek istiyor ki; harfler, harekeleri eksik olduğu takdirde eksik olur ve bu, *lahn-ı celî*den daha çirkindir; çünkü harflerin kendisindeki eksiklik sıfatlarındaki eksiklikten daha çirkindir. -Allah sana merhamet etsin- bunu iyi anla ve şu belirlenmiş kuralları, tespit edilmiş hükümleri kavramaya çalış ki dünya ve ahirette ebedî saadete nail olasın."[7]

7. بِاللّٰهِ'deki Bâ'yı İşbâ' ile Okumak veya Fethaya Meylettirmek[8]

İbnü'l-Cezerî *(rh.)* şöyle demiştir:

"(**Bâ'yı**) incelttiğinde, onu *imâle* etmekten sakın; Mağriblilerin çoğu bu hataya düşüyor."[9]

8. بِاللّٰهِ'deki Bâ'yı Dudakları Gereği Gibi Kapatmadan 'P' Gibi Okumak[10]

Abdülvahhâb el-Kurtubî *(rh.)* şöyle demiştir:

"بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ vb. ifadelerde -ki أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ de böyledir- **Bâ'yı** mahrecine baskı yapmaksızın dudakları gereği gibi yapıştırarak, yumuşak ve hızlı bir şekilde telaffuz etmek gerekir.[11]

7 Muhammed Mekkî Nasr, *Nihâyetü'l-kavli'l-müfîd*, s. 21-22.
8 Yani kurrâ ıstılahındaki *beyne beyne* -küçük imâle-. Harekeyi kesreye meylettirdiğinde ise bu büyük imâledir.
9 *et-Temhîd*, 111; *Letâifü'l-işârât*, I/246; *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, s. 50.
10 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn*, I/293.
11 *el-Mûdıh fi't-tecvîd*, s. 101.

9. مِنْ'in Nun'unun Kalın Okunması

es-Safâkusî *(rh.)* şöyle demiştir:

"Kalın okunması hatadır. Özellikle; إِنَّ اللّٰهَ'de olduğu gibi Nun'dan sonra kalın bir harf geldiğinde buna dikkat etmek gerekir."[12]

10. مِنَ الشَّيْطَانِ'yi Okurken Şın'ın Fışıltılı Yayılışını (*tefeşşî*) Kesmek[13]

Mekkî *(rh.)* şöyle demiştir:

"Şın; ağızdaki mahreçlerin üçüncüsünden çıkar; yani dilin ortasındaki Kef'in çıktığı yerden sonra, Kef'in mahreci ile damağın ortası arasından çıkar. Fısıltılı, gevşek bir sestir ve telaffuzu esnasında sesin fışıltı ile yayılması sebebiyle yayılan bir özelliğe sahiptir. Bu yayılma, harf telaffuz edilirken damağın aşağısına değen dilin orta kısmından çıkan sesin şiddetidir. طاء'nın mahrecine bitişiktir; bu yüzden bir miktar kuvvet kazanmıştır. Sonuç olarak, telaffuzu esnasında yayılma sesinin belirtilmesi gerekir. Bu başka harflerin aksine telaffuzu esnasında ağza yayılan fazladan bir nefestir.[14]

ed-Dânî *(rh.)* şöyle demiştir:

"Şın ***sâkin*** olarak geldiği zaman ***telhis***[15] edilmesi ve fışıltı ile yayılma sesinin açıkça gösterilmesi gerekir. Örneği:

لَمَنِ اشْتَرَاهُ (Bakara 2/102).

Aynı şekilde, ***şeddeli*** ise yayılma sesinin tam olarak çıkarılması gerekir. Örneği:

فَبَشَّرْنَاهُ (Sâffât 37/101)[16]

---

12 *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, s. 80.
13 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn*, I/293.
14 *er-Ri'âye*, s. 175.
15 *Telhîs* açıklayıp şerhetmek demektir; kişi, bir şeyi son derece açıkça belirtip netleştirdiğinde, خ ile *lehhastu'ş-şey'e* ve ح ile *lehhastu'ş-şey'e* denir. *Tahbîru'l-lisân*, VII/86-87.
16 *et-Tahdîd fi'l-itkān ve't-tecvîd*, 133; *Letâifu'l-işârât*, I/225.

11. مِنَ الشَّيْطَانِ'de Şın'ın ve sonrasındaki Yâ'nın Kalın Okunması

12. الشَّيْطَانِ ve عَلَيْهِمْ'deki Yâ'da ve يَوْمِ'deki Vav'da Med ihdas Etmek

el-Mar'aşî *(rh.)* şöyle demiştir:

"Bu iki *lîn* harfi sert olmama konusunda *med* harfleriyle ortaklık arz edip ve mahreçlerindeki baskı zayıf olunca -ki *lîn*in anlamı budur- kendilerinde aslî *med* olmadığı hâlde bunları uzatmak kolay olmakta; herhangi bir sebep olmadığı hâlde dil bu harflerde *medd*e kaçmaktadır. Oysa bu hatadır. Bu sebeple, bazıları; الشَّيْطَانِ ve عَلَيْهِمْ'deki Yâ'yı ve يَوْمُ vb. kelimelerdeki Vav'ı *medd-i tabi'î* gibi telaffuz ederler; bundan kaçınmak isteyen bazıları da Vav ve Yâ'da hafifçe dururlar. Oysa bu da caiz değildir. Bundan kaçınmanın yolu, Vav'ı ve Yâ'yı hızlı telaffuz etmek ve üzerlerinde bir Elif miktarı dur*mama*ktır; zira bu yüzden mecburen doğal bir uzatma ortaya çıkmaktadır. "Bir Elif miktarı durmamak" diye kayıtladık; çünkü gevşek harflerin üzerinde mutlaka bir miktar durulur; zira bunlar sesin bir süre aktığı süreli harflerdir.[17] 'Bir miktar' ifadesindeki azlıktan maksat da bir Elif miktarına ulaşmamasıdır.[18]

13. الشَّيْطَانِ'deki Yâ Üzerinde Durmak[19]

14. الشَّيْطَانِ'deki طاء'nın تاء'ya Dönüşmesi

es-Safâkusî *(rh.)* şöyle demiştir:

"Her kim **طاء'daki** ***ıtbâk*** sıfatını net biçimde vurgulamaz, damağın üst kısmında ve güçlü bir şekilde telaffuz edilmesine özen göstermezse, طاء, تاء'ya döner; çünkü bu gibi yerlerde aslında zaten تاء'dır.[20]

---

17 *Cehdü'l-mukill*, s. 312.
18 *Beyânü Cehdi'l-mukill*, s. 294.
19 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn*, I/293.
20 *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, s. 63.

15. طَاءٌ'nın Kalın Okunmasına Özen Göstermemek

es-Safâkusî *(rh.)* şöyle demiştir:

"Bunda (yani طَاءٌ'da) birkaç hata yapılmaktadır ki bunlardan biri; son derece kalın olan bu harfi -ki en kalın harf budur- yeterince kalın okumamaktır. Kendisinden sonra Elif geldiğinde kalın okumak kolaydır: Örneği: مَا طَابَ, طَالُوتُ ve اَلطَّامَّةُ. Pek çok insan ise ince okumaktadır; oysa bu hatadır.[21]

16. اَلشَّيْطَانِ'deki Nun'un Kesresini Açıkça Telaffuz Etmemek

Yukarıda buna dikkat çekilmişti.

17. اَلرَّجِيمِ'de Râ'nın Tekrar Edilmesi

Bu konu hakkında detaylı açıklama اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ (Fâtiha 1/2) âyetinde kārîlerin yaptıkları hatalardan bahsedilirken yapılacaktır.

18. اَلرَّجِيمِ'in Cim'ini Şın'a Dönüştürmek

Sehāvî *(rh.)*, *Nûniyye Kasidesi*'nde; "**Şın**'la karışır Cim zayıf söylendiğinde; tıpkı اَلْمَرْجَانُ'daki gibi." derken, kasidenin şârihi de şöyle demiştir:

"**Cim'i** telaffuz ettiğinde sıfatlarının hakkını ver; *cehr*ini ve *şiddet*ini tam olarak göster. Yoksa Şın'a döner veya Şın ile karışır. Zayıflığı da cehrini veya şiddetini bir miktar ihlal etmekten ileri gelir.[22]

el-Mar'aşî *(rh.)*, Mekkî'nin sözüne şöyle bir açıklama getirmiştir:

---

21 *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, s. 63.
22 *el-Müfîd Şerhu 'Umdeti'l-mecîd*, 79-80.

"Burada **Cim'i** muhafaza etmek, onun *cehr* ve *şiddet* sıfatlarını muhafaza etmek demektir. Yabancıların çok azı bunu muhafaza eder;[23] çünkü her yerde **Cim'i Şın** ile karıştırarak telaffuz ederler.[24]

19. Mim'in Tavassutunu Göstermemek, Üzerinde Sekte Yapmak veya Uzatıp Yaymak (تمطيط)[25]

Sekte rivayetle ilgili bir hükümdür. Med ise ancak Hemze veya sükûn gibi yapılmasını gerektiren bir sebeple yapılır.

20. Üzerinde Durulduğunda Kalkale Yapmak

21. İsti'âzeyi Allah'ın İsimlerinden Birine, O'na Ait Bir Zamire veya Hz. Peygamber'in İsmine *Vas*letmek

Buğyetü'l-kemâl ŞerhuTuhfeti'l-etfâl adlı eserin sahibi şöyle demiştir:

"İkincisi *vasıl*dır; yani *isti'âze*yi âyetin başına *vasl*etmektir. Özellikle de âyet, Allah'ın isimlerinden biriyle veya O'na ait bir zamirle başlıyorsa isti'âze bitiminde durmak, geçmekten daha iyidir. Örneği:

اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا (Bakara 2/257)

اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى (Tâhâ 20/5)

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ (En'âm 6/59)

إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ (Fussilet 41/47)

Bu gibi âyetler söz konusu olduğunda *isti'âze* üzerinde durmak geçmekten daha iyidir; çünkü geçilmesi çirkindir ve zamirin şeytana ait olduğu izlenimini uyandırır. Buna kıyasen, *Besmele*yi de

---

23 Aliyyü'l-Kārî şöyle demiştir: Mısır ve Şam bölgesi halkları Cîm'i mahrecinin dışında çıkarırlar. Böylece dillerinde bu yaygınlık kazanmıştır. Şınile karıştırırlar. Yemen halkının bir kısmı ise Cîmmahrecinin yukarısında çıkardıkları için Kef'le karıştırırlar. *Beyânü Cühdi'l-mukill*'de de bu şekilde zikredilmektedir (s. 287).

24 *Cehdü'l-mukill,* s. 298. Türkçe mantığıyla; 'C'yi, 'J' ile karıştırarak... / ed.

25 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn,* I/293.

اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ (Bakara 2/268)

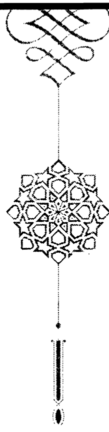
لَعَنَهُ اللّٰهُ (Nisâ 4/118)

gibi âyetlere ***vasl***etmemek gerekir; çünkü ***en-Neşr***[26] ve ***Ğaysü'n-nef***'de[27] zikredildiği gibi aynı çirkin durum bunda da söz konusudur. Şihâb el-Bennâ da, ***el-İthâf***[28] adlı eserinde, sûrelerin çeşitli yerlerinde âyet, Hz. Peygamber'in ismiyle başlıyorsa ***isti'âze***yi ona ***vasl***etmeyi yasaklamıştır. Örneği:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ (Fetih 48/29)

Aynı çirkin durum söz konusu olduğu için ***isti'âze***yi Hz. Peygamber'in ismine ***vasl***etmek de caiz değildir. Böyle yerlerin hakkı, ***el-Mükerrer***[29] sahibinin de dikkat çektiği gibi, ***besmele*** çekilmesidir."[30]

26 *en-Neşr*, I/266; bkz., *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, s. 106.
27 İbnu'l-Kâsıh, Ğaysü'n-nef' (Şerhu'ş-Şâtıbiyye'nin hâmişinde), s. 51-52.
28 Eserini İthâfu fudalâi'l-beşer fi'l-kırâati'l-erba'a 'aşer diye isimlendirmiştir. Tahkikini Muhammed İsmail Şaban yapmıştır.
29 en-Neşşâr, *el-Mükerrer fî-mâ tevâtera mine'l-kırââti's-seb' ve taharrar*, s. 7.
30 *Buğyetü'l-kemâl*, s. 32-33.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ'İ OKURKEN YAPILAN HATALAR

1. بِسْمِ'nin Bâ'sını Aşırı Sert Okuyarak 'P' Gibi Çıkarmak

Abdülvahhâb el-Kurtubî (rh.) şöyle demiştir:

"بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ vb. âyetlerde; Bâ'yı, mahrecine baskı yapmaksızın dudakları gereği gibi yapıştırarak yumuşak ve hızlı bir şekilde telaffuz etmek gerekir."[1]

el-Kastallânî şöyle demiştir:

"Nâzım -İbnü'l-Cezerî-; "Mağriblilerin çoğunun yaptığı gibi sertliğini verirken aşırıya kaçmaktan sakınmak gerekir. Özellikle de sonrasında hafif veya zayıf bir harf varsa." diyor ve sonra, nazımda verdiği misallerle bunu örneklendiriyor ki şu beyitlerde buna işaret etmektedir:

"Vurgulamaya çalış بِهِم , بَاطِل , بَرْق ve بِذِي'nin Bâ'sındaki -ve Cim'deki- *cehr* ve *şiddet* özelliklerini. Tıpkı حُبّ ve الصَّبْرِ kelimelerindeki [Bâ'da olduğu] gibi." *ilh*. Yoksa Bâ, Fâ'ya; Cim de Şın'a benzer.[2]

Ebu'l-Hasen es-Sa'îdî (rh.) *Besmele*de yapılan hatalardan bahsederken demiştir ki:

"Sîn'den önce gelen Bâ'nın hafifçe telaffuz edilmesi, mahrecine baskı yapılmaması ve üzerinde fazlaca durulmaması gerekir."[3]

---

1 *el-Mûdıhfi't-tecvîd*, s. 101; İsti'âze bölümünde geçmişti.
2 *el-Leâlî's-seniyye*, s. 58.
3 Ebu'l-Hasen es-Sa'îdî, *et-Tenbîhale'l-lahni'l-celî*, s. 29.

el-Murâdî de şöyle demiştir:

"Bazıları bu harfin telaffuzunda ve sertliğini vurgulamada aşırıya kaçıyor ve harfi haddinden çıkartarak telaffuzunu çirkinleştiriyor. Bundan da sakınmak gerekir."[4]

2. Bâ'yı Fâ'ya Çevirmek

el-Ca'berî; "بِسْمِ اللّٰهِ'ın Bâ'sına hakkını ver; doğru telaffuz et onu..."derken, şârihi de şöyle demiştir:

"Bunu anladıysan bil ki Fâ'nın mahreci Bâ'ya yakındır; çünkü ön süt dişlerin ucundan ve alt dudağın iç tarafından çıkar. Ancak Fâ, mezkûr iki sıfatta Bâ'nın zıttıdır; çünkü Fâ fısıltılı gevşek bir harftir. Bu bakımdan, Bâ'nın *cehr* ve *şiddet* sıfatlarının hakkını vermezsen Fâ ile karışır. Bu yüzden, hakkının verilip doğru telaffuz edilmesi emredilmiştir [nazımda]."[5]

İmam Şureyh şöyle demiştir:

"Kāriler Bâ'nın telaffuzunda hata ediyor; onu gevşek okuyorlar. Oysa bu caiz değildir; çünkü Bâ'nın sert bir harf olduğunda hiçbir Arap dili uzmanı ihtilaf etmemiştir."[6]

3. بِسْمِ'nin Sîn'ini Tasfiye Etmemek

el-Ca'berî; "بِسْمِ اللّٰهِ'daki Bâ'nın da, Sîn'in de hakkını ver; Sîn'i tasfiye et..." derken, bunu şerh sadedinde, el-Murâdî;

"Sîn'in bu sıfatlarının hakkını vermezsen Zê ve Sād ile karışır." demiş ve eklemiştir:

"Sîn'in Sād gibi çıkmasından endişe edersen, ***insifâl*** (dili damaktan aşağı tutarak) ve ***infitâh*** ile (yani dili damaktan açarak) telaffuz et; Zê gibi çıkmasından endişe edersen, tam olarak fısıltılı çıkarmaya bak. Bunun üzerinde düşün ve [benzerlerini] buna kıyas et."[7]

---

4 İbn Ebu'l-Kāsım el-Murâdî, Şerhu'l-vâdıha fî tecvîdi'l-Fâtiha, s. 35.
5 *A.g.e.*, 35.
6 *A.g.e.*, 35.
7 *A.g.e.*, 36.

4. Sîn'in Sükûnunu ve Fısıltısını Göstermemek

بِسْمِ اللّٰهِ ve benzerlerinde **Sîn'in** sükûnunu yumuşak ve tatlı bir şekilde göster. Sıfatlarını gösterirken hareke ile karışmasından sakın. *Başarıyı veren Allah'tır.*"[8]

Ben de derim ki; Habeşlilerin yaptığı gibi, -Allah muhafaza!- aşırıya kaçıp zorlayarak **Sîn'in** fısıltısını çirkin bir şekle sokmaktan sakın.

5. Mîm'in Kesresini Göstermemek[9]

6. Mîm'in Kesresini Fethaya İmâle Etmek[10]

7. اَلرَّحْمٰنِ ve اَلرَّح۪يمِ'nin Râ'sını Kalın ve Şeddeli Okumamak

el-Ca'berî; "اَلرَّحْمٰنِ ve اَلرَّح۪يمِ'deki Râ'yı kalın ve şeddeli oku." derken, el-Murâdî de şöyle demiştir:

"*Şeddeli oku*, yani her iki ism-i şerifteki Râ'yı da... Bunun sebebi; Râ ve Lâm'ın mahreçleri yakın olduğu için Lâm'ın Râ'ya idğâm edilmesidir. Bu idğâm da ancak Lâm'ın Râ'ya ibdal edilmesinden sonra yapılır ve bu yüzden Râ şeddeli telaffuz edilir; Lâm ise telaffuz edilmez."[11]

8. اَلرَّحْمٰنِ ve اَلرَّح۪يمِ'nin Râ'sı üzerinde Sekte Yapmak[12]

Bu [hata], **Râ'yı** tekrarlamaktan kaçmak için [yapılmakta]dır.

9. Mîm'in Kesresini İşbâ' Ederek Haddinden Çıkarmak

10. اَلرَّحْمٰنِ ve اَلرَّح۪يمِ'nin Râ'sını Şeddeli Okumamak

---

8 *A.g.e.*, 37.
9 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn*, I/294.
10 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn*, I/294.
11 Şerhu'l-vâdıha, s. 42.
12 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn*, I/293.

11. اَلرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ'nin Râ'sını Tekrar Etmek

es-Safâkusî (rh.) şöyle demiştir:

"Bu hata birkaç şekilde olmaktadır ki onlardan biri;

اَلرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ (Fâtiha 1/2)

مِنْ رَبّ۪ي (Hûd 11/28)

kelimelerinde olduğu gibi, Râ'yı şeddelerken dili titretmektir. Dil titretildiği zaman bir harf, iki ve daha fazla harf olur. Oysa istenen; Râ'yı çıkartırken dili tutmak ve tekrarı gizlemektir. Bu, Mekkî, el-Ca'berî ve İbnü'l-Cezerî gibi otoritelerin görüşüdür."

el-Ca'berî şöyle demiştir:

"[Râ'da] ***tekrarlanma sıfatı vardır*** sözü, Râ tekrarı kabul edebilir anlamındadır; yoksa bilfiil tekrar edilir anlamında değildir. Bu gülmeyen biri için "Gülen bir insandır." denilmesine benzer; çünkü bir şeyi bir şeyle nitelemek, bilfiil veya bilkuvve öyle olmasından daha geneldir. Bu tekrardan kurtulmanın yolu, harfi telaffuz eden kişinin, dilinin üst kısmını damağa güzelce yapıştırmasıdır."[13]

Sehāvî *Nûniyye*'sinde;

"اَلرَّحْمٰنِ'de olduğu gibi Râ'nın şeddesini harfi tekrar ediyormuş gibi görünmesinden koru." demiş; şârihi de bunu şöyle açıklamıştır:

"Nâzımın sözünden tekrarın, harfin bizzat kendisine ait bir özellik olmadığı; sadece maksadın, Râ'yı aşırı şekilde tekrar etmekten korumak olduğu anlaşılmaktadır."

Mekkî şöyle demiştir:

"Râ'nın tekrarlanma özelliği çoğunlukla şeddeli olduğu zaman ortaya çıkar. Örneği:

كَرَّةً (Şuarâ 26/102)

مَرَّةٍ (Yâsîn 36/79)

13 *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, s. 59.

Kārînin yapması gereken, tekrarı gizlemesi ve açığa çıkarmamasıdır. Açığa çıkardığı zaman, şeddeli harften birçok harf; şeddesizden de iki harf meydana getirmiş olur. Tıpkı اَلرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ (Fâtiha 1/2)'de olduğu gibi."[14]

12. Şeddenin Hakkını Vermemek (*el-hasrame*[15])

Muhammed Mekkî Nasr *(rh.)* şöyle demiştir:

"Bazı insanlar, Râ'yı şeddeli iken tekrarını gizlemekte aşırıya kaçıp طاء'ya benzer şekilde daraltırlar. Bu durum Râ'nın ***beyniyye***[16] harflerinden olmasına yol açar. Dolayısıyla kārînin, şeddeli Râ'yı söylerken dilinin üstünü dili titremeyecek şekilde üst damağa güzelce bir kere yapıştırması gerekir; çünkü titrediği her sefer Râ meydana gelir. Tekrar etmekten sakınması, harfi aşırı daraltmaksızın yumuşak bir şekilde telaffuz etmesi lazımdır. Örneği:

اَلرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ (Fâtiha 1/2)

أَشَدُّ حَرًّا (Tevbe 9/81)

وَخَرَّ مُوسٰى (A'râf 7/143)[17]

el-Murâdî şöyle demiştir:

"Tekrarın tamamen ortadan kaldırılmasına gelince, biz hiçbir Arap dili otoritesinden tekrarın tamamen düşürülmesine dair bir şey işitmedik."[18]

---

14 *el-Müfîd Şerhu 'Umdeti'l-Mecîd*, thk. Cemal es-Seyyid Rufâ'î, Evlâdu Şeyh Baskısı, s. 136-137.

15 *el-Hasrametu* rubâ'î *hasrame* fiilinden gelmektedir. Örneği: *hasrame'l-kavse* "yayı iyice gerdi" ve *hasrame'l-hable* "urganı / ipi çok sık ve sağlam ördü." demektir. "Râ'nın *muhasrame* edilmesi" ise harfi, tekrarlanma sıfatını tamamen yok etmeden gergin bir kiriş gibi çıkartmak demektir.

16 *Sözlükte "ortada olma" anlamındadır. Sesin ne tamamen akmasını ne de tamamen hapsolmasını, yani ikisi arasındaki durumu ifade eder. / ed.*

17 *Nihayetü'l-kavli'l-müfîd*, 81. el-Murâdî, Şerhü'l-Vâdıha adlı eserinde (s. 44) ve İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*'de (I/219) benzer ifadeler kullanmışlardır.

el-Mar'aşî (rh.) şöyle demektedir: Tekrarı gizlemek, dilin ucunu hiç titretmeden tekrarı tamamen ortadan kaldırmak değildir..., bilakis tekrar ve titreme açığa çıkmayacak ve telaffuz edenle dinleyen tekrar edilen harflerin arasını fark edemeyecek şekilde dili sağlamca yapıştırmak demektir. Nitekim bunu *Şerhu'l-Mevâkıf*'dan nakletmiştik. Böylece tekrarı göstermenin anlamı da açıklanmış oldu (*Cuhdu'l-mukill*, s. 157).

18 Şerhu'l-vâdıha, s. 43.

13. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ'de هاء'nın ve Nun'un Kesresini Açıkça Göstermemek

Yukarıda bu hususa değinilmişti.

14. الرَّح۪يمِ'de Mîm'in Sükûnunu Açıkça Göstermemek

15. Mim Üzerinde Vakfedildiğinde Kalkale Yapmak

16. Râ'yı Kalın Okumamak

es-Safâkusî şöyle demiştir:

"Hatalardan biri de kalın okunacak yerde ince okumaktır. Bundan kesinlikle kaçınmak gerekir; özellikle de,

أَرْسَلَ (Fetih 48/28)

أَسْرَعُ (En'âm 6/62)

تُرْحَمُونَ (Neml 27/46)

وَلَا تَرْكَنُوا (Hûd 11/113)

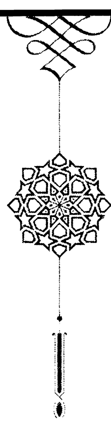
الْأَرْذَلُونَ (Şuarâ 26/111)

ذَرْنَا (Tevbe 9/86)

ذَرْن۪ي (Müddessir 74/11)

أَنْتَ الرَّق۪يبَ (Mâide 5/117)

kelimelerinde olduğu gibi, (fısıltılı) *hems* ve (üst damağa dokunmayan) *istifâl* harfleriyle yan yana olunca... Râ, bu zayıf harflerle yan yana olunca genelde dil onu ince okumaya kaçar. Hâlbuki böyle yerlerde kalın okunmasında görüş birliği vardır.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ÂYETİNİ OKURKEN YAPILAN HATALAR

1. اَلْحَمْدُ'deki Hemze'yi Kalın Okumak

İbnü'l-Cezerî yukarıda geçtiği gibi kasidesinde bu konu hakkında açıklama yapmıştı.

2. اَلْحَمْدُ'deki Lâm'ı Dilin Ucu Yerine Burundan Çıkarmak[1]

3. Lâm'ın Üzerinde Sekte Yapmak, Uzatmak, Kalkale Yapmak, Telaffuzunda Aşırıya Kaçıp Harekelemek, Tevassutunu Göstermemek

4. اللّٰه İsmindeki Lâm'ın Şeddesini Muhafaza Etmemek

Ve bu yüzden iki Lâm'dan birinin düşmesi.

Nâzım; "... لِلّٰهِ'deki Lâm'ı ince oku şeddele." derken, şârih el-Murâdî de şöyle demiştir:

"Nâzım; Lâm'ın şeddesine dikkat edilmesini emretmiştir ki bazılarının yaptığı gibi bu konuda gevşeklik gösterilmesin. Aksi takdirde bu durum iki Lâm'dan birinin düşmesine yol açar; çünkü şeddeli her harf aslın-

1 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn,* I/294.

da iki harftir. Birinci Lâm, Lâm-ı ta'rif olup, kelimenin aslındaki Lâm'a idğâm edilmiştir."[2]

Tecvid âlimleri اَللّٰهُ ismi ile ilgili şu hususlara dikkat çekerler:

1- Elif'i ince okumaya dikkat etmek.

2- Kalın okumaktan sakınmak; çünkü Elif asla kalın okunmaz.

3- Elif'i *medd-i tabi'î*den daha fazla uzatmaktan kaçınmak -ki bu *lahin*dir-; çünkü bu noktada Elif'i uzatmak için sebep yoktur.

4- Bazı insanların بِسْمِ اللّٰهِ derken yaptığı gibi Elif'i düşürmekten sakınmak. "Bu bazı Arap kabilelerinin dilidir." denirse de bu şekilde okumak caiz değildir; çünkü şiir zaruretleri dışında böyle bir kullanım yoktur.[3]

5. Lâm'ın Kesresini Fethaya İmâle Etmek Birinci Lâm'ı Dilin Ucu Yerine Burundan Çıkarmak[4]

6. İkinci Lâm'ın Tevassutunu Kaybetmek, Fazlaca Uzatmak, Gunne Yapmak veya Tahfîf Etmek[5]

7. Lâmların Kalın Okunması Görüşünde Olanların, Öncesindeki Harf Kesreli İken Lafza-i Celâl'deki Lâm'ı Kalın Okuması

Ebu'l-Hasen es-Sa'îdî *(rh.)* şöyle demiştir:

"Lâm'ın kalın okunması görüşünde olanlar أَعُوذُ بِاللّٰهِ , بِسْمِ اللّٰهِ ve اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ gibi yerlerde, yani Lâm'dan önce kesreli bir harfin bulunması durumunda Lâm'ı kalın okumaktan sakınsınlar; çünkü bu çirkin bir *lahin*-

2 Şerhu'l-Vâdıha, s. 38.
3 Şerhu'l-Vâdıha, s. 38-39.
4 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn*, I/294.
5 Şerhu'l-Vâdıha, s. 38-39.

dir. اللّٰه lafzındaki Lâm ancak, öncesinde fethalı veya zammeli bir harf olduğunda kalın okunur."[6]

İbnü'l-Cezerî, nazmında şöyle demiştir:

"اللّٰه ismindeki Lâm'ı [öncesindeki] fetha veya zammeden dolayı kalın oku; tıpkı عَبْدُ اللّٰهِ'da olduğu gibi."

8. اَلْحَمْدُ'deki Dal'ı Uzatmak

el-Mar'aşî *(rh.)* şöyle demiştir:

"Bazı cahillerin yaptığı gibi اَلْحَمْدُ'nün Dal'ından sonra med harfi olan Vav'ı getirmekten sakın."[7]

9. اَلْحَمْدُ'nün Mîm'inde Sekte Yapmak

10. Sadece قطب جد Harflerinde Değil, Bütün Sâkin Harflerde Kalkale Yapanlar Gibi, اَلْحَمْدُ'nün Mîm'inde Kalkale Yapmak

Çünkü o zaman, اَلْحَمْدُ kelimesindeki sâkin Mîm dinleyene göre fethalanarak *el-hamed*'e dönüşmüş olur ki *Allāhu a'lem* çirkin bir *lahin*dir.

11. Bazı Kārîlerin اَلْحَمْدُ'nün Lâm'ını Nun'a Çevirmesi

12. *Vasıl*da اَلْحَمْدُ'nün Dal'ının Zammesini Göstermemek

Bu konuya yukarıda değinilmişti.

13. اَلْحَمْدُ'nün حاء'sını Açıkça Göstermemek

Bu hızlı okumaktan ve tecvit kurallarını bilmemekten kaynaklanmaktadır.

---

6 *et-Tenbîhale'l-lahni'l-celî,* s. 42-43.
7 *Cühdü'l-mukill,* s. 315.

14. حاء'yı هاء'ya Çevirmek

Bu, yabancıların çokça yaptıkları bir hatadır. Mahreçlerin yakın olmasından ve bazı harfleri doğru bir şekilde telaffuz edememekten kaynaklanmaktadır.

15. اَلْحَمْدُ'nün Dal'ını Kalın Okumak

Yabancıların bazen yaptıkları bir hatadır.

16. Yabancıların Bir Hatası da Dal'ı تاء'ya Çevirmeleridir

Ki bu durumda اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ifadesi -*telhîm* kökünden- اَلْحَمْتُ لِلّٰهِ'a dönmektedir[8] ki asla caiz olmayan açık, çirkin bir *lahin*dir!

17. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ'deki هاء'nın Kesresini Göstermemek veya Harekesini İşbâ' Etmek[9]

18. رَبِّ'deki Râ'nın Telaffuzunu Lâm veya Nun'un Telaffuzuna Yaklaştırmak[10]

19. رَبِّ'nin Bâ'sının Şeddesini Kaybetmek

Malumun ola ki; şeddenin Kur'ân'da uygulama alanı geniştir. Dolayısıyla, kārî şeddeyi, keyfiyyetini ve derecesini bilmelidir; çünkü -Allah'ın tevfikiyle- ancak bilenler uygulayabilir; bilmeyenin ise ne kendisine ne de başkasına hayrı olur. İmdi; tüm şeddeli harfler, birincisi sâkin, ikincisi harekeli olmak üzere iki harf yerine geçer. Bu durumda, şeddeyi gösterip hakkını vermek gerekir ki şeddeli olmayan harften ayırt edilsin. Şeddeyi terk eden Kur'ân'daki bir harfi terk etmiş olur ki bu helal olmaz. Onun için âlimler, Fâtiha'daki şeddeli harfleri saymaya özen göstermiş

---

8 Yani, "Allah'a hamdolsun!" anlamındaki ifade, -hâşa- "Allah'a et yedirdim!" anlamına gelmiş olmaktadır. [Ama hiç kimsenin aklına böyle bir şey gelmeyeceği aşikârdır.] / ed.

9 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn*, I/294.

10 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn*, I/294.

ve bunların terkinden sakındırmışlardır.[11] -Bu konuda daha fazla açıklama ileride gelecektir.-

20. رَبِّ'nin Bâ'sını 'P'ye Çevirmek

Bunun açıklaması geçmişti.

21. اَلْعَالَمِينَ'nin Ayın'ını Kalın Okumak

es-Safâkusî *(rh.)* şöyle demiştir:

"Bu harfte hata birkaç şekilde yapılmaktadır ki onlardan biri de kalın okumaktır. اَلْعَالَمِينَ ve طَعَام kelimelerinde olduğu gibi, özellikle kendisinden sonra Elif geldiğinde bundan kaçınmak gerekir."[12]

22. Ayın'da İmâle Yapmak

Ebu'l-Hasen es-Safâkusî *(rh.)* demiştir ki:

"Pek çok insanın yaptığı gibi Ayın'ı âdeta *imâle* edilmiş bir kelime gibi abartılı bir şekilde ince okumaktan sakın. Bu da bir hatadır."[13]

23. Yabancıların Hatalarından Biri de اَلْعَالَمِينَ'deki Hemze'yi ve Birinci ve İkinci Lâm'ı Kalın Okumaktır.

24. اَلْعَالَمِينَ'deki Mîm'in Kesresini Göstermemek.

25. اَلْعَالَمِينَ'de Durulduğunda Nun'u Göstermemek veya Gunneli Okumak

es-Safâkusî *(rh.)* şöyle demiştir:

"Yapılan hatalardan biri de, اَلْعَالَمِينَ ve نَسْتَعِينُ kelimelerinde olduğu gibi, *vakıf* hâlinde, Nun'u telaffuz edilmeyecek veya işitilmeyecek derecede

11 *Tenbîhu'l-ğâfilîn,* s. 120.
12 *Tenbîhu'l-ğâfilîn,* s. 120.
13 *Tenbîhu'l-ğâfilîn,* s. 88.

gizlemektir. Bu bakımdan, harfi, kalkale de yapmaksızın, açıkça okumak gerekir ki işitilebilsin."[14]

el-Mar'aşî (rh.) de şöyle demiştir:

"Ayrıca,

اَلْعَالَمِينَ (Fâtiha 1/1)

اَلَّذِينَ (Fâtiha 1/6)

نَسْتَعِينُ (Fâtiha 1/4)

اَلضَّالِّينَ (Fâtiha 1/7)

gibi yerlerde Nun üzerinde,

اَلرَّحِيمِ (Fâtiha 1/5)

عَلَيْهِمْ (Fâtiha 1/6)

gibi yerlerde de, Mîm üzerinde durduğun zaman gunneleri gösterme. *Revm* yapmadan durduğunda ise gunneleri göster. Nun'un gunnesini Mîm'in gunnesinden daha açık yap; çünkü o Mîm'den daha gunneli bir harftir. Fakat üzerlerinde ***durduğu**nda* gunnenin çınlatma sesini vermekten kaçın; çünkü gunneyi göstermek harfi uzatmaya ihtiyaç duysa da, uzatmada aşırıya kaçmak *lahin*dir. Çınlatmanın anlamı budur; çınlatma *tas*a vurulduğunda çıkan sestir. Mîm'e göre Nun çınlamaya daha müsaittir; çünkü daha gunnelidir. "*Revm* yapmadan" dedik; çünkü *revm* harekelemek gibidir ve bu durumda gunne yapılmaz."[15]

26. Nun Üzerinde Durulduğunda Kalkale Yapmak

Çünkü o zaman harfi aşırı bir şekilde göstermiş olursun.

---

14 *Cühdü'l-mukill*, s. 315-316.
15 *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, s. 80.

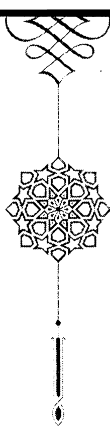
27. Nun Üzerinde Duruldunda Gunnelemek

Sâkin veya harekeli olduğu zaman hatadır; ama şeddeli ise üzerinde durulduğu zaman iki hareke miktarınca gunnelemek gerekir.

28. Üzerinde Revm Yaparak Durulduğunda Nun'u Gösterirken Gunnesini Çınlatmak

29. Yabancıların Çoğunun Yaptığı Bir Hata da اَلْعَالَمِينَ'nin Ayın'ını حاء , هاء veya Hemze'ye Dönüştürmektir

Bunun sebebi de, mahreçlerin aynı veya birbirine yakın olması; yabancıların da kelimeleri net bir Arapça ile telaffuz edememeleridir.

اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ÂYETİNİ OKURKEN YAPILAN HATALAR

Burada yapılan bazı hatalardan bahsedilmişti. Geri kalanı da şöyledir:

1. حاء'yı Açık Bir Şekilde Telaffuz Etmemek

Nâzım (İbnü'l-Cezerî) [rh.]; "... حاء'da gayretli ol." derken, şârihi de şöyle demiştir:

"*حاء'da gayretli ol* sözü, harfi açık bir şekilde telaffuz etmeye çalış, anlamındadır. Harfi telaffuz ettiğinde sıfatlarının hakkını ver; fısıltısını ve gevşekliğini açığa çıkar. Yoksa Ayın'a döner; çünkü aynı mahreçten çıkmaktadırlar."[1]

2. Özellikle Yabancıların اَلرَّحْمٰن'ın Mîm'ini Kalın Okumaları

Ebu'l-Hasen es-Safâkusî *(rh.)* şöyle demiştir:

"Bundan sakınmak gerekir; özellikle de,

وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ (Bakara 2/74)

مَخْمَصَةٍ (Tevbe 9/120)

مَرَضٌ (Bakara 2/10)

مَرْيَمُ (Âl-i 'İmrân 3/37)

1 Şerhu'l-Vâdıha, s. 45.

مَرَدًّا (Meryem 19/76)

مَقَامًا (İsrâ 17/79)

مَضَاجِعِهِمْ (Âl-i 'İmrân 3/154)

مَغَانِمَ (Fetih 48/19)

مَطْلَعِ (Kadir 97/5)

kelimelerinde olduğu gibi, sonrasında kalın bir harf varsa. Veya

مَالِكِ (Fâtiha 1/3)

مَا لَنَا (Sâd 38/62)

ifadelerinde olduğu gibi sonrasında Elif varsa. Pek çok kārî böyle yerlerde onu kalın telaffuz ediyor ve farkında olmadan harfin sıfatlarını yok ediyor. Bazıları da bu konuda o kadar fahiş hata yapıyor ki bir kelimede kalın bir harf varsa o harf için diğer bütün harfleri kalın okuyor."[2]

3. Râ'yı Gizlemek ve Kalın Vav Gibi Çıkarmak

4. اَلرَّحْمٰنِ'de Mîm'den Sonraki Elif'in ve حاء'dan Sonraki Yâ'nın Medlerini Gunnelemek

Bu, başta yeni başlayanlar olmak üzere birçok kārînin zaman zaman düştüğü fahiş bir hatadır. Bundan kaçınmak gerekir.

5. اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ Âyetlerini *Vaslederken* اَلرَّحِيمِ مَالِكِ'de Bir Araya Gelen İki Mîm'in Harekelerinin Hakkını Vermemek

Abdülvahhâb el-Kurtubî *(rh.)* şöyle demiştir:

"İki aynı harf;

اَلرَّحِيمِ مَالِكِ (Fâtiha 1/2-3)

2 *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, 78; *Letâifu'l-işârât*, I/247.

vb. âyetlerde olduğu gibi, -biri ilk kelimenin sonunda diğeri ikinci kelimenin başında olmak üzere- yan yana gelirse ve bu iki harf ister ortada olsun ister iki uçta olsun harekelerini tam olarak göstermek gerekir; çünkü aynı harfin tekrarı dile ağır gelir. Bu ayakları bağlı bir insanın yürüyüşüne benzer. Adım atmak için ayağını kaldırır ve kaldırdığı yere tekrar koyar. Bu aynı harfi tekrar etmenin ağır olduğuna delildir. Bu yüzden idğam etmek daha kolay görülür. İki harfin harekeleri tam olarak söylenmezse iki harfin birincisi sâkin kılınarak iki harf idğam edilir; çünkü dil daha kolay olana kaçar; özellikle de bu iki harf ***hafî*** harflerden olursa. Örneği:

وَوُضِعَ الْكِتَابُ (Zümer 39/69)[3]

6. اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ'deki Râ'ları Vav'mış Gibi Okumak

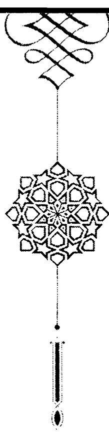
Beyânü cühdi'l-mukill adlı eserinde el-Mar'aşî (rh.) şöyle demiştir:

"İlginçtir; Kur'ân'ı tecvid üzere okuduğunu iddia eden bazıları

اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ (Fâtiha 1/2)'deki

Râ'ları sanki bunlar sâkinmiş ve kendilerinden sonra Vav varmış gibi okuyor ve böylece Râ'yı çok açık bir şekilde tekrar etmiş oluyorlar! Onları buna iten nedir bilmiyoruz; ancak şeddeli Râ'nın şeddesi, diğer şeddeli harflere göre daha fazla belirgindir ve bu yüzden tekrarlanışı gizli yapılmalıdır."[4]

3 Abdülvahhâb el-Kurtubî, *el-Mûdıh*, s. 195.
4 *Beyânü cühdi'l-mukill*, s. 295.

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ÂYETİNİN KIRAATİNDE YAPILAN HATALAR

1. مَالِكِ'nin Mîm'ini Kalın Okumak

Bunun sebebi med harfi olan Elif'le yan yana olmasıdır. Bu konuya اَلرَّحْمٰنِ kelimesinde dikkat çekilmişti.

2. مَالِكِ'nin Mîm'ini Aşırı İnce Okumak veya Fethaya İmâle Etmek veya Taklîl Etmek (Azaltmak)

3. مَالِكِ'nin Lâm'ının Kesresini Göstermemek

Yukarıda bütün bu konulara değinilmişti.

4. مَالِكِ'nin Kef'inin Kesresini İşbâ' Etmek

Nâzım, "مَالِكِ'den kork..." derken şârih de şöyle demiştir:

"*مَالِكِ'den kork* (ومالك خف) ifadesindeki خف *hāfe – yehāfu* fiilinin emir sıygasıdır; yani ["mâli*kî*" diye] bir Yâ ortaya çıkmaması için Kef'i işbâ' etmekten sakın; çünkü bu durumda, olmayan bir harf eklemiş olursun."[1]

1 Şerhu'l-Vâdıha, s. 46.

5. Hakkı *Kasır* Olmakla Birlikte يوم'deki Vav'ı Uzatmak veya Yaymak (تمطيط)

Nâzım, "مَالِكِ'den kork ve يَوْمِ'yi kısalt..." derken, şârih de şöyle demiştir:

"يَوْمِ'*yi kısalt*, yani *vasıl* hâlinde kısalt; çünkü *vakıf* hâlinde ***med, kasır*** ve ***tevassut*** caizdir; zira sükûn med sebeplerinden biridir. Buradaki Vav ise lîn harfidir ve kendisinde med yoktur. Bununla birlikte, sebebi bulunduğunda uzatılabilir. Sebep derken Hemze'yi ve sükûnu kastediyorum. Ancak buradaki Vav *vakıf* mahallinde değildir."[2]

Abdülvahhâb el-Kurtubî (rh.) şöyle demiştir:

"تمطيط bahsettiğimiz med ve lîn harflerini fazladan uzatmak demektir. Med ve ***lîn*** harflerini zikretmiştik. تمطيط'in ne olduğu ancak ***müşafehe*** ile [yani تمطيط eden birinin okuyuşunu bizzat ağzından dinleyerek] anlaşılabilir. تمطيط İmam Nâfi'nin (Mısırlılar tarikiyle) Verş rivayetiyle aktarılan kıraatindekine benzemektedir. تمطيط ayrıca kārînin,

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ (Fâtiha 1/3)

مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ (Bakara 2/109)

مَا مَنَعَكَ أَنْ (Sâd 38/57)

âyetlerinde olduğu gibi, ref', nasb ve cer mahallerinde kelimenin i'râbını göstermesidir."[3]

6. يَوْمِ'nin Vav'ını İmâle Etmek veya Hazfetmek

"Bazı kārîler ***lîn*** harflerini öyle okurlar ki dinleyiciler lîn harflerini meçhul bir harf veya ***imâle*** edilmiş harf zannederler: عَلَيْهِمْ ve يَوْمِ'de olduğu gibi. Hâlbuki doğrusu kārînin bu lafızları okurken dikkatli olmaları, iyi uygulamaları ve bu harflerin telaffuzunu, Allah'ın kitabını tecvid üzere güzel okuyan mahir insanlardan öğrenmeleridir."[4]

---

2 Şerhu'l-Vâdıha, s. 46.

3 Abdülvahhâb el-Kurtubî, *el-Mûdıh*, s. 214-215.

4 Ebû Râfi Abdurraûf b. Muhammed, *el-Mülâhazâtü'l-hâmme*, s. 27.

7. Vav'ı Hazfetmek ve Yâ'nın Fethasını Uzatmak

Abdülvahhâb el-Kurtubî şöyle demiştir:

فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ (Bakara 2/280)

قَوْلًا مَيْسُورًا (İsrâ 17/28)

يَوْمِ الدِّينِ (Fâtiha 1/3)

vb. âyetlerde olduğu gibi, Vav ve Yâ sâkin, öncelerindeki harf de fethalı olursa, sükûnlarını işbâ' et; sonra onlardan sonraki harfi hakkını vererek telaffuz et; çünkü bu iki harf diğer harfler kadar açık değildir, hafî (gizli) harflerdir ve sükûn onların gizliliklerini artırır. Bu yüzden açığa çıkarmak için sükûnlarını işbâ' et. Vav ve Yâ'dan önceki fethayı medde çevirmemek için hafif söylememiz gerekir. Zabtı (ezberi) ve icrası (okuyuşu) iyi olmayan kişilerin çoğu zaman böyle fethaları uzattıklarını görürsün. Oysa bu hatadır."[5]

8. Yâ'yı Kalın Okumak[6]

9. Vav'ı Gunne ile Karıştırmak

Bu konuya daha önce değinilmişti. *-Allāhu a'lem-* bu bazen, kārînin Kur'ân-ı Kerim'i tecvit hüküm ve kurallarından ziyade makamla okumaya önem vermesinden veya meşhur kārîleri taklit etmeye çalışmasından kaynaklanıyor.

10. Vav'ı Kalın / İnce Okumak, Gevşekliğini Göstermemek[7]

11. Vav Üzerinde Sekte Yapmak[8]

---

5 Abdülvahhâb el-Kurtubî, *el-Mûdıh*, s. 201.
6 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn*, I/295.
7 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn*, I/295.
8 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn*, I/295.

12. Mîm'in Harekesini Fethaya İmâle Etmek veya Harekesini Belli Belirsiz Çıkarmak (نَقْر)[9]

Mîm'i *nakr*etmek; *geçişte* harekesini göstermemek veya Mîm'i belli belirsiz telaffuz etmektir.

13. الدِّين'deki Dal'ı تاء'ya Çevirmek veya Onunla Karıştırmak

Nâzım, "الدِّين ...'deki Dal'ı تاء'dan koru ve şeddele." derken, şârih de şöyle demiştir:

"Aralarında uygunluk (yakınlık) olduğu için, müellif الدِّين*'deki Dal'ı* تاء*'dan koru* demiştir; çünkü bu iki harfle طاء'nın mahreçleri aynıdır; üçü de dilin ucundan ve üst ön dişlerin kökünden çıkar. طاء kuvvet sıfatlarının hepsini toplamasıyla diğer ikisinden ayrılır. تاء ve Dal bazı zayıf sıfatlarda ortaktır. Dal kuvvet sıfatlarından *cehr* ve *şiddet* sıfatları ile تاء'dan ayrılır. تاء ise fısıltılıdır. Dal'ı تاء'dan korumak *cehr* ve *şiddet* sıfatlarını muhafaza etmekle olur. *-Allāhu a'lem-*"[10]

Merhum müellif, *Nûniyyetü's-Sehāvî* adlı şerhinde de şöyle demiştir:

"... Bu yüzden, pek çok kārînin, مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ vb. âyetlerde Dal'ı تاء gibi telaffuz ettiğini görürsün. Bunun sebebi Dal'ın *cehr* sıfatına dikkat etmemektir; çünkü bu iki harf ancak bu sıfat sayesinde birbirinden ayrılmaktadır."[11]

14. Şeddede Aşırıya Kaçarak تاء'ya Çevirmek Çirkin Bir Hatadır

Ebu'l-Hasen es-Safâkusî *(rh.)* şöyle demiştir:

---

9 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn,* I/295.

10 Şerhu'l-Vâdıha fî tecvîdi'l-Fâtiha, s. 47-48.

11 *el-Müfîd Şerhu Umdeti'l-mecîd,* s. 138.

el-Kastallânî, *el-Letâif* adlı eserinde şöyle demiştir (I/230): "Dal'ın تاء'ya dönüşmemesi için bu iki sıfatı muhafaza etmek gerekir; özellikle Fâtiha'daki الدِّين'deki Dal söz konusu olduğunda.

"Bazı cahiller, اِدَّكَرَ , اَلدِّينِ ve مُدَّكِرٍ gibi yerlerde şeddeli Dal'ı okurken تَاءْ'ya çevirmektedirler ki bu, kıraati caiz olmayan açık bir *lahin*dir."[12]

15. Aksine, Şeddeyi Belirsizleştirmek

el-Ca'berî, yukarıdaki "اَلدِّينِ'deki Dal'ı تَاءْ'dan koru ve şeddele" sözüyle buna işaret etmiş; şârih de şöyle demiştir:

"*Şeddele* sözüyle Dal'ın şeddelenmesini kasdetmektedir; çünkü Lâm-ı ta'rîf Dal'a çevrilip Dal'a idğam edilmiştir. Bu sebeple, tıpkı اَلرَّحْمٰنِ اَلرَّحِيمِ'de olduğu gibi bu iki harften birini ihlâl etmemek için, Dal'ı şeddesiz okumaktan sakınmalıdır."[13]

16. اَلدِّينِ'deki Med Harfi Yâ'yı Gunneli Okumak

Bu konuya yukarıda değinilmişti.

17. اَلدِّينِ'deki Nun'u Duruşta Gunnelemek

Bu, harfi telaffuz etmede ve belirginleştirmede aşırıya kaçmaktan meydana gelir.

18. Duruldugunda Nun'u Göstermemek

Bu konuya yukarıda اَلْعَالَمِينَ kelimesinde değinilmişti. Aynı hata (yani *gunne*leme veya gizleme) mecburen üzerlerinde durulduğunda, نَسْتَعِينُ , اَلدِّينِ , keza اَلضَّالِّينَ kelimelerinin Nunlarında gerçekleşmektedir.

19. Âyet Fasılalarında Sükûnlardan Dolayı Meydana Gelen Medd-i Ârızlarda Eşitliği Gözetmemek

Hocamız Şeyh Abdülfettâh el-Marsıfî *(rh.)* şöyle demiştir:

"Fâtiha sûresindeki fâsılalarda olduğu gibi kıraat esnasında sükûn sebebiyle iki veya daha fazla medd-i ârız meydana gelirse, kārînin 'Sükûndan

12 *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, s. 57.
13 Şerhu'l-Vâdıha, s. 48.

dolayı her medd-i ârızın üç med şekli vardır. Birincisi uzun, ikincisi kısa, üçüncüsü orta derecede olur.' diye düşünüp, birini diğerlerinden daha fazla veya daha az uzatmaması gerekir. Bunlar caiz değildir. Yapılması gereken birinci medd-i ârızı nasıl uzattı ise diğerlerini de ona tâbi kılıp hepsini uzun, orta veya kısa uzatarak eşitlemektir; çünkü medd-i ârızı uzun olarak icra eden râvilerle, orta derecede icra eden ve kısa derecede icra eden raviler farklıdır."[14]

14 *Hidâyetü'l-kâri ilâ tecvîdi kelâmi'l-Bârî,* s. 332-333.

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ÂYETİNİ OKURKEN YAPILAN HATALAR

1. İbtida Hâlinde Hemze'yi Göstermemek

Nâzım; "إِيَّاكَ'yi Hemzele ..." derken, şârih de şöyle demiştir:

"Hemze en zor harflerdendir. Bu yüzden Sîbeveyhi onu kusarken öğürmeye benzetmiş, Kûfe dilcileri illetli harflerden saymıştır. Bu sebeple Hemze, dilcilerin kitaplarında bilinen çeşitli şekillerde hafifleştirilmiştir. إِيَّاكَ نَعْبُدُ'da olduğu gibi cümle başındaki Hemze'nin hafifleştirilmesi ise caiz değildir. Dolayısıyla, hakkı verilmelidir."[1]

2. Öncesine *Vasl*edildiğinde Göstermemek

el-Murâdî şöyle demiştir:

"Bu Hemze'de iki durumdan sakınılmalıdır:

Birincisi: Bazı kārîlerin yaptığı gibi öncesine *vasl*edildiğinde Hemze'yi hafif ve yumuşak söylemek, Hemze'nin *cehr* özelliğini göz ardı edip bir miktar yumuşaklık vermektir. Bu caiz değildir.

İkincisi: هاء'ya çevirmektir. [إِيَّاكَ'yi] هِيَّاكَ şeklinde هاء'ya ibdal ederek okumak şâz bir kıraattir."[2]

1 Şerhu'l-Vâdıha, s. 49; *el-Müfîd fî Şerhi Umdeti'l-Mecîd*, s. 103.
2 Şerhu'l-Vâdıha, s. 49-50. Fâtiha sûresinin şâz kıraatleri için kitapta ayrı bir fasıl açılmıştır.

3. إِيَّاكَ'nin Kesresini İşbâ' Etmek

Abdülvahhâb b. Muhammed b. el-Kurtubî (rh.) şöyle demiştir:

"Okuyucunun bu konuda her zaman yapması gereken, hareke ve sektelerin ölçülerini muhafaza etmektir. Fethayı Elif'e dönecek kadar, zammeyi Vav'a dönecek kadar, kesreyi de Yâ'ya dönecek kadar işbâ' etmemelidir. Aksi takdirde, hareke olan bir yere harf koymuş olur. Aynı şekilde harekeyi aşırı şekilde gevşek ve belli belirsiz okursa sesi zayıflatmış, harekeyi başarısız bir şekilde telaffuz etmiş ve sükûna çevirmiş olur."[3]

4. Kalın Okumak veya Fethaya İmâle Etmek

Açıklaması yukarıda geçmişti.[4]

5. Kendisiyle Başlandığında Sertçe Vurgulamak[5]

6. إِيَّاكَ'nin Yâ'sını Şeddesiz Okumak

el-Ca'berî "إِيَّاكَ'yi Hemzele ve Yâ'yı şeddele kurtararak Cîm'den ..." derken, şârih de şöyle demiştir:

"*Yâ'yı şeddele* sözü, pek çok insanın yaptığı gibi Yâ'yı hafif okumaya karşı bir uyarıdır. Bu, âlimlerin belirttikleri gibi anlamı değiştiren açık bir *lahin*dir. Amr b. Fâid[6] إِيَّاكَ'yi Hemze'si kesreli ve Yâ'sı şeddesiz olarak okumuştur. Bu rağbet görmeyen bir kıraattir."[7]

İbnü'l-Cezerî şöyle demiştir:

"Bazı son dönem âlimleri 'güneşin ışığı' anlamında إِيَا kelimesini ifade ettiği için, Yâ'nın şeddesiz okunmasını çirkin görmüşlerdir."[8]

3 *el-Mûdıh fi't-tecvîd*, s. 191.
4 *el-Beyân*, I/296.
5 *el-Müfîd*, s. 103.
6 Ebû Ali Amr b. Fâid el-Esvârî el-Basrî. İbnü'l-Cezerî onun إِيَاكَ نعبد وإِيَاكَ âyetini Yâ'ları şeddesiz olarak okuduğunun rivayet edildiğini söylemiştir. Ğâyetü'n-nihâye, I/206.
7 Şerhu'l-Vâdıha, s. 50.
8 *en-Neşr*, I/47.

Derim ki; iki yerde de إِيَّاكَ'nin Yâ'sını hafif okumak anlamı değiştiren çirkin, açık bir *lahin*dir. Hatta ifade, 'Ey güneş sana ibadet ederiz!' şeklindeki anlamıyla *şirk*e dönmektedir. Kim bilerek ve kasten böyle söylerse, ***Allah korusun,*** kâfir olur!

7. Yâ'nın sesini Cîm'e Karıştırmak

Nâzımın sözü az evvel geçmişti. Şârih şöyle demiştir:

"***Kurtararak Cîm'den*** sözü, şeddelenen Yâ'da Cîm ile karışma ihtimali bulunmadığına işaret etmektedir; çünkü bu iki harfin mahreci aynıdır; ikisi de dilin ortası ile hizasındaki damaktan çıkar ve bazı sıfatlarda ortaktırlar. Yâ, gevşek bir harf olması yönü ile Cîm'den, Cîm de sert bir harf olması yönüyle Yâ'dan ayrılır. Yâ'nın gevşekliğini muhafaza ederek Cîm'den kurtarırız."[9]

8. Yâ'yı Aşırı Uzatmak veya Gunneli Yapmak[10]

9. Yâ Üzerinde Sekte Yapmak[11]

10. Yâ'dan Sonraki Elif (إِيَّا) Üzerinde Sekte Yapmak[12]

Nitekim Nâzım; "Sonra Kef'e *vasl*et." demiş; şârih de şöyle demiştir:

"Yani onu bazı cahillerin yaptığı gibi [إِيَّا üzerinde] sekte yapmadan Elif'i Kef'e *vasl*et."[13]

11. Yâ'yı Fısıltılı Okumak[14]

---

9 Şerhu'l-Vâdıha, 51. el-Mar'aşî (rh.) şöyle demiştir: Ancak Cîm'e dönmemesi için sesi tamamen hapsetmekten sakın (***Cühdü'l-mukill,*** s. 313-314).
10 ***el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn,*** I/296.
11 ***el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn,*** I/296.
12 ***el-Müfîd,*** s. 103.
13 Şerhu'l-Vâdıha, s. 51.
14 ***el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn,*** I/296.

12. إِيَّاكَ Üzerinde هاء ile Sekte Yapmak

Esne'l-ma'âric'in[15] müellifi şöyle demiştir:

"Caiz olmayan yere sekte ها'sı getirmekten sakınılması gerekir. Nitekim bazı cahiller فَصَلِّ لِرَبِّكَ'nin (Kevser 108/2) Lâm'ında, إِيَّاكَ نَعْبُدُ ve إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ifadelerinin Keflerinde böyle yaparlar."[16]

13. Kef'in Fethasını İşbâ' Etmek[17]

Abdülvahhâb el-Kurtubî (rh.) şöyle demiştir:

"Bunların dışındaki; harekelerin belli belirsiz veya işbâ' edilerek okunan yerleri ise yukarıda özetle verdiklerimizi açıklayan örnekler ekleyerek zikredeceğiz. Bu yerlerden birisi de إِيَّاكَ'nin Kef'idir. Bu harfi Elif'ten sonra oyalanmaksızın ve durmaksızın hızlı bir şekilde söylemek gerekir. Yoksa Kef lüzumsuz yere uzatılmış olur."[18]

14. Kef'i Şın'a Yaklaştırmak

Tıpkı Türkler ve Filistinlilerin *avam* olanlarının telaffuz ettiği gibi.

15. إِيَّاكَ'yi نَعْبُدُ'ya *Vas*lederken Kef'i Kalın Okumak

16. Kef'i Kalın Okurken Nun'u da Kalın Okumak[19]

17. نَعْبُدُ'deki Ayın'ı Kalın Okumak[20]

Bu, harfin telaffuz ve belirginleştirilmesindeki aşırılıktan kaynaklanmaktadır.

---

15 Abdürrakîb eş-Şümeyrî / Şemîrî, *Esna'l-ma*'âric ilâ ma*'rifeti sıfâti'l-hurûf ve'l-mahâric*, s. 39.

16 Molla Aliyyu'l-Kârî şöyle demiştir: "Sonra الحمد'nün Dal'ında ve إِيَّاكَ'nin Kef'inde sekte yapmaları açık bir hatadır." *el-Minehu'l-fikriyye*, el-Bâbi'l-Halebî Matbaası, s. 63.

17 *el-Müfîd*, s. 103.

18 *el-Mûdıh*, s. 196.

19 *el-Beyân*, I/296.

20 *el-Beyân*, I/296.

18. Telaffuzunda Aşırıya Kaçarak Ayın Üzerinde Sekte Yapmak, Uzatmak, Kalkale Yapmak veya Harekelemek[21]

19. Ayın'ı حاء, هاء veya Hemze'ye Çevirmek veya Bu Harflerle Karıştırmak

20. Tevassutunu[22] Göstermemek... Çünkü Ne Sert Ne de Gevşek Bir Harftir.

21. Bâ'yı Kalın Okumak veya Harekesini Fethaya Çevirmek[23]

22. نَعْبُدُ'deki Bâ'yı Şeddelemek

Ebu'l-Hasen es-Sa'îdî demiştir ki;

"Fâtiha sûresinde نَعْبُدُ'deki **Bâ'yı** şeddelemekten sakınmak gerekir; çünkü zaten sert bir harftir. Bu yüzden, şeddelenmekten kurtarmak için ***sâkin*** harften sonra hemen telaffuz edilmelidir. Okuyucu bazen bu harfi telaffuz ederken kalın bir harf olduğunu düşünür ve bir miktar şeddeleme hatasına düşebilir."[24]

23. Dal'ın Zammesini işbâ' Etmek ve Sonra Gelen Vav'ın Fethasını Gizlemek (نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ)

Ebu'l-Hasen es-Sa'îdî şöyle demiştir:

"نَعْبُدُ kelimesinde zammeli Dal'dan sonraki Vav'ın fethası açıkça söylenir; çünkü Vav her ne kadar fethalı olsa da harekesinin aslı zammedir. Zam-

---

21 *el-Beyân,* I/296.
22 *el-Beyân,* I/296.
23 *el-Beyân,* I/296.
24 *et-Tenbîh ale'l-lahni'l-celî,* s. 31.

me bu harften doğmuştur. Dolayısıyla, نَعْبُدُ'deki Dal'ın zammesi açıkça söylendikten sonra onun fethası da açığa çıkar."[25]

Abdülvahhâb el-Kurtubî şöyle demiştir:

"نَعْبُدُ'deki zammeli Dal'dan sonra gelen Vav'in fethasını açıkça söyle; çünkü Vav gizli bir harftir. Fethası açıkça söylenmedikçe kendisi de açığa çıkmaz."

24. Kendisinden sonra Harekeli Vav Olduğu için Dal'ı Sâkin Yapmak[26]

25. نَسْتَعِينُ'deki İlk Nun'u Kalın Okumak

26. نَسْتَعِينُ'deki Nun'un Fethasını ve Ayın'ın Kesresini Belirginleştirmemek

Nâzım; "نَسْتَعِينُ'**deki** Nun'u fethala … Ayın'ını kesrele; tıpkı اَلْمُسْتَقِيمَ'in Kâf'ındaki gibi." derken, şârih de şöyle demiştir:

"Müellif, نَسْتَعِينُ*'deki Nun'un fethasını belirginleştir*meyi emretti; çünkü fasih dilde rubâî fiiller dışındaki bütün fiillerin muzari harfleri fethalıdır. Yahya b. Vessâb ve A'meş'in kıraatleri ise Nun'un kesresi ile نِسْتَعِينُ şeklindedir. Bu, Temim, Esed, Kays ve Rebî'a kabilelerinin dilidir. *Ayın'ı da kesrele;* sözü ise kesresinin hakkını vererek tam olarak telaffuz et, demektir. اَلْمُسْتَقِيمَ*'in* Kâf'ındaki gibi, burada da bundan başkası caiz olmaz."[27]

27. نَسْتَعِينُ'de Sîn'in Fısıltısını Göstermemek

Sîn'inin fısıltısını göstermekte bazı şaşkın Habeşliler gibi aşırıya kaçmamak gerektiği yukarıda geçmişti.

---

25 *el-Mûdıh,* s. 196.

26 *el-Beyân,* I/296.

27 *el-Vâdıha,* s. 52-53. [Kitabın sonlarında] "Fâtiha Sûresinde Şâz Kıraatler" bölümünde izah edilecek.

28. Duruşta نَسْتَعِينُ'deki Nun'u Belirginleştirmemek veya Çınlama Sesi Vererek Gunnelemek

Ki bu, harfteki asıl gunneyi gidermekten kaynaklanmaktadır. Ayrıca, Mîm sesi vererek Nun üzerinde نَسْتَعِيمْ şeklinde durmak da hatadır.

29. Sîn'i Sād veya Zê'ye İşmam Etmek

es-Safâkusî, kārîlerin Sîn'de yaptıkları hataları sunarken şöyle demiştir:

"Bu hatalardan biri de **Zê'ye** çevirmek veya **Zê'ye** yakın telaffuz etmektir; çünkü mahreçleri aynıdır *fısıltı* ve *cehr* sıfatları dışında bütün sıfatlarda ortaktırlar. Sîn'deki fısıltı sıfatı bulunmasaydı **Zê** olurdu. **Zê**'deki *cehr* sıfatı bulunmasaydı Sîn olurdu. Bu iki farklı sıfattan dolayı iki harf kulakta fark edilir. Bunu böyle yapan ve hiçbir ***mümkin*** varlığın karşı çıkamayacağı kadim kudretinin[28] eserlerinden kılan Allah her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir! Bu hata en çok إِسْحَاقَ lafzında yapılmaktadır. الْمَسْجِد ve اُسْجُدُوا kelimelerinde olduğu gibi kendisi sâkin olup sonrasında Cîm geldiğinde veya نَسْتَعِينُ ، مُسْتَقِيمَ ، يَسْمَعُونَ ، يَسْتَبْشِرُونَ ve يَسْتَهْزِئُونَ kelimelerinde olduğu gibi تَاء geldiğinde de bu hata yapılabilmektedir."

"Hatalardan biri de Sîn'i Sād'a çevirmektir; çünkü onun kardeşidir. Mahreçleri ve ıslık, fısıltı ve gevşeklik gibi bazı sıfatları aynıdır. Sād'daki ***isti'lâ*** (dilin üst damağa yükselmesi) ve ***ıtbâk*** (damağa yapışması) olmasaydı Sîn olurdu. Sîn'deki ***teseffül*** (dilin damaktan aşağıda olması) ve ***infitâh*** (damaktan açıkta olması) olmasaydı Sād olurdu."[29]

30. نَسْتَعِينُ ve الْمُسْتَقِيمَ'deki تَاء'ları Kalın Okumak

31. Üzerinde Durulduğunda الْمُسْتَقِيمَ'deki Mîm'i Göstermemek

28 Doğru olan; "*ezelî* kudretinin" denmesidir; çünkü *kadim* Allah'ın isimlerinden değildir ve bu kelimeyle isimlendirilmez. Allah'a "Evvel (İlk)" denir. Nitekim âyette [Hadîd 57/3] böyle geçmiştir.

29 *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, s. 91.

32. Her İki Kelimede Sîn Üzerinde Sekit Yapmak

33. Her İki Kelimede Medd-i Tabi'îyi Gunnelemek

34. Sükûndan Dolayı Bu İki Kelime Arasında ve Bu Kelimelerin Öncesinde ve Sonrasında Meydana gelen Medd-i Ârızların Ölçüsünde Eşitliği Gözetmemek

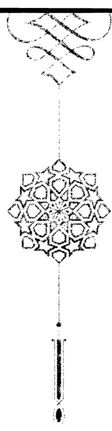
Bu konuya yukarıda dikkat çekilmişti.

35. Üzerinde Durulduğunda Fazla Uzatmak veya Aşırı Şekilde İşmam Etmek

Ebu'l-Hasen es-Sa'îdî bu hatayı ve hatanın nasıl giderileceğini açıklarken şöyle demiştir:

"Okuyucu bu kelimede durduğunda Yâ ve Nun'un sâkin olmasından dolayı iki sâkinin bir araya gelmesi sebebiyle *medd*eder; ancak bunda aşırıya kaçmaz. Nun'u da harekeye kaçmaksızın hafif bir şekilde *işmam* eder; çünkü ses işitilmeksizin işmam dudakları büzmek demektir. Okuyucu dilerse işmamı terk eder ve Nun'u sâkin bırakır. Böylece, harekenin ona karışmasına veya *ihtilâs*ına (belli belirsiz çıkmasına) engel olur; çünkü *vakıf* sâkin harf üzerinde olur. Bize göre ise işmam böyle durumlarda daha güzeldir; özellikle de Hamza ve Kisâî kıraatlerine göre okuyan kimse için."[30]

30 *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, s. 31.

اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ÂYETİNİ OKURKEN YAPILAN HATALAR

1. اِهْدِنَا'daki Hemze'nin Kıraatinde Yapılan Hatalar

إِيَّاكَ'nin Hemze'si hakkında söylenenler burada da geçerlidir.

2. اِهْدِنَا'daki Hemze'yi Belirginleştirmemek

el-Ca'berî; "اِهْدِنَا'nın هاء'sını ayır Hemze'den ..." derken, şârih de şöyle demiştir:

"هاء ve Hemze aynı mahreçten çıkarlar; bu yüzden birbirlerine ibdal edilebilirler. هاء zayıf bir harftir ve harflerin en gizlisidir. Hemze ise sağlam güçlü bir harftir. Bu yüzden هاء nadiren Hemze'ye ibdal edilir. Hemze'nin هاء'ya ibdali de böyledir. اِهْدِنَا'daki هاء Hemze ile yan yanadır. O hâlde, Hemze'ye dönmemesi için özen göstermelisin. Yalnız, telaffuzunda aşırıya kaçmaktan da sakınılmalıdır; çünkü bu, harfin harekelenmesine yol açar."[1]

el-Kastallânî *el-Leâli's-seniyye Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye* adlı şerhinde [s. 56] bu beyti açıklarken şöyle demiştir:

"Bu söz 'incelt' emrine ma'tûftur; yani 'أَنْتُمْ' vb. kelimelerde olduğu gibi bir kelimeye Hemze ile başladığında onu akıcı bir şekilde telaffuz et ve başka bir harfle kalınlaştırmaktan korun. Bilhassa, آتِى ve آمِّينَ'de olduğu

1 Şerhu'l-Vâdıha, s. 54.

gibi sonrasında Elif geldiğinde. أَعُوذُ ve اِهْدِنَا'da olduğu gibi, Hemze'den sonra aynı cinsten -veya yakın- bir harf geldiğinde Hemze'nin kolaylığına dikkat etmek daha zor; ince okunması yönündeki dikkat ise daha gereklidir. Yine, sonrasında kalın bir harf olduğunda Hemze'ye dikkat edilmesi daha zordur. Örneği:

اَللّٰهُ (Bakara 2/15)

اَللّٰهُمَّ (Enfâl 8/32)

اَلْخَلَّاقُ (Yâsîn 36/81)

أَصْلَحَ (Şûra 42/40)

Bilmeyenlerin çoğu bu durumda Hemze'yi öğürmeye benzer bir sesle çıkarırlar."

Kastallâni'nin son sözünden, bir başka hata daha yapıldığı ortaya çıkmaktadır ki o da şudur:

3. Öğürmeye Benzer Bir Ses Çıkarmak

Bu, harfi çıkarırken zorlanmaktan kaynaklanmaktadır. Mekkî, *er-Ri'âye*[2] adlı eserinde şöyle demiştir:

"İmam Halil[3] Hemze hakkında 'Bu harfin telaffuzu öğürmeye..." -başka bir sefer de- "... öksürmeye benzer" demiştir.

Mekkî Hemze bölümünde[4] "Okuyucu Hemze'yi çıkarırken vurgusunu çirkin bir şekilde yapacak kadar kendini zorlamamalı, harfi nefesle birlikte kolayca telaffuz etmelidir." demiş; el-Mar'aşî (rh.) de, Mekkî'nin sözünü şöyle açıklamıştır:

2 *er-Ri'âye*, s. 134.

3 Abdurrahman Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, dilbiliminde otorite ve zahid bir kimseydi. Hükümdarların ihsanlarını kabul etmezdi. Babasından miras kalan bahçe ile geçimini sağlardı. Ölünceye kadar bir sene hacca bir sene gazaya çıkmıştır. Aruz ilmini kurmuştur. Meşhur eserleri vardır. *Kitâbu'l-'ayn* bunlardan biridir. Tercüme-i hâli için bkz. *el-Bulğâ*, 99; *Mu'cemü'l-üdebâ*, I/341; *el-Ğâye*, I/275 ve başka eserler.

4 *er-Ri'âye*, s. 146.

"Yani kārî Hemze'yi çıkarırken kendini zorlar ve nefesini tutarsa öksürmeye ve öksürüğe benzer bir ses çıkarır. Bu çirkindir."[5]

el-Mar'aşî *(rh.)* *el-Beyân*'da[6] da şöyle demiştir:

"*İmam Halil, 'Hemze öğürmek ve öksürük gibidir' dememiş miydi? Bu, Hemze'nin öğürmeye ve öksürmeye benzeyen bir ses olduğunu göstermez mi?'* dersen, bu doğrudur; ancak bu tarz bir ses çıkarmak çirkindir. Bu durum şeddeli Râ'yı tekrar etmeye benzer." Yani zorlamalı bir şekilde aşırı telaffuzlarda böyle olur. *Allāhu a'lem.*

Mekkî şöyle demiştir:

"Âsım'ın talebesi Ebû Bekr b. 'Ayyâş demiştir ki; 'İmamımız مؤصدة kelimesini telaffuz ederken çıkardığı Hemze'yi işittiğimde kulağımı kapatmak isterdim!' Yani Hemze'yi telaffuz ederken zorluyor ve Hemze'yi çok vurgulu çıkarıyordu. Dolayısıyla telaffuz çirkin oluyordu."

4. Telaffuzunda Aşırıya Kaçmaktan Dolayı Harekelemek

5. Dal'ın Kesresini Göstermemek

Bu konu geçmişti.

6. اِهْدِنَا'daki Nun'u Kalın Okumak veya Vurgulamak

Bunun kalın okunması, sonraki kelimede Nun'dan hemen sonra gelen kalın Sād'dan kaynaklanmaktadır.

5 *Cühdü'l-mukıll*, s. 288.

6 Yani *Beyânü Cühdi'l-mukıll*, s. 266-267. *Cühdü'l-mukıll* adlı eserinde kapalı kalan hususları açıkladığı kitabıdır. Mukaddimesinde şöyle der: "*Cühdü'l-mukıll* adlı risalemi bitirdiğimde seviyesi en düşük bir öğrenci bile istifade etsin diye kapalı (anlaşılması güç) yerleri şerhettim ve açıkladım; adını da *Beyânü Cühdi'l-mukıll* koydum."

Bu Kurtuba müessesesi baskılarındandır.

7. Sād'ı Kalın Okumaya Özen Göstermemek

el-Ca'berî; "... اَلصِّرَاطَ'yı kalın oku ve içindeki müteaddit harfleri belli et." derken, şârih de şöyle demiştir:

"Okuyucu Sād'ı ifrat ve tefrite kaçmadan kalın okumaya özen göstermelidir. Kalın harfle yan yana olduğu için, Elif'i kalın okumaktan da sakınmalıdır."[7] Yani Sād'dan önceki Lâm-ı ta'rîfin Elif'ini... Yoksa Râ'dan sonrakini değil; çünkü Râ, kalın ve incelik bakımından önceki harfe uyar. Nitekim İbnü'l-Cezerî'nin bu konudaki sözü yukarıda geçmişti.

8. Sād'ı Sîn veya Zê ile Karışmaktan Kurtarmamak

Mekkî şöyle demiştir:

"Okuyucu, Sād'ın diğer harflere karışmasını önlemeli; ıtbâk ve *isti'lâ* sıfatlarının hakkını vermelidir. Çünkü Sîn'den bu sıfatlarla ayrılır; aksi takdirde Sîn'e döner, çünkü mahreçleri yakındır ve birbirlerine benzer. Dil Sād'dan Sîn'e ve Sîn'den Sād'a döner. Sîn'deki fısıltıyı ve Sād'daki ıtbâkı göstererek bundan korunmak gerekir. İki harf birbirinden bu iki sıfatla ayrılır. Sād daha güçlü ve dile daha zor gelen harftir; çünkü onda ıtbâk ve *isti'lâ* sıfatları vardır.

Okuyucu Sād'ı söylediğinde dilini üst damağa doğru yükseltip yapıştırmalı, bu şekilde Sîn'e benzemekten uzaklaştırmalıdır.

اِصْطَفٰى (Bakara 2/132)

اِصْطَفَيْنَا (Fâtır 35/32)

يَصْطَرِخُونَ (Fâtır 35/37)

اَلصِّرَاطَ (Fâtiha 1/5)

قَصَصِهِمْ (Yûsuf 12/111)

اَلْقَصَصِ (Yûsuf 12/3)

7 Şerhu'l-Vâdıha, I/296.

kelimelerinde olduğu gibi, Sād'dan sonra kendisi gibi ıtbâk özelliğine sahip bir harf gelirse, birbirlerine benzedikleri için Sād'ı kalın söylemek daha kolaydır; çünkü dil aynı şekilde *ıtbâk* ve *isti'lâ* sıfatlarını diğer harfe de verir. Bu durumda Sād'ı göstermek daha kesin ve kolaydır."[8]

9. Kıraat Rivayetinde Bulunmadığı Hâlde اَلصِّرَاطَ Kelimesini Sād'ı Zê'ye veya Sîn'e İşmam Ederek Okumak[9]

Bu hata önceki hataya dâhil edilebilir; ancak aralarında şöyle bir fark vardır: İlkinde kārî bu hatayı; harflerin mahreçlerini, sıfatlarını, kıraat tariklerini ve rivayetlerini bilmediği için yapmakta; ikincide ise bunları bilmekle beraber rivayete itibar etmemekte, öyle zevk aldığı ve arzu ettiği için bu şekilde okumaktadır.

10. اَلصِّرَاطَ ve صِرَاطَ Kelimelerinde Râ'yı İnce Okumak

Bu, İmam Nâfi kıraatinin Verş rivayetinde olmaktadır. Verş, Râ'yı öncesi kesreli ise veya öncesi sâkin olup da sâkin harften öncesi kesreli ise ince okumaktadır; ancak bunun bazı istisnaları vardır ki صِرَاطَ da bu istisnâî kelimelerdendir. Dolayısıyla, صِرَاطَ **kelimesini** ince okumak hatadır. *Allāhu a'lem.*

11. Râ 'da sonraki Med Elif'ini Gunnelemek

12. اَلصِّرَاطَ'ın طَاء'sını Şeddelemek

Ebu'l-Hasen es-Sa'îdî şöyle demiştir:

"طَاء hafif telaffuz edilmelidir; çünkü zaten kendisinde şiddet ve ıtbâk özelliği vardır. Bu sebeple,

وَاصْطَبِرْ (Meryem 19/65)

8 *er-Ri'âye*, s. 215-216.

9 Nitekim Hamza kıraatinin iki rivayetinde; kelimenin ma'rife ve nekire olmasına göre ihtilaf olmakla birlikte bu işmam vardır.

اِصْطَفَى (Bakara 2/132)

بَصْطَةً (A'râf 7/69)

فَمَا اسْطَاعُوا (Kehf 18/97)

âyetlerinde hafif okunur. Sadece İmam Hamza'nın kıraatinde فَمَا اسْطَاعُوا âyetinde şeddeli okunur. طاء böyle harflerle birlikte olduğunda iyice hafif okunmalı ve Sād tam olarak gösterilmelidir; çünkü ıtbâk açısından bu iki harf aynı cinstir ve Sād neredeyse طاء'ya idğam edilir. Şeddeden sakınılmadığı durumda şeddelenmese bile şeddesizlik sınırını aşar ve şeddeye kaçar."[10]

13. طاء'yı تاء'ya Çevirmek ve Ona Fısıltı Sıfatı Vermek

el-Mar'aşî (rh.) şöyle demiştir:

"Bazı insanların yaptığı gibi طاء'yı fısıltılı okumaktan sakın. Yoksa, onun ıtbâk ve kalınlık sıfatlarını yok etmiş ve تاء'ya döndürmüş olursun. *Itbâk* ve kalınlık sıfatlarını yok edersen طاء'nın hakkı aslında Dal olmasıdır. طاء ve Dal'ın şiddetini muhafaza et. طاء'yı kalın telaffuz etmeye özen göster; çünkü en kalın harf طاء'dır."[11]

نَسْتَعِينُ kelimesinde Sîn ve تاء hakkında söylenenler الْمُسْتَقِيمَ'deki Sîn ve تاء için de geçerlidir.

Ayrıca şu hatalar yapılmaktadır:

14. İsti'lâ Sıfatına Sahip, Kalın Bir Harf Olan Kāf ile Yan Yana Olduğu İçin الْمُسْتَقِيمَ'deki تاء'nın Kalın Okunması

Ki bu sebeple طاء gibi telaffuz edilmektedir. Ebu'l-Hasen es-Safâkusî (rh.), kārîlerin تاء'da yaptıkları hatalardan bahsederken şöyle demiştir:

10 *et-Tenbîh alâ lahni'l-celî*, s. 32.
11 *Cühdü'l-mukıll*, s. 314-315.

"Bu harfte birkaç şekilde hata edilmektedir ki bunlardan biri de, تَقْدِرُوا عَلَيْهَا 'da (Fetih 48/21) olduğu gibi, özellikle sonrasında kalın bir harf varsa onu da kalın okumaktır. Nitekim bazı yabancılar böyle yaparlar."[12]

Derim ki; aynı durum اَلْمُسْتَقِيمَ'de de söz konusudur.

15. المستقيم'in Sîn'i Üzerinde Sekte yapmak veya Sükûnunda Sözü Kesmek

Ebû Tahhân el-Endelüsî *(rh.)* sükûnun nasıl telaffuz edileceğini anlatırken şöyle demiştir:

"Bir harfi sükûnla diğer harflerden ayırırken onun kuvvet veya zayıflık özelliğini de verirsin. Sükûn ancak onun sıfatı ortaya çıkacak ve yapısı belli olacak miktarda; aşırı şekilde sözü kesmeksizin ve zorlamayla diğer harflerden ayırmaksızın olursa güzel olur. Harfi sâkin yaparken *lahin*den kaçın. Âlimler bu hataya çokça düşerler; sükûnu hemen hemen hiç doğru yapmazlar. Özellikle,

نَسْتَعِينُ (Fâtiha 1/4)

اَلْمُسْتَقِيمَ (Fâtiha 1/5)

يَسْتَأْخِرُونَ (A'râf 7/34)

gibi kelimelerde تاء'dan önceki Sîn'de olduğu gibi, Sîn'i تاء'dan ayırıp harekelerler. Onların bu *lahin*lerinden kurtulmak istersen, Sîn'in gevşeklik ve fısıltı sıfatlarını göster, Allah'ın izniyle harfi doğru telaffuz edersin. Aynı şekilde,

اَلْيَوْمَ (Mâide 5/5)

اَلْيَمِينِ (Meâric 70/37)

وَلْيَأْخُذُوا (Nisâ 4/102)

وَلْيَجِدُوا (Tevbe 9/123)

اَلْيُسْرَ (Bakara 2/185)

12 *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, s. 51.

vb. kelimelerde Yâ'dan önceki Lâm'ı dilde hapsetmekten kaçın.[13] Kârîler burada da hata etmektedir. Lâm'ın gevşekliğini salıver, doğru telaffuz edersin."[14]

Aynı şekilde,

اَلْحَمْدُ (Fâtiha 1/1)

اَلْعَالَمِينَ (Fâtiha 1/1)

اَلْمُسْتَقِيمَ (Fâtiha 1/4)

اَلَّذِينَ (Fâtiha 1/6)

kelimelerindeki Lâm'da ve أعُوذُ بِاللهِ , بِسْمِ اللهِ ifadelerinde öncesine *vas*ledilirken lâfza-i celâlin (الله) ilk Lâm'ında da aynı hataya düşüyorlar ve yukarıda geçtiği gibi luzümsuz uzatma, sekte, kalkale ve şedde gibi durumlar meydana geliyor. ***Allāhu a'lem***.

Bu şekilde Fâtiha sûresindeki bütün sükûnların hakkını vermek, sözü aşırı şekilde kesmeksizin ve zorlamayla diğer harflerden ayırmaksızın hoş ve yumuşak bir eda ile mahrecinden çıkarmak gerekir.

16. Sîn'de Kalkale Yapmak

Bu konuda İbnü't-Tahhân'ın sözü yukarıda geçmişti.

17. Kāf'ı Gayın'a Çevirmek

Nitekim bazı lehçelerde اَلْمُسْتَغِيمَ şeklinde okunmaktadır.

13 Burada Yâ'dan önceki Lâm'ın önemine işaret etmektedir.Bazı insanlar onu okurken Lâm'ın mahrecine dayanıyorlar, bu yüzden harf şeddeli veya medli gibi işitiliyor. Doğrusu ise acele etmeden ve mahrecine dayanmadan telaffuz etmektir. Hapis ise salıvermenin zıttıdır (*Lisânu'l-'arab*, VI/46).

14 *el-İnbâ fî tecvîdi'l-Kur'ân*, s. 35-36.

18. Kāf'ı Kef'e veya G'ye Çevirmek

Nitekim bazı lehçelerde اَلْمُسْتَكِيمَ ve *el-mustegîm* şeklinde okunur[15] ki bunun sebebi harfin *cehr* ve *isti'lâ* sıfatlarını kaybettirmektir.

ed-Dânî şöyle demiştir:

"Kāf *cehr* ve *isti'lâ* sıfatlarına sahip bir harftir. Bu yüzden *cehr* ve *isti'lâ* sıfatlarının gösterilmesi gerekir. Yoksa Kef'e döner."[16]

İbnü'l-Cezerî de demiştir ki;

"Kāf'ın hakkının tam olarak verilmesi gerekir. Bazı bedevîlerin ve Mağriblilerin yaptığı gibi harfin *isti'lâ* sıfatını yok etmekten sakınmalıdır. Yoksa sağır Kef'e döner."[17]

19. Kāf'ı ve اَلصِّرَاطَ ile صِرَاطَ Kelimelerindeki Kesreli Sād'ı Çok Kalın Okumak

Bu harfler her ne kadar kalın *isti'lâ* harflerinden ise de kalın okuma bakımından en aşağı derecededirler. Tecvid ve tilâvet ilminde belirtildiği üzere kalınlık beş çeşittir: Bunlardan birincisi harfin kalın okunabilmesidir ki o da, *isti'lâ* harfinden sonra Elif bulunmasıdır. İkinci çeşit bundan aşağıda olup harfin fethalı olmasıdır. Daha aşağı derecede olan üçüncü çeşit ise harfin zammeli olmasıdır. Daha aşağıda olan dördüncü çeşit, harfin sâkin olmasıdır. En aşağıda olan çeşit ise harfin kesreli olmasıdır.[18] Kalın okumanın derecelerini gözetmemek hatadır. *Allāhu a'lem.*

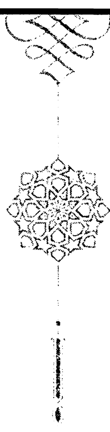
15 *Buğyetü Abdirrahmân*, s. 152.
16 *et-Tahdîd*, s. 130.
17 *en-Neşr*, I/221.
18 İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd*, s. 119-120.
Altı mertebeli bir başka tasnif daha vardır: 1- Sonrasında Elif olan fethalı harf. 2- Sonrasında Elif olmayan fethalı harf. 3- Ötreli harf. 4- Sonrası fetha veya zamme olan sâkin harf. 5- Sonrası kesre olan sâkin harf. 6- Kesreli harf. Bkz. Mahmud el-Husarî, *Ahkâmü'l-kırâe*, s. 150.

ZEYİL[19]

İsti'lâ sıfatı alan harflerin kalınlığı kendi içinde beş derecelidir. Bu kaide, aşağıdaki tabloda gösterildiği üzere *isti'lâ* sıfatı alan bütün harfler için geçerlidir:

KALIN HARFLER VE ÖRNEKLER							KALINLIK DERECELERİ
ظ	ق	ط	غ	ض	ص	خ	
ظَاهِرِينَ	يُقَاتِلُونَ	طَالَ	غَافِلًا	يُضَاعِفُ	صَادِقِينَ	خَافَ	1- Kendisinden sonra Elif bulunan fethalı harf
ظَلَمُوا	الْقَمَرَ	طَلَبًا	غَنِيًّا	ضَلَّ	صَبَرَ	خَلَقَ	2- Kendisinden sonra Elif olmayan fethalı harf
مَحْظُورًا	قُتِلَ	وَطُبِعَ	غُلِبَتِ	مَنْضُودٍ	مَنْصُورًا	خُلِقُوا	3- Zammeli harf
يَظْلِمُ	اِقْرَأْ	يَطْبَعُ	يَغْلِبُ	اِضْرِبْ	وَاصْبِرْ	يَخْلُقُ	4- Sâkin harf
ظِلَالٍ	قِتَالٍ	بَطِرَتْ	غِلٍّ	ضِعَافًا	صِرَاطِ	خِلَالَ	5- Kesreli harf

19 Yukarıdaki tasnifi netleştiren bu tablo metinden olmayıp mütercime aittir. / ed.

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ÂYETLERİNİ OKURKEN YAPILAN HATALAR

Yukarıda صراط hakkında açıklama yapılmıştı.

Yine, Lâm-ı Ta'rîf, Hemze ve Lâm hakkında da açıklama yapılmıştı.

Bu hatalara ek olarak;

1. اَلَّذِينَ ve وَلَا الضَّالِّينَ'deki İlk Lâm'ı Kalın Okumak

Ebu'l-Hasen es-Safâkusî, kârîlerin Lâm'da yaptıkları hataları zikrederken bu konuya şöyle dikkat çekmiştir:

"Bu harfte birkaç şekilde hata edilmektedir ki bunlardan biri de kalın okumaktır. Kârîlerin bilgisiz olanları bu hataya çokça düşerler. Özellikle, kalın bir harfle yan yana olduğunda. Örneği:

وَلَا الضَّالِّينَ (Fâtiha 1/7)

عَلَى اللّٰهِ (Nisâ 4/17)

جَعَلَ اللّٰهُ (Nisâ 4/5)

اَللَّطِيفُ (Mülk 67/14)

لُوطٍ (Hac 22/43)

فَاخْتَلَطَ (Kehf 18/45)

وَلْيَتَلَطَّفْ (Kehf 18/20)

لَسَلَّطَهُمْ (Nisâ 4(90)

صِرَاطَ الَّذِينَ (Fâtiha 1/6)

خَلَقَ اللّٰهُ (A'râf 7/185)

أَخْلَصُوا (Nisâ 4/146)

وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ (Tevbe 9/73)

Bu gibi yerlerde Lâm'ı ince okumak gerekir ki dil kalın okumaya kaçmasın; çünkü böyle yerlerde dil kolayca Lâm'ı kalın okumaya kaçar. Verş'in, harfi aslı üzere kalın okuduğu yerler bunun dışındadır ki kıraat kitaplarında açıklanmıştır; dolayısıyla sözü uzatmayacağız."[1]

2. اَلَّذِينَ ve وَلَا الضَّالِّينَ'deki Lâm'ın Şeddelerini Göstermemek

Yukarıda bu da geçti.

3. اَلَّذِينَ'nin Zel'ini Zê'ye veya Dal'a Çevirmek

el-Mar'aşî *(rh.)* şöyle demiştir:

"Zel'i telaffuz ettiğin zaman sana bakan kişi, dilinin ucunu üst ön dişlere bitişik olarak görsün. Bazı avam insanlar onu **Zê** gibi telaffuz ediyor!"[2]

es-Safâkusî *(rh.)* de şöyle demiştir:

"Yabancıların veya onlara uyanların bu konuda yaptıkları hatalardan biri de Zel'i Dal'a veya **Zê'ye** çevirmektir. Böyle okumak helal değildir; çünkü lafız ve anlamda bozulma olmaktadır."[3]

4. Yâ'yı Gunneli Çıkarmak

Yukarıda bu da geçti.

1 *Tenbîhu'l-gâfilîn*, s. 75.
2 *Cühdü'l-mukıll*, s. 316.
3 *Tenbîhu'l-gâfilîn*, s. 58.

5. أَنْعَمْتَ'deki Elif'i Telaffuz Etmemek

el-Mar'aşî *(rh.)* şöyle demiştir:

"أَنْعَمْتَ'nin Hemze'sini ortada (*vasıl* hâlinde) telaffuz et. Bu Hemze اِهْدِنَا'daki gibi *vasıl* hâlinde düşmez."[4]

Çünkü أَنْعَمْتَ'nin Hemze'si Hemze-i katı'dır; *vasıl* hâlinde de başta da kalır [*hazif ve nakl*edilmez]; telaffuz edilir. اِهْدِنَا'daki Hemze ise Hemze-i *vasıl*dır. Ortada, yani *vasıl* hâlinde düşer.

6. أَنْعَمْتَ'nin Hemze'sini Kalın Okumak

Yukarıda bu da geçti.

7. أَنْعَمْتَ'nin Nun'u Üzerinde Hafifçe Sekte Yapmak

el-Ca'berî; "أَنْعَمْتَ'nin Nun'unda durma ..." derken, şârih de şöyle demiştir:

"Bunu kelimeleri tane tane okuyamayan yapar; yani أَنْعَمْتَ'nin Nun'u üzerinde hafifçe durur. Böyle yapmakla, bir bakıma harfi belirgin biçimde telaffuz etmek istemektedir; ama bu Nun'da gunne yoktur. Bu yüzden hatadır. Bu sebeple müellif *أَنْعَمْتَ'nin Nun'unda durma* demiştir."[5]

8. أَنْعَمْتَ'nin Nun'unu Harekelemek, Nun ve Mîm'i Gunnelemek

9. أَنْعَمْتَ'nin Mîm'ini Kalkaleli Okumak

10. Ayın'ı Göstermemek

Nâzım, "... Ayın'ı güzel telaffuz et ..." derken, şârih de şöyle demiştir:

4 *Cühdü'l-mukıll,* s. 316.
5 Şerhu'l-Vâdıha, s. 56.

"*Ayın'ı güzel telaffuz et* sözünü bazı kıraat âlimleri şöyle açıklamışlardır: Yani, ister sâkin ister harekeli olsun Ayın'ı güzelce göster; sertleştirmeden ve zorlamadan telaffuzunu dolgun yap. Bazılarının العالمين'de yaptığı gibi sert telaffuz etmekten sakınmak gerekir."[6]

Bazı yabancılar, harfin telaffuzunda zorlandıkları için böyle yapmaktadır.

11. Ayın'ı حاء'ya Çevirmek

Ve أنْحَمْتَ şeklinde okumak. *Lisânu'l-'arab*'da (XII/175) zikredildiği gibi أنْحَمْتَ, "inlemek ve boğazı temizlemek için *ıhm* sesi çıkarmak" anlamına gelen نَحِيم kelimesinin fiil hâlidir.

el-Murâdî şöyle demiştir:

"Ayın'ın *cehr* sıfatı gösterilmelidir. Yoksa حاء'ya döner."[7]

Bu anlamı değiştiren ve bozan açık bir *lahin*dir. Bu şekilde okumak her durumda haramdır.

12. Ayın'ı هاء'ya Çevirmek

Ve أنْهَمْتَ şeklinde okumak. Bu durumda kelimenin anlamı 'nimet vermek'ten 'çok gayretli olma'ya döner. Yabancılar boğaz harflerini çıkarmakta ve bu harflerin sıfatlarını göstermekte zorlandıkları için bu tür hatalar çok olmaktadır.

Derim ki; bu pek çok kārînin düştüğü bir hatadır. Bunların bazılarının okunan ve elden ele dolaşan Mushaf [kasetleri / bant]ları da vardır. Hayret edilecek bir şeydir ki okuyuşları taklitten öte geçemezken, çoğu kendilerini beğenir! *Allah'ın merhamet ettikleri müstesna tabiî.*

13. *Vasıl* Hâlinde عَلَيْهِمْ'deki Ayın'ı Göstermemek

*E'ûzü*deki الشَّيْطَانِ kelimesinin Yâ'sı hakkında söylenenler عَلَيْهِمْ'deki Yâ için de geçerlidir.

6 Şerhu'l-Vâdıha, s. 56.
7 Şerhu'l-Vâdıha, s. 56.

14. عَلَيْهِمْ'deki هاء'yı Göstermemek

Nâzım (rh.), "... عَلَيْهِمْ'in هاء'sını göster ve itidalli ol." derken, şârih de şöyle demiştir:

"*عَلَيْهِمْ'in هاء'sını göster* sözüne gelince, هاء'nın zayıf ve gizli bir harf olduğuna yukarıda dikkat çekilmişti. Bu yüzden, onu net okumak ve telaffuzunda dikkatli olmak konusunda uyarmak gerekmiştir."[8]

İbnü'l-Cezerî, şiirinde "جِبَاهُهُمْ... ve عَلَيْهِمْ'deki هاء'yı temiz telaffuz et." demiştir.

Yukarıda عَلَيْهِمْ'in Mîm'i ve هاء'nın kesresi konusunda bilgi verilmişti.

15. عَلَيْهِمْ'de Durulduğunda Mîm'de Kalkale Yapmak

16. İkinci عَلَيْهِمْ'in Mîm'ini Gizlemek ve Sonrasındaki Vav'a İdğâm Etmek

el-Mar'aşî (rh.) şöyle demiştir:

"İkinci عَلَيْهِمْ'deki yani عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ'deki Mîm'i gizlemekten ve Vav'a idğam etmekten sakın."[9]

İbnü'l-Cezerî'nin (rh.) dikkat çektiği gibi bu, dudak *izhâr*ının en açık hâllerindendir. Fâ ile beraber ميم de böyledir.

İbnü'l-Cezerî şöyle demiştir:

"Onu diğer harflerin yanında mutlaka *izhâr* et. Vav ve Fâ'nın yanında gizli kalmasından sakın."

Şârihi Molla Aliyyü'l-kārî (rh.) de şöyle demiştir:

"Müellif daha sonra, Vav ve Fâ'dan önce gelen Mîm'i gizlemekten (*ihfâ*) sakınılmasını emretmiştir; oysa diğer harfler içinde Vav ve Fâ'dan önceki Mîm'in hükmü açıkça bilinmektedir. Müellif böylece, [Mîm'in] Bâ'dan evvel geldiğinde gizlendiği gibi, Vav ve Fâ'dan önce geldiğinde de giz-

8 Şerhu'l-Vâdıha, s. 56.
9 *Cühdü'l-mukıll*, s. 316-317.

leneceğini vehmedenleri -ki bazı cahil kārîler böyle yaparlar!- reddetmiştir. Bu hata, Mîm'in mahrecinin Vav'ınki ile aynı, Fâ'nınkine de yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden dil *ihfa*ya kaçmaktadır. '*Harfler*' sözüne gelince, müellif bunu mahreçlerinin bir olması sebebiyle söylemiştir. Bu yüzden bazıları Mîm'i Bâ ile birlikte olduğunda da ***izhâr*** eder. Oysa bu gerekçelendirmeleri doğru değildir; çünkü ***izhârı*** mahreç birliğine göre düzenlemek doğru değildir. O hâlde, onu ***izhâr*** ettiğinde sükûnunu koru ve عَلَيْهِمْ ve وَلَهُمْ فِيهَا (Bakara 2/25) gibi yerlerde, halktan bazılarının yaptığı gibi Mîm'i harekelemekten sakın. اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ (Bakara 2/15) âyetinde bu iki durum birlikte bulunmaktadır."[10]

el-Mar'aşî (rh.), Aliyyü'l-Kārî'nin son sözünü yorumlarken şöyle demiştir:

"Bu hatayı yapanlar, Mîm ve Vav'ın mahreçlerinin aynı olması yüzünden, ***ihfâ*** ve ***idgam***dan kaçınmak için böyle yapıyorlar."[11]

17. عَلَيْهِمْ'deki هاء'nın Kesresini Fethaya İmâle Etmek veya Kesresini İşbâ' Etmek[12]

18. عَلَيْهِمْ ve غَيْرِ'deki Yâ'yı Uzatmak

Nâzım; "غَيْرِ'de (uzatmadığın) gibi onun Yâ'sını da uzatma ..." derken, şârih de şöyle demiştir:

"*Onun Yâ'sını* sözündeki zamir عَلَيْهِمْ'e gider. Yâ'yı kısa okumak gerekir; uzatılmamasının sebebi de; kendisinde med olmayan bir ***lîn*** harfi olmasıdır; fakat uzatılması için bir sebep -yani Hemze ve sükûnolursa uzatılmaya da müsaittir. *غَيْرِ'de (uzatmadığın) gibi* sözü, onun Yâ'sında da uzatılmaz demektir. Bunu bilmeyen kişi çoğu kez uzatabilmektedir."[13]

10 *el-Minehu'l-fikriyye*, s. 44.
11 *Cühdü'l-mukıll*, s. 317.
12 *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn*, I/297.
13 Şerhu'l-Vâdıha, s. 57.

19. غَيْرِ'nin Gayın'ını Kalın Okumamak

el-Mar'aşî *(rh.)* şöyle demiştir:

"غَيْرِ الْمَغْضُوبِ'deki Gayın'ı kalın oku."[14] demiştir; çünkü daha önce geçtiği gibi kalın okuma derecelerinin ikincisinde bulunmaktadır. Bu yüzden kârînin harfe, derecesine göre kalınlık hakkını vermesi gerekir.

es-Safâkusî *(rh.)* şöyle demiştir:

"*Cehr* ve *isti'lâ* sıfatlarından dolayı bu harfi kalın okumak gerekir. Pek çok insan özellikle de sonrasında Elif olduğu zaman onu ince okumaktadır Örneği:

غَافِرِ الذَّنْبِ (Gâfir 40/3)

الْغَافِرِينَ (A'râf 7/155)[15]

Yalnız, kalın okumanın en yüksek derecesine çıkmaması için aşırıya da kaçmamak gerekir. Kalın okumak *isti'lâ* ve ıtbâk miktarınca olur. *Allāhu a'lem.*

Bu bağlamda yapılan hatalardan biri de şudur:

20. Gayın'ı Aşırı Kalın Okumak

21. Gayın'ı Kāf'a Dönüştürmek[16]

Nitekim bazı lehçelerde ve bazı ümmî Müslümanlarca böyle yapılmaktadır. Bunun sebebi de Gayın'ın mahrecinin, -Kāf'ın mahreci olan dilin en arkasını takip eden- boğazın en aşağısı olmasıdır. *Allāhu a'lem.*

Yine, bu iki harfin *cehr, isti'lâ*, *infitâh* ve ısmât sıfatlarında ortak olması sebebiyledir.

14 *Cühdü'l-mukıll*, s. 317.
15 *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, s. 89.
16 *el-Beyân*, I/297.

22. Gayın'ı خاء'ya Dönüştürmek[17]

Bunun sebebi aralarındaki mahreç birliği ve Gayın'da bir fısıltı ihdas etmektir.

Muhammed Mekkî Nasr *(rh.)* şöyle demiştir:

"Gayın'ı telaffuz ettiğin zaman sıfatlarının hakkını ver. Onu sakın fısıltılı okuma, yoksa خاء ile karışır; çünkü aynı mahreçten çıkmaktadırlar."[18]

23. اَلْمَغْضُوبِ'inin Mîm'ini Kalın Okumak

el-Mar'aşî *(rh.)* şöyle demiştir:

"غَيْرِ الْمَغْضُوبِ'deki Gayın'ı kalın oku; sonrasında gelen Mîm'i de ince okumayı muhafaza et ki غين'nın kalınlığına uymasın."[19]

24. اَلْمَغْضُوبِ'deki Gayın'ı da خاء'ya Yaklaştırmak

Nâzım el-Ca'berî yukarıdaki beyitte şöyle demiştir:

"Onun Yâ'sını ve Gayın'ını غَيْرِ'de (uzatmadığın) gibi uzatma / الْمَغْضُوبِ'de olduğu gibi خاء'sını hafiflet ve sâkin yap, doğruya erişirsin."

Şârih de demiştir ki;

"خاء'*sını hafiflet* sözü غين'ın telaffuzunu خاء'ya yaklaştırmaktan sakın demektir; çünkü mahreçleri aynıdır. Her ikisinde de ***isti'lâ*** sıfatı vardır. خاء fısıltılıdır; Gayın'da ise ***cehr*** sıfatı vardır. İkisi bu sıfatlarla birbirinden ayrılır. Gayın'ı telaffuz ederken ***cehr*** sıfatını göstermen gerekir. Yoksa aralarındaki yakınlıktan dolayı خاء'ya döner. المغضوب'*de olduğu gibi* sözü 'الْمَغْضُوبِ'deki Gayın gibi' anlamındadır. Yukarıda geçtiği gibi خاء'nın telaffuzuyla karıştırmaktan sakın."[20]

Derim ki; Gayın'ı خاء'ya döndürmekle kelimenin anlamı gazaptan خضاب'a (***boya***ya) dönmüş olur ki bu, helal olmayan fâhiş bir ***lahin***dir.

---

17 *el-Beyân,* I/297.
18 Muhammed el-Mekkî, *Nihâyetü'l-kavl,* s. 70.
19 *Cühdü'l-mukıll,* s. 317.
20 Şerhu'l-Vâdıha, s. 57-58.

خضاب kına veya ketem (bir çeşit mersin bitkisi) vb. maddelerden yapılan kırmızı veya sarı boyadır.[21] *Allāhu a'lem.*

25. Gayın'ın Sükûnunu Göstermemek

Nâzım "Onu (Gayın'ı) da sâkin yap, doğruya erişirsin" demiş; şârih de şöyle demiştir:

"*Onu sâkin yap* sözü الْمَغْضُوبِ'deki Gayın'ı sâkin yap demektir. Maksad sükûnunu göstermektir. Bazı insanlar bu harfi telaffuzda ifrata kaçmakta, sanki harekeli imiş zannı uyandırmaktadırlar. Bundan kaçınmak gerekir."[22]

26. Gayın'ı Kāf'a Çevirmek

Bu konuya yukarıda değinilmişti.[23]

Ayrıca Kāf'a çevrilince kelimenin anlamı 'gazap'tan, kesmek anlamına gelen قضب kelimesine döner ki bu fâhiş bir *lahin*dir; bu şekilde okumak haramdır.

27. Gayın'ı Kalkaleli Okumak

el-Mar'aşî *(rh.)* şöyle demiştir:

"Kalkale harfleri dışındaki harflerin sükûnlarını harekeye veya kalkaleye benzetmekten uzak tutmak gerekir. Örneği:

جَعَلْنَا (Bakara 2/125),

سَيَصْلَى (Mesed 111/3),

سَبِّحْهُ (İnsân 76/26),

اِهْدِنَا (Fâtiha 1/5),

---

21 *Lisânu'l-arab*, I/357.
22 Şerhu'l-Vâdıha, s. 58.
23 el-Mar'aşî (rh.) şöyle demiştir: "Başlangıç seviyesindeki bazı öğrencilerden işitildiği gibi onun sesini Kāf'ın sesine karıştırmaktan sakın." *Beyânü Cühdi'l-mukıll*, s. 298.

اَلْمَغْضُوبِ (Fâtiha 1/6) ve

أَفْوَاجًا (Nebe' 78/18)[24]

28. ضاد'ın *İstitâle* Sıfatına ve Kalın Okunuşuna Riayet Etmemek

el-Mar'aşî *(rh.)* şöyle demiştir:

"ضاد'ı, ظاء'nın seviyesinin üzerinde ve طاء'nın seviyesinin altında kalın oku. Onu dilin kenarlarının birinden çıkar, *istitâle* ve *gevşeklik* sıfatlarını muhafaza et. Aynı şekilde az bir miktar fışıltılı çıkmasına da dikkat et ki, dilin kenarının hizasındaki azı dişlerine bastırdığın zaman nefes çıksın."[25]

Mekkî şöyle demiştir:

"Tecvitli okuyan kārî ضاد'ı *isti'lâ*, ıtbâk ve *istitâle* sıfatlarını vererek telaffuz etmelidir. Telaffuz esnasında dilin kenarı, hizasındaki azı dişine baskı yaptığında nefes sesi çıkar. Bu ihmal edilirse harf ظاء veya Zel'e döner; harf ibdal edilmiş; değiştirilmiş olur.

ضاد mahrecinden çıkartılması en zor harftir; telaffuz eden için en meşakkatlisi budur. Okuyucu, onu hakkıyla telaffuz etmek için kendini zorlamazsa başka bir harf telaffuz etmiş ve kıraatini bozmuş olur. Kim kendini bu konuda zorlar ve ısrarcı olursa, bu harfi doğru tecvidi üzere telaffuz etmek onun için bir alışkanlık, tabiat ve karakter olur."[26]

29. ضاد'ı ظاء'ya Çevirmek

Bu hatanın sebebini bilmek için iki harf arasındaki farkı bilmek gerekir.

el-Mar'aşî *(rh.)* şöyle demiştir:

"ضاد ile ظاء arasında *sem*'de (nakilde) bir benzerlik yoktur; aksi takdirde âlimler bunu açıkça söylerlerdi. Sıfatta da bir yakınlıkları yoktur; çünkü her ne kadar ikisi de ıtbâk, *isti'lâ* harfi iseler de ve her ikisi de kalın

24 *Cühdü'l-mukıll,* s. 287.
25 *Cühdü'l-mukıll,* s. 317.
26 *er-Ri'âye,* s. 184-185.

ise de طاء'nın ıtbâkı yukarıda geçtiği gibi daha kuvvetlidir. ضاد gevşek, طاء serttir. ضاد'da طاء'nın aksine kalkale yoktur. ضاد azı dişleri arasından geçit bulur ve er-Radî'nin[27] ifade ettiği gibi telaffuz edilirken kalkale harflerinde olduğu gibi baskı yapılmaz. Mahreçleri bir olmakla birlikte ضاد'da طاء'nın aksine *istitāle* vardır. ضاد ile ظاء arasındaki fark ise sadece *istitāle* ve mahreçtir.

Bu yüzden İbnü'l-Cezerî şöyle demiştir:

"Ve ضاد'ı *istitāle* ve mahreçle طاء'dan ayır, hepsini doğru çıkart."

Şeyh Molla Aliyyü'l-Kārî *(rh.)*;

"Bazıları; ضاد'ı Mısırlılar gibi طاء olarak telaffuz eder." demiştir.

İbnü'l-Cezerî de şöyle demiştir:

"Bazıları ضاد'ı tam mahrecinden çıkarmazlar; mahrecinin dışında طاء ile karışık telaffuz ederler. Mısırlıların çoğu ve Mağriblilerin bir kısmı böyle yapmaktadır."[28]

Yukarıdaki nakli yapan el-Mar'aşî *(rh.)* şöyle demiştir:

"ضاد'ı طاء gibi okumakta bazı mahzurlar vardır:

(1) ضاد gevşek bir harf olmasına rağmen ona şiddet sıfatı verilmiş olur.

(2) *İstitāle* sesin uzaması demektir. Bu durumda mezkûr sıfat yok olmaktadır.

(3) Gevşek bir harf olduğu için ضاد'da az da olsa var olan fışıltı, bu durumda yok olmaktadır."[29]

---

27 Radıyyüddîn b. el-Hasen el-Esterâbâdî. İbnü'l-Hâcib'in (ö. 686h.) *eş-Şâfiye* adlı eserine bir şerhi vardır.

28 *et-Temhîd,* s. 38.

es-Safâkusî, İbnü'l-Cezerî'nin 'Mağriblilerin bir kısmı' sözüne şöyle bir değerlendirme (talik) yapmıştır: "Bu sözle uzak Mağrib'i kastetmektedir. Yakın yerlerinde yaşayanlar ise daha önce zikredildiği gibi ضاد'ı ظاء'ya çevirmektedirler. Bu durum Mısır ve Mağrip halkına mahsus da değildir. Kendisinde ilim ve tecvit bilgisi olduğunu söyleyen pek çok insan böyle yapmaktadır; çünkü böylesi dile daha kolay gelmektedir; zira bu iki harf birbirine yakın ve bazı sıfatlarda ortaktır. Aralarında mahreç farklılığı ve ضاد'daki istitâle sıfatı olmasaydı telaffuzları aynı olur ve kulağa farklı gelmezlerdi..." *Tenbîhu'l-ğâfilîn,* s. 87.

29 *Cühdü'l-mukıll,* s. 169-170.

30. ضاد'ı ظاء'ya Çevirmek

İbnü'l-Cezerî şöyle demiştir:

"İnsanlar bu harfi farklı farklı telaffuz etmektedir. Bazıları onu tamamen ظاء'ya çevirir; çünkü ضاد bütün sıfatlarında onunla ortaktır; sadece ضاد'da fazladan *istitâle* vardır. İstitâle ve aralarındaki mahreç farkı olmasaydı, ضاد ظاء olurdu. Şam diyarındakilerin çoğu ve bir kısım Doğulular böyle telaffuz ederler."[30]

es-Safâkusî (rh.) şöyle demiştir:

"Çoğu zaman yapılan da budur (yani ظاء'ya çevrilmesi). Yakın Mağribliler tümüyle bu şekilde telaffuz eder; çünkü bu iki harfin mahreçleri birbirine yakındır ve *istitâle* dışında bütün sıfatlarda ortaktırlar. Aralarındaki mahreç farklılığı ve bu sıfat olmasaydı aynı harf olurlardı. Bu, lafzı ve anlamı değiştiren fâhiş bir *lahin* ve açık bir hatadır. Yüce Allah'ın kelâmı ise bundan uzaktır."[31]

İbnü'l-Cezerî şöyle demiştir:

"Allah'ın murad ettiği manaya aykırı olduğu için, böyle bir şey Yüce Allah'ın kelâmında caiz değildir; çünkü اَلضَّالِّينَ kelimesini ظاء ile telaffuz edersek, kelime 'sapanlar' yerine 'devam edenler' anlamına gelir. Bu ise Allah'ın murad ettiğinden başka bir şeydir ve namazı bozar;[32] çünkü ***hidayet***in zıttı olan ***dalâlet*** kelimesi ضاد'lıdır. Tıpkı

ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ (İsrâ 17/17)

وَلَا الضَّالِّينَ (Fâtiha 1/7)

âyetlerinde olduğu gibi. Kelime ظاء ile söylendiğinde ise 'devam' anlamına gelir. Örneği:

ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا (Nahl 16/58)

Böyle yerlerde ضاد'ı ظاء'ya çevirmek Sîn'i Sâd'a çevirmek gibidir. Örneği:

وَأَسَرُّوا النَّجْوَى (Enbiyâ 21/3)

---

30 *et-Temhîd*, s. 130.

31 *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, s. 83.

32 Bu konunun ayrıntısını kitapta özel bir bölümde ele aldık.

وَأَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا (Nûh 71/7)

Oysa birincisi أَسَرَّ'dan gelmekte olup 'gizlediler' anlamındadır. İkincisi ise إصرار'dan "ısrar ettiler." anlamındadır."[33]

31. ضاد'ı Lâm'a Çevirmek

İbnü'l-Cezerî şöyle demiştir:

"Bazıları bunu kalın Lâm olarak telaffuz eder ki bunlar *zeyla*'îler[34] vb. bazı gruplardır."

Muhammed Mekkî Nasr şöyle demiştir:

"Çünkü ظاء'nın aksine Lâm ضاد ile mahreçte ortak, sıfatlarda ortak değildir. ظاء ise ضاد ile sıfatlarda ortak; mahreçte ortak değildir."[35]

Bu sebeple es-Sehâvî, *Nûniyye Kasidesi*'nde şöyle demiştir:

"ضاد'da isti'lâ, istitâle, ıtbâk, cehr sıfatları vardır ki telaffuz ederken yorulur her 'dil'.

Bunun dışındadır yalnız, harflerin hükümlerinde antrenmanlı, dikkatli, kıymetli fasih dil.

Nice topluluk bu harfi doğru telaffuz etmek istedi de, çıkartamadı bilgisizce kalın Lâm'dan başka bir şey."

Şârih de şöyle demiştir:

"Lâm mahreçte ضاد ile ortaktır; çünkü ضاد dilin kenarının en arka yerinden, Lâm ise dilin kenarının en ucundan çıkar. ضاد ***istitâle*** sıfatına sahiptir. Mahreçte ses Lâm'ın mahrecine varıncaya kadar uzar. Bu yüzden telaffuzu kalın Lâm'ın telaffuzuyla karışır ve insanlar ضاد'ı kalın Lâm

---

33 *et-Temhîd*, s. 130.

34 *Zeyla'* bugünkü Somali - Sudan bölgesinde bulunan bir dağdır. Halkı Müslümandır (*Mu'cemü'l-buldân*, III/164). Zemahşerî Lâm'ın ضاد'dan ibdal edildiğini zikretmekte, اضطجع kelimesini إلطجع şeklinde telaffuz ettiklerini söylemektedir. Bergstrasser'e göre ضاد'ı ıtbâk sıfatına sahip Lâm gibi telaffuz etmek, Arap dili âlimlerinin ضاد'ın eski telaffuz şekliyle ilgili vasfettiklerine yakındır ki böyle bir telaffuz Hazramevt halkında bulunmaktadır. Endülüs halkı da ضاد'ı bu şekilde telaffuz etmekteydiler (*et-Tatavvuru'n-nahvî*, s. 19).

35 *Nihâyetü'l-kavli'l-müfîd*, s. 75-76.

şeklinde telaffuz edebilir. Lâm, ضاد ile mahreçte ortaktır, sıfatlarında değil; çünkü onda ضاد'ın mezkûr sıfatları yoktur. Sadece Lâm gevşeklikle sertlik arasında bir sıfata sahiptir ve bu yüzden gevşeklikte bir miktar ضاد ile uyuşur. ظاء'nın durumunun aksinedir; çünkü ضاد ,ظاء ile sıfatlarında ortak, mahrecinde ise ortak değildir."

Devamla şöyle demiştir:

"ضاد'ı kalın Lâm'dan ayırmak istersen mahrecinin başlangıcına dikkat et ve sıfatlarını belirginleştir. İki harf birbirinden bu şekilde ayrılır. Bunu iyi düşün. *Allāhu a'lem.*"[36]

32. ضاد'ı Zel'e veya Zê'ye İşmam Etmek

İbnü'l-Cezerî şöyle demiştir:

"ضاد kadar dile zor gelen bir harf yoktur. İnsanların dilleri bu harfte farklı farklıdır. Onu güzel telaffuz eden azdır. Bazıları ظاء olarak telaffuz eder; bazıları Zel ile karıştırır; bazıları kalın Lâm'a çevirir; bazıları da **Zê'ye** işmam eder. Bunların hiçbiri caiz değildir. Ayrıca, dillere destan olan "ضاد'ı en fasih söyleyen benim!" şeklindeki meşhur hadisin de aslı yoktur; sahih değildir."[37]

Bu öncekinden daha fâhiş bir *lahin*dir; çünkü anlam dalâletten (اَلضَّالِّينَ), *zillete* (اَلذَّالِّينَ) ve *zelleye* (اَلزَّالِّينَ) dönmektedir.[38]

33. ضاد'ı Dal'a Çevirmek

Bu yabancıların ve halkın bir kesiminin düştüğü bir hatadır.

34. اَلضَّالِّينَ'deki ضاد'ı Kalın Okumamak

Mekkî *(rh.)* şöyle demiştir:

36 el-Murâdî, *el-Müfîd Şerhu 'Umdeti'l-mecîd*, s. 109-110.
37 *en-Neşr*, I/219-220.
38 اَلذَّالِّينَ "zillete düşenlerin yoluna değil..." اَلزَّالِّينَ ise "ayakları kayanların yoluna değil..." anlamına gelmektedir. / ed.

"Sonrasında Elif varsa, kārînin ضاد'ı kalın telaffuz etmesi gerekir. Nitekim harflerin isimleri söylenirken böyle yapılmakta Sād ve ضاد denmektedir. Geldiği yerde ضاد'ın telaffuzuna dikkat etmek gerekir. Gördüğüm kārî ve imamların çoğunun okuyuşu kusurludur; çünkü ضاد'ın telaffuzu antrenmansız insanlara zor gelmektedir."[39]

35. ضاد'ı Fısıltılı Telaffuz Etmek[40]

36. الضَّالِّينَ'deki Lâm'ın Şeddesini Göstermemek

وَلَا الضَّالِّينَ 'deki Yâ'yı gunnelemek, Nun'u belirginleştirmemek, Lâm'ı kalın okumak veya üzerinde sekte yapmak veya gunnelemek veya Lâm'ı dilin en ucundan çıkarmak yerine genizden çıkarmak da aynı şekilde hatadır.[41]

39 *er-Ri'âye*, s. 184.
40 *el-Beyân*, I/297.
41 *el-Beyân*, I/297.

ضاد'IN MAHRECİ VE SIFATLARI

Mekkî (rh.) şöyle demiştir:

"ضاد ağız mahreçlerinin dördüncüsünden; dilin ilk (arka) kenarı ile hizasındaki azı dişinden çıkar. Güçlü bir harftir; çünkü *cehr,* ıtbâk, *istitâle* ve yukarıda zikredilen sıfatlara sahip bir *isti'lâ* harfidir.

ضاد'ın telaffuzu ظاء'nınkine benzer; çünkü o da ıtbâk, *isti'lâ* ve *cehr* sıfatına sahip harflerdendir. Eğer aralarında mahreç farkı ve ضاد'da *istitâle* sıfatı olmasaydı telaffuzları aynı olurdu, kulağa da farklı gelmezlerdi. Okuyucunun, sonrasında Elif varsa ضاد'ı kalın telaffuz etmesi gerekir. Nitekim harflerin isimleri söylenirken böyle yapılmakta Sād ve ضاد denmektedir. Geldiği yerde ضاد'ın telaffuzunu muhafaza etmek gerekir. Gördüğüm kārîlerin ve imamların çoğu bu konuda ihmalkâr davranmaktadır; çünkü alışmamış insan için bu zordur. Tecvitli okuyan kārî ضاد'ı *isti'lâ*, ıtbâk ve *istitâle* sıfatlarını vererek telaffuz etmelidir. Telaffuz esnasında dilin kenarı, hizasındaki azı dişine baskı yaptığında nefes sesi çıkar. Bu ihmal edilirse harf ظاء veya Zel'e döner; harf değiştirilmiş, başkalaşmış olur. ضاد , mahrecinden en zor çıkartılan harftir; telaffuz eden için en zoru budur. Okuyucu onu hakkıyla çıkartmaya kendini zorlamazsa başka bir harf telaffuz etmiş ve kıraatini bozmuş olur. Kim de, kendini bu konuda zorlar ve ısrarcı olursa, bu harfi doğru tecvidi üzere telaffuz etmek onun için bir alışkanlık, tabiat ve karakter hâline gelir."[1]

Mekkî şöyle devam etmektedir: "ضاد'dan sonra başka bir ıtbâk harfi gelirse dilin daha hafif bir harfe -yani idgâma- kaçmaması için ضاد'ın telaffuzuna dikkat etmek gerekir.

---

1 *er-Ri'âye,* s. 184-185.

فَمَنِ اضْطُرَّ (Bakara 2/173)

أَنْقَضَ ظَهْرَكَ (İnşirâh 94/3)

إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ (En'âm 6/119)

ثُمَّ أَضْطَرُّهُ (Bakara 2/126)

gibi yerlerde ضاد'ın hakkı verilmelidir; hakkı gözetilmediği takdirde, sıfatlarda ve kuvvette ortak oldukları ve mahreçleri yakın olduğu için ظاء'ya idğam edilir.

ضاد'ın devamındaki harf şeddeli ise yine telaffuzuna dikkat edilmelidir. Örneği:

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ (Furkān 25/27)

بَعْضَ الظَّالِمِينَ (En'âm 6/129)

Bunlar, idğam geleceğinden korkulacak yerler değil; çünkü şeddeli harf asla bir şeye idğam edilmez; zira şeddenin kendisinde zaten idğam vardır ve idğam idğama gelmez. ***Bunu bil.*** Ancak birincinin, ikinci harf gibi telaffuz edilmesinden korkulur; çünkü ضاد ve ظاء'nın telaffuzlarında yakın benzerlik vardır. Bu yüzden, ضاد'ın ظاء'dan ayırt edilmesi gerekir.

ضاد şeddeli ise *-ıtbâk, isti'lâ* ve *cehr* sıfatları tekrar edildiği için- iyi telaffuz edildiğinden emin olunmalıdır. Örneği:

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ (Furkān 25/27)

لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ (Âl-i 'İmrân 3/159)

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ (Âl-i 'İmrân 3/106)

عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ (Âl-i 'İmrân 3/119)

وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ (Yûsuf 12/84)

يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ (Nûr 24/30)

Bunlara benzer çok sayıda âyet vardır. Aynı şekilde kendisinde ***kuvvet, ıtbâk, isti'lâ, istitāle*** ve ***cehr*** sıfatlarının bulunduğu bir harfi tekrar etmek

dile ağır geldiği için, iki ضاد açık bir şekilde peş peşe geldiği zaman da iyi telaffuz edilmelidir. Örneği:

يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ (Nûr 24/31) ve

وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ (Lokman 31/19) vb.

ضاد'da önce veya sonra sâkin Yâ gelirse, Yâ'nın iyice açığa çıkması için ضاد'ı açıkça göstermek ve hakkını vermek gerekir; çünkü Yâ gizli, zayıf bir harftir; ضاد ise bunun tersidir. ضاد'ın telaffuzu Yâ'dan ötürü zayıflayabilir; Yâ da ضاد'ın güçlü bir harf oluşu sebebiyle gizli kalabilir. Bu yüzden, açık bir şekilde telaffuz gereklidir. Örneği:

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ (Bakara 2/199)

تَرَاضَيْتُمْ (Nisâ 4/24)

إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ (Yûnus 10/61)

غِيضَ الْمَاءُ (Hûd 11/44)

Buna yakın bir durum da Yâ'nın şeddeli olmasıdır. Örneği:

وَقَيَّضْنَا لَهُمْ (Fussilet 41/25)

نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا (Zuhruf 43/36)

ضاد sâkin olup kendisinden sonra تاء gelirse ضاد'ı yine açıkça telaffuz etmek gerekir. Aksi takdirde kendisi sâkin ve gevşek تاء harfi de sert olduğu için تاء'ya idğam edilir. Örneği:

فَرَضْتُمْ (Bakara 2/237)

فَقَبَضْتُ (Tâhâ 20/96)

خُضْتُمْ (Tevbe 9/69)

Benzerlerini de buna kıyas et.[2]

İmam İbnü'l-Cezerî *(rh.)* şöyle demiştir:

2 *er-Ri'âye,* s. 185-186.

"ضاد'**a gelince**; bunun ağız mahreçlerinin dördüncüsünden; dilin ilk (arka) kenarı ile hizasındaki azı dişinden çıktığını zikretmiştik. Kendisinde *cehr, rıhvet, ıtbâk, isti'lâ, istitāle* sıfatları vardır. Malumun ola ki; bunun kadar dile zor gelen bir harf yoktur. İnsanlar bu harfi farklı farklı telaffuz etmektedir. Bazıları onu tamamen ظاء'ya çevirir; çünkü ضاد bütün sıfatlarında onunla ortaktır; sadece, ضاد'da fazladan *istitāle* vardır. *İstitāle* ve aralarındaki mahreç farkı olmasaydı, ضاد ظاء olurdu. Doğulular arasında Şam diyarındakilerin çoğu böyledir.[3] Allah'ın murad ettiği manaya aykırı olduğu için, böyle bir şey Allah kelâmında caiz olmaz; çünkü اَلضَّالِّينَ kelimesini ظاء ile telaffuz edersek, kelime 'sapanlar' yerine 'devam edenler' anlamına gelir. Bu ise Allah'ın murad ettiğinden başka bir şeydir ve namazı bozar;[4] çünkü *hidayet*in zıttı olan *dalâlet* kelimesi ضاد'lıdır. Örneği:

ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ (İsrâ 17/17)

وَلَا الضَّالِّينَ (Fâtiha 1/7)

Kelime ظاء ile söylendiğinde ise,

ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا (Nahl 16/58)

'devam' anlamına gelir. Böyle yerlerde ضاد'ı ظاء'ya çevirmek Sîn'i Sād'a çevirmek gibidir. Örneği:

وَأَسَرُّوا النَّجْوَى (Enbiyâ 21/3)

وَأَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا (Nûh 71/7)

Birincisi أَسَرَّ'dan gelmekte oup 'gizlediler' anlamındadır. İkincisi ise إصرار'dan "ısrar ettiler" anlamındadır."[5]

-*Tenbîh* adlı eserinde İbn Cinnî, ve daha başkaları, bazı Arapların ضاد'ı bütün sözlerinde tamamen ظاء şeklinde telaffuz ettiklerini söylemişlerdir. Bu, [kelimenin gerçek telaffuzuna göre] *garîb* bir durum olsa da, halka telaffuz kolaylığı sağlanmış olmaktadır.-

3 *et-Temhîd,* s. 130.
4 Bu konunun ayrıntısını kitapta özel bir bölümde ele aldık.
5 *et-Temhîd,* s. 130.

Bazıları da ضاد'ı mahrecinden çıkarmaz; mahreci dışında طاء ile karışık telaffuz eder; başkasını beceremez. Mısırlıların çoğu ve Mağriplilerin bir kısmı böyle yapmaktadır.

Bazıları da kalın Lâm olarak telaffuz eder ki bunlar da *zeyla*'îler vb. bazı gruplardır.

Malumun ola ki; ضاد özel bir harftir. Kişi onu mahrecinden doğal selîkasıyla çıkaramıyorsa zorlamayla veya talimle de çıkaramaz.

ضاد'dan sonra bir ıtbâk harfi gelirse dilin daha hafif bir harfe yani idğâma kaçmaması için ضاد'ın telaffuzuna dikkat etmek gerekir. Örneği:

فَمَنِ اضْطُرَّ (Bakara 2/173 vd.)

ثُمَّ أَضْطَرُّهُ (Bakara 2/126)

ضاد sâkin olup kendisinden sonra noktalı harflerden biri gelirse iyice belirginleştirmek gerekir; yoksa dil daha hafif olan harfe kaçar. Örneği:

أَفَضْتُمْ (Bakara 2/198; Nûr 24/14)

خُضْتُمْ (Tevbe 9/69)

وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ (Hicr 15/88)

قَيَّضْنَا (Fussilet 41/25)

فَرَضْنَا (Ahzâb 33/50)

خُضْرًا (Kehf 18/31)

نَضْرَةً (İnsân 76/11)

فِي تَضْلِيلٍ (Fîl 105/2) vb.

ضاد tekerrür ederse veya kendisinden sonra ظاء gelirse aynı şekilde her birinin kendi mahrecinden açıkça çıkartılması gerekir. Örneği:

يَغْضُضْنَ (Nûr 24/31)

أَنْقَضَ ظَهْرَكَ (İnşirâh 94/3)

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ (Furkān 25/27)

Yukarıda zikredildiği gibi, kendisinden sonra kalın veya başka [özellikte] bir harf geldiğinde de dilin, sonrasındaki o başka cins harfe kaçmaması için ضاد'ı iyice göstermek gerekir. Örneği:

أَرْضُ اللهِ (Nisâ 4/97)

مِلْءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا (Âl-i 'İmrân 3/91).

Kalın okumakla ilgili bahis yukarıda zikredilmişti.[6]

es-Safâkusî *(rh.)* şöyle demiştir:

"ضاد dil mahreçlerinin dördüncüsünden çıkar. Kendisinde ***cehr, rıhvet, isti'lâ, ıtbâk, ısmât, kuvvet*** ve ***kalınlık*** sıfatları vardır. Gördüğüm kadarıyla âlimler, ضاد'ın dile en zor gelen harf olduğu ve onun kadar zor çıkartılan bir harf olmadığı hususunda ittifak hâlindedir. Bırakın başkalarını, önde gelen âlimler arasında bile ضاد'ı hakkıyla telaffuz eden azdır. Bu harfin telaffuzunda, birkaç şekilde hata edilmektedir ki bunlardan biri onu ظاء'ya çevirmektir. Ve genelde yapılan hata budur. Yakın Mağriblilerin tamamı bu şekilde telaffuz ederler; çünkü bu iki harfin mahreçleri birbirine yakındır ve ***istitâle*** dışında bütün sıfatlarda ortaktır. **Aralarındaki mahreç farklılığı ve bu sıfat olmasaydı aynı harf olurlardı.** Bu, lafzı ve anlamı değiştiren fâhiş bir ***lahin*** ve açık bir hatadır. Allah kelâmı ise bundan uzaktır."[7]

"**ضاد'da yapılan hatalar iki türlüdür:**

1) ضاد'ı tamamen ظاء olarak veya ضاد ile ظاء arasında veya ظاء'ya benzer çıkarmak.

2) طاء ile karıştırmak. Bu durumda ne طاء ne de ظاء olur. Kalın Dal'a benzer.

Her iki tür de Yüce Allah'ın kitabındaki bir harf için hata ve ***lahin***dir."

6 İbnü'l-Cevzî, ***et-Temhîd fî ilmi't-tecvîd***, s. 86-87.
7 ***Tenbîhu'l-ğâfilîn***, s. 83-84.

ضاد ve ظاء HARFLERİNİN SIFATLARI

1) ضاد

Ebû Bişr **Sîbeveyhi** Amr b. Osman b. Kanber el-Hârisî (v. 180) demiştir ki:

"ضاد'ın mahreci; dilin ilk (arka) kenarı ile hizasındaki azı dişleridir."[8]

Lâm'ın idğam edilmesinden bahsederken de şöyle demiştir: "Lâm'la karışan iki harf ضاد ve Şın'dır; çünkü *rıhvet*inden dolayı ضاد , Lâm'ın mahrecine kadar uzar (***istitāle***). Şın da öyledir; o da طاء'nın mahrecine kadar uzar."[9]

Sonra şöyle demiştir: "O -yani Lâm- ضاد ve Şın'la birlikte daha da zayıftır; çünkü ضاد'ın mahreci dilin ilk (arka) kenarıdır, Şın'ınki ise dilin ortasıdır."[10]

Diyor ki;

"طاء, تاء ve Dal, ضاد'a idğam edilebilir; çünkü bu harfler Lâm'ın mahrecine bitişik olup, Lâm'ın mahreci olan diş köklerine karışacak kadar hemen aşağısındadır. طاء eğimli olduğu için üst ön dişlerde yeri yoktur; çünkü bu harfi telaffuz ederken dilini üst ön dişlerin arasına koyarak, dilini üst damağa yapıştırırsın (ıtbâk)."[11]

Sonra şöyle demiştir:

"ضاد'a idğam etmek daha güçlüdür; çünkü kendisinde ıtbâk sıfatı vardır ve üst ön dişlere kadar uzanarak onlara dokunur (***istitāle***)."[12]

Yine demiştir ki;

"***Itbâk*** olmasaydı طاء, Dal'a, Sād, Sîn'e; ظاء da Zel'e dönerdi ve dilde ضاد diye bir harf kalmazdı; çünkü onun gibi bir harf yoktur."[13]

Ebu'l-Feth Osman **İbn Cinnî** (v. 392) de şöyle demiştir:

---

8 *Kitâbu Sîbeveyh*, IV/433.
9 *Kitâbu Sîbeveyh*, IV/457.
10 *Kitâbu Sîbeveyh*, IV/458.
11 *Kitâbu Sîbeveyh*, IV/465.
12 *Kitâbu Sîbeveyh*, IV/466.
13 *Kitâbu Sîbeveyhi*, IV/436.

"ضاد'ın mahreci dilin ilk (arka) kenarı ile hizasındaki azı dişleridir; ama dilersen sağ taraftan, dilersen sol taraftan çıkarabilirsin."[14]

İbn Tahhân diye meşhur Ebu'l-Esbağ Abdülaziz b. Ali b. Muhammed eş-İşbîlî (v. 560'tan sonra) şöyle demiştir:

"ضاد'ın mahreci, dilin kenarından; yani ilk yerinden, ucunun bitimine kadar ve hizasındaki azı dişleridir."[15]

Yine demiştir ki;

"*Cehr* ve *isti'lâ* sıfatlarını göstermek için *istitāle* ضاد'ın başladığı yerden uzar; dilin ilk (arka) kenarından ucuna kadar uzanır ve Lâm'ın mahrecine yetişir."[16]

İmam **Şâtıbî** [Kāsım] b. Fîrruh er-Ru'aynî el-Endelüsî (v. 590) şöyle demiştir:

"... dilin kenarından ucuna kadar olan yerin en uzak kısmı, azı dişlerinin yakınına kadar uzayan harfe aittir. Harf bu iki yerde güçlenir; sağ taraftan ise az olur [çıkışı].[17]

Ali b. Muhammed b. Abdüssamed Alemüddîn **es-Sehâvî** (v. 634) şöyle demiştir:

"ضاد'da *isti'lâ, istitāle, ıtbâk, cehr* sıfatları vardır ki telaffuz ederken yorulur her 'dil'. Bunun dışındadır yalnız, harflerin hükümlerinde antrenmanlı, dikkatli, kıymetli fasih dil."[18]

Radiyyüddîn Muhammed b. el-Hasen el-Eserî el-**Esterâbâdî** (v. 688) şöyle demiştir:

"ضاد'ı dilinin iki yanından birinin kenarının en arka tarafından dilin başına kadarki yerden çıkartırsın. Dilin başının bittiği yer (ucu) Lâm'ın mahrecidir. ضاد'ın dildeki mahreci dilin başına yakındır. Dişlerdeki yeri ise üst azı dişlerinin kendileridir. Dolayısıyla, mahreci azı dişleriyle dilin iki yanından birinin kenarının en arka tarafıdır."

---

14 *Sırru sınâ'ati'l-i'râb,* I/60.
15 *Mahāricu'l-hurûf ve sıfâtuhâ,* s. 117.
16 *Mahāricu'l-hurûf ve sıfâtuhâ,* s. 133.
17 *eş-Şâtıbiyye,* 1140 ve 1141. beytler.
18 *Umdetü'l-müfîd,* 25 ve 26. beytler.

Sonra şöyle demiştir:

"ضاد'a 'uzun harf' denir; çünkü dilin kenarının en arka tarafından ucuna -yani Lâm'ın mahrecine- kadar uzanmakta ve kenarın büyük bölümünü tutmaktadır."[19]

Sonra şöyle demiştir:

"Çünkü ضاد azı dişlerinden ve dilin kenarından çıkar. Lâm ise, ضاد'ın çıktığı azı dişleri ile dilin kenarından değil, köpek dişinin yanındaki azı, köpek dişi, köpek dişi ile üst ön dişler arasındaki diş ve üst ön dişin hemen üstünden çıkmaktadır."[20]

*Itbâk*tan bahsederken de şöyle demiştir:

"Çünkü ضاد'ın mahreci dilin kenarıdır. Dilin kenarı azı dişlerinin üzerine, dilin geri kalanı ise damağa yapıştırılır (ıtbâk)."[21]

Duruşta ضاد ile birlikte çıkan nefesin çıkış yolundan bahsederken ise şöyle demiştir:

"Bazı harflerde durduğunda, bu harflerle birlikte üfürüğe benzer bir nefes çıkar ve ***birincisi kadar*** baskı yapılmaz. Bunlar ظاء, Zel, ضاد ve Zê'dir. ضاد çıkış yolunu azı dişlerinin arasından bulurken, ظاء, Zel ve Zê ise üst ön dişlerin arasından bir menfez bulmaktadır."

Birincisi derken kastettiği, kalkale harfleridir; çünkü onlarla alakalı bilgi vermektedir.

Şemseddin el-Hâfız Muhammed b. Muhammed **İbnü'l-Cezerî** (v. 833h) şöyle demiştir:

"ضاد ile ظاء sıfatta -yani *cehr, rıhvet*, *isti'lâ* ve *ıtbâk*ta- ortak; mahreçte ise farklıdır. Ayrıca, [bu ikisinden] sadece ضاد *istitâle* sıfatına sahiptir."

el-Mukaddime'de işbu sebeple "İ*stitâle* ve mahreç bakımından ayrılır ظاء ,ضاد'dan..."[22] demiştir:

19 *Şerhu Şâfiyeti İbni'l-Hâcib,* III/252.
20 *Şerhu Şâfiyeti İbni'l-Hâcib,* III/252, 253.
21 *Şerhu Şâfiyeti İbni'l-Hâcib,* III/262.
22 *el-Akvâlü'l-celiyye,* s. 24.

2) ظاء

Sîbeveyhi şöyle demiştir: "Dilin ucuyla üst ön dişlerin arası ظاء, Zel ve Peltek Sê'nin mahrecidir."

Demiştir ki;

"ظاء, Peltek Sê ve Zel; طاء'nın, Dal ve تاء'nın kardeşleridir. Birbirlerine idğam edilmeleri mümkündür; çünkü aynı yerdedirler. Aralarında sadece üst ön dişlerin ucu ile kökleri vardır (Bir grup, üst ön dişlerin ucundan, diğer grup ise köklerinden çıkmaktadır).[23]

Dikilmiş (*müşâle*) ظاء'nın Mahreci ve ضاد'dan Farkı

Mekkî el-Kaysî *(rh.)* şöyle demiştir:

"ظاء ağız mahreçlerinin onuncusundan; üst dilin ucu ile üst ön dişler arasından çıkar; ıtbâk, ***isti'lâ***, ***cehr***, ***kuvvet*** ve ***rehavet*** sıfatlı bir harftir. Aralarında mahreç farkı ve rehavet olmasaydı ضاد'a dönerdi; çünkü sıfatları birbirine yakındır.

Kendisinden sonra Elif geldiğinde ظاء'nın telaffuzu, harflerin tek tek طا ve ظا şeklinde söylendiği esnadaki telaffuzu gibidir. ظاء'nın telaffuzu ضاد'ınkine benzer; çünkü her ikisi de ıtbâk, ***isti'lâ*** ve ***cehr*** harflerindendir. Aralarında mahreç farkı ve ayrıca ضاد'da ***istitâle*** sıfatı olmasaydı ظاء ضاد olurdu.

Bu yüzden kārînin ظاء'yı ضاد'da ayırmak için açıkça telaffuz etmesi gerekir. ضاد harfi kārî için ظاء'ya göre daha külfetli ve zordur. Okuyucu ظاء'yı iyi telaffuz edemezse onu ضاد veya Zel şeklinde; yani mutlaka bu ikisinden biriymiş gibi çıkarır. Oysa bu ***tashif***tir[24]; açık bir hatadır.

ظاء'nın telaffuzunun Zel'e de benzediğini bilmen gerekir. ظاء'dan ***ıtbâk*** sıfatını kaldırırsan Zel olur. Aynı şekilde Zel'e ***ıtbâk*** sıfatını verirsen, o da ظاء'ya döner.

Bunu iyi belle; çünkü ظاء ve Zel'in mahreçleri aynıdır. Her ikisi de ***cehr*** sıfatlıdır. ظاء'da ***ıtbâk*** ve ***isti'lâ*** sıfatları olmasaydı Zel olurdu. ظاء'nın te-

---

23 *el-Akvâlü'l-ceyyide*, s. 24-25.

24 "Birbirine benzeyen harflerden oluşan kelimeleri nokta veya harekelerini değiştirerek yazmak / okumak." / ed.

laffuzunu muhafaza etmek, ضاد veya Zel'in telaffuzuna sokmamak kesin bir gerekliliktir.

ضاد'dan sonra ظاء gelirse kārînin ظاء'yı açık bir şekilde telaffuz etmeye daha çok dikkat etmesi gerekir. Telaffuz ederken her harfin hakkını vermelidir. Örneği:

أَنْقَضَ ظَهْرَكَ (İnşirâh 94/3)

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ (Furkān 25/27)

بَعْضَ الظَّالِمِينَ (En'âm 6/129)

Dinleyici[nin, kelimeyi iyi anlayabilmesi] için, kārî ضاد'ı sonra da ظاء'yı haklarını vererek telaffuz etmek zorundadır.[25]

Mekkî el-Kaysî (rh.) demiştir ki:

"ظاء bir kelimede bulunduğunda ve bu kelime, içinde Zel bulunan -ve başka anlama gelen- bir başka kelimeye benzerse, o başka anlamı ifade etmemesi için ظاء'yı net biçimde telaffuz etmek gerekir. Örneği:

وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا (İsrâ 17/20)

محظورًا kelimesi "yasaklı" anlamındadır ve ظاء'lıdır. O hâlde, ظاء'yı açıkça telaffuz et ki telaffuz bakımından

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا (İsrâ 17/57)

âyetindekine benzemesin; çünkü Zel'li مَحْذُورًا kelimesi, حذر kökünden [olup, "çekinilir, sakınılır" anlamına] gelmektedir.

Kendisinden sonra muhatap تاء'sı bulunan sâkin bir ظاء varsa, idğama yakın bir telaffuz meydana gelmemesi için kārînin ظاء'yı açıkça telaffuz etmesi gerekir. Örneği:

أَوَعَظْتَ (Şuarâ 26/136)

ظاء, *izhâr* harflerindendir ve açıkça okunması hususunda kurrâ arasında ihtilaf yoktur; ancak طاء'nın تاء ile durumu böyle değildir. Örneği:

أَحَطْتُ (Neml 27/22)

---

25 *er-Riâye*, s. 220-221.

Burada طاء açıkça ıtbâk sıfatına sahip olmakla birlikte تاء'ya idğam edilmiştir ve bu konuda ihtilaf yoktur. Nitekim yukarıda bahsedilmişti.[26]

ضاد ve ظاء ARASINDAKİ FARKLAR

Âlimlerin ضاد ve ظاء'dan her biriyle ilgili sözlerinden, bu ikisinin arasında şu farkların olduğu ortaya çıkmaktadır:

1- ضاد'ın mahreci ظاء'nınkinden farklıdır. Bütün sıfatlarda ortak olsalar bile sadece bu durum, telaffuzda ve işitmede bu iki harfi birbirinden ayırmaya kâfidir.

2- ضاد, *isti'lâ* sıfatı ile ظاء'dan ayrılır. Bu durum da diyelim ki mahreçleri bir olsa bile aynı şekilde bu iki harfi birbirinden ayırmaya kâfidir.

3- ضاد telaffuz edilirken dilin kenarı azı dişlerine yapışır. Dilin geri kalanına ise damak yapışır. ظاء telaffuz edilirken ise damak onun mahrecine yani dilin ucuna yapışır.

4- ضاد ıtbâk sıfatında ظاء'dan daha güçlüdür.

5- *Itbâk* sıfatı yok olduğunda ضاد da yok olur. ظاء ise ıtbâk sıfatı yok olduğunda Zel'e döner.

6- ضاد *cehr* sıfatında ظاء'dan daha güçlüdür.

7- ظاء ,ضاد'dan daha gevşek bir harftir (*rehavet*).

8- ضاد mahreçte başka bir harfle ortak değildir. ظاء ise Zel ve Peltek Sê ile ortaktır.

9- ضاد *şecrî* (damaksıl) harflerden, ظاء ise peltek harflerdendir.

10- ضاد'da *tefeşşî* (fışıltı) sıfatı vardır. ظاء ise böyle değildir.

11- ضاد kendisini takip eden mahreçle karışabilir. ظاء böyle değildir.

12- ضاد üzerinde durulduğunda nefes azı dişleri arasından yol bulur. ظاء'da ise ön dişlerden yol bulur.

13- ضاد'ın telaffuzu dile ağır gelir. ظاء ise böyle değildir.

26 *er-Ri'âye*, s. 220-221.

14- ضاد üç mahrecin birinden çıkar. ظاء ise sadece bir mahreçten çıkar.

Bütün bunlardan sonra bu iki harf arasında sadece uzmanların ayırt edebileceği kıl kadar fark vardır demek yakışık alır mı!?[27]

Kardeşimiz Hālid Âl-i Mahsûbî Hocaefendi *ez-Zāiyyûn el-cüded* (Yeni ظاء'cılar" adlı eşsiz eserinde ضاد'ı ظاء olarak telaffuz etmenin ضاد'ın doğru şekli olduğunu, başka şekilde telaffuzun ise *lahin* olduğunu iddia edenlerin aksine ضاد'ı böyle telaffuz etmenin asla doğru olmadığını söyleyen bir grup meşhur kārî zikretmektedir.

Aşağıda bu konuyla ilgili zamanımızın bazı âlimlerine ait sözler yer almaktadır:

1- Âllâme Ahmed b. Abdülaziz ez-Zeyyât'a (rh.) soruldu:

ضاد'ın telaffuzunu ظاء olarak mı öğrendiniz? "Hayır, asla!" diye cevap verdi.

'Peki, böyle telaffuz etmek caiz midir?' diye soruldu. 'Caiz değildir.' dedi.

2- Rızk Halil Habbe Hocaefendi şöyle demiştir:

Bu konu hakkında konuştuk ve ضاد'ı ظاء'ya çevirenin namazı bozulur, hükmüne vardık. İbn Hacer el-Heysemî, kitabının ilgili yerinde böyle yazmış ve "ضاد'ı ظاء'ya çevirenin namazı bozulur." demiştir. Molla Aliyyu'l-Kārî'nin *Zekeriyya el-Ensārî Şerhi* üzerine yazdığı şerhte de, böyle yapanın namazının bozulacağı ifade edilmiştir. Biz de deriz ki; ضاد'ı ظاء olarak telaffuz etmek bir topluluğun lehçesi olup böyle bir telaffuz şekli Kur'ân'a girmemiştir. 1997 senesinde Vakıflar Bakanlığından 8 sayılı bir karar çıkardık ve bu kararda ضاد'ı böyle telaffuz etmenin kesinlikle caiz olmadığını, böyle okuyanın namazının bozulacağını; bu telaffuzun, okuyana da başkalarına okutana da haram olduğunu yazdık.

3- Üstadımız Doktor Abdülaziz el-Kārî şöyle demiştir:

Asla bu şekilde öğrenmedik. Bu ilimde derinlik kazanmamış bazı insanların bu bid'atı harekete geçirdiğini işittim. Bu görüş bu ilmin erbabının uygulamasına ve ضاد ile ظاء arasında fark olduğuna dair tevatür derece-

27 *el-Akvâlü'l-celiyye*, s. 26-27.

sindeki bilgilere terstir. ضاد'ı ظاء ile karıştırmak kabul edilemez. Böyle bir telaafuz bu ilimde sonradan ortaya atılmış bir bid'attır.

İbnü'l-Cezerî şöyle demektedir:

"İstitāle ve mahreç bakımından ayrılır ظاء ,ضاد'dan..."

Demek ki; ضاد, mahrecinde ve sıfatlarında ظاء'dan farklıdır. Kim ضاد'ı ظاء ile karıştırırsa açık bir *lahne* düşmüş olur.

4- Doktor Ali b. Abdurrahman el-Hüzeyfî şöyle demiştir:

Kıraat sonrakilerin öncekilerden aldığı, kendisine uyulan bir sünnettir. Biz hocalarımızdan ضاد'ı ظاء şeklinde okumayı öğrenmedik. Biz, sağlam kārîlerin okuduğu gibi ağzın sol tarafından dilin kenarı ile hizasındaki azı dişlerinden çıkararak okuyoruz. En yaygını budur. Veya İbnü'l-Cezerî ve diğerlerinin zikrettiği gibi sağ taraftan çıkarıyoruz. Harem-i Şerif'te okunduğu gibi okuyoruz. Yani Fâtiha'nın imam tarafından açıkça okunduğu namazlarda bu şekilde okuyoruz.

5- Üstadımız Abdurrâfi b. Rıdvan Hocaefendi şöyle demiştir:

ضاد'ı ظاء şeklinde telaffuz etmek bugünün işi değildir; eskiden beri vardır. Biz küçükken ve ilim tahsili sırasında bu telaffuz şeklini işitirdik. Güvendiğim hocalarıma bu durumu sorardım; onlar da; "Bu hoca abartıyor." derlerdi. Büyüyüp ilim tahsilinde ilerlediğim dönemde parmakla gösterilen güvenilir kıraat hocaları vardı: [Meselâ] Âmir Seyyid Osman Hocaefendi dersinde uzman bir kişiydi. Zeyyât Hoca henüz çocuk yaştaydı; güçlüydü. İbrahim Şahâte es-Semenûdî Hoca, Hanefî Sakkā Hoca -ki İbrahim Şahâte'nin hocası idi-, Seyyid Ğarîb, Ahmed Mer'î, Abdülmuhsin Şatā. Yine, Kıraat bölümünde çok sayıda okutucu hoca vardı. İşte, ben o hocadan bu hocaya gider; bu konuyu sorardım. Hepsi de ضاد'ın doğru telaffuzunun bizim telaffuz ettiğimiz ve öğrendiğimiz [malum] şekilde olduğunu söylerlerdi.

Âlimler ضاد'ın mahrecini ortaya koymuşlardır. Bu mahreç dilin iki kenarından biri ile hizasındaki üst azı dişleridir. ضاد'ın sol taraftan çıkışı daha kolay, sağ taraftan çıkışı daha zordur. Her iki taraftan çıkması ise denildiği gibi en güçlü ve en kolayıdır.

ضاد bu şekliyle sert bir harf olacaktır diyorlar; fakat sert diyenler, kardeşlerim, biz onu gevşek olarak da telaffuz etmiyor muyuz? Mesela ben ولا الضالين dediğim zaman buradaki ضاد'da gevşeklik vardır. Hiç kimse serttir demiyor. Tamamen Yâ gibi.

6- İbrahim el-Ahdar Hocaefendi şöyle demiştir:

Bazı insanların sonradan ortaya çıkardıkları gibi ضاد'ın bu şekilde okunduğunu biz işitmedik ve kıraat öğrendiğimiz hocalara da böyle okumadık.

7- Câmi İşleri Kurulu'nun ظاء'yı ضاد'a Çevirene Dair Hükümle İlgili Fetvası

Az sayıda insan arasında ضاد'ı ظاء -veya ona benzer- şeklinde telaffuz ederek Kur'ân okumak yaygınlaşmıştır. Bu durum kendi hâline bırakılacak olursa Kur'ân-ı Kerim'in bazı kelimelerinin tahrif edilmesi bir yana, büyük bir fitneye sebep olacaktır.

İbn Hacer el-Heysemî'nin *el-Fetâva'l-kübrâ* adlı eserinin hâmişinde Şemseddîn er-Remlî'nin şu sözü nakledilmektedir (I/138):

"Kim Fâtiha veya başka bir sûredeki ضاد'ı gücü yettiği ve bildiği hâlde kasten ظاء'ya çevirirse namazı bozulur."

Zekeriyyâ el-Ensârî de *Cezeriyye Mukaddimesi*'ne yazdığı şerhte *el-Minehu'l-fikriyye* adlı eserin 42. sayfasından yaptığı alıntı ile böyle telaffuz edenin namazının bozulacağını açıklamıştır. İmamların çoğu bu görüştedir.

Bu sebeple;

Kur'ân İşleri Genel Müdürlüğü 28 Zilhicce 1417 h. / 05.05.1998 m. pazartesi günü, Kur'ân'ı Hz. Peygamber'e nazil olduğu gibi korumakla ilgilenen uzmanlardan oluşan bir kurulun teşkiline karar vermiş ve kurul şu kişilerden oluşmuştur:

1- Muhammed Abdülbârî, Kur'ân İşleri Genel Müdürü / Başkan.

2- Rızk Halil Habbe, Kıraat Merkezleri Başkanı / Üye

3- Mahmud Tantâvî, Kıraat Merkezleri Başkanvekili / Üye

4- Abdülhakim Abdüllatif, Ezher Kıraat Merkezi Hocası / Üye

5- Mahmud Berânık, Kıraat Merkezi Hocası ve Kıraat Merkezleri Müfettişi / Üye

6- Abdullah el-Cevherî, Kıraat Merkezleri Müfettişi / Üye

7- Ahmed İsa el-Ma'sırâvî, el-Hüseyn Kıraat Merkezi Hocası, Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi / Üye

8- Abbâs Muhammed Cebr, Kur'ân Kursları Müdürü / Üye

9- Mahmud Muhammed Atiyye

Uzun münakaşalardan sonra;

Kurul Kur'ân'ın sübutunun harf harf kesin olduğunu, bize tevâtürle ve nesilden nesle nakledildiğini, bir harfini başka veya benzer bir harfle değiştirmenin caiz olmadığını vurgulamıştır. Kurul ضاد'ı ظاء şeklinde telaffuz edenin namazının bozulacağı konusunda ittifak etmiştir.

Bu şekilde okumak ve başkasına öğretmek haramdır.

Doğruya ulaşmada, Kur'ân-ı Kerim'in muhtevasına uygun yaşamada ve onu korumada bize muvaffakiyet vermesini Allah'tan dileriz."

Ebû Enes -Allah selâmet versin- şöyle demiştir: Önceki, sonraki ve çağımızdaki Kur'ân erbabının sözlerinden, inandığımız görüşün en ufak bir şüphe olmaksızın doğru olduğu anlaşılmaktadır. Nesilden nesle, geçmişten günümüze kıraat âlimlerinin çoğu da bu görüştedir. Delilleri ortaya çıktıktan sonra hakkı tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermek, zayıf görüşlere iltifat etmemek, Kur'ân'ı Yüce Allah'tan getiren Cebrâil'den alan Allah Resûlü'ne (s.a.s.) ulaşan senet zincirlerine sahip kıraat imamlarının sünnetine yapışmak uygundur. *Doğruya ileten Allah'tır.*

OKUYUCULARIN TİLÂVET HÜKÜMLERİNİ UYGULARKEN DÜŞTÜKLERİ HATALAR

1. Medlerdeki Hatalar

a- Medd-i Tabi'î'yi Kısaltmak

Buna *betr* veya *idmâc* denir.[1]

es-Safâkusî (rh.) şöyle demiştir:

"Hatalardan biri de *betr* veya bazılarının dediği gibi *idmâc* yapmaktır ki med harflerini kaldırmak demektir. Bu insanların dillerinde çokça gerçekleşmektedir. Örneği:

أَفَلَا تَعْقِلُونَ (Bakara 2/76)

بَلَى مَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ وَاتَّقَى (Âl-i 'İmrân 3/76)

مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا (Âl-i 'İmrân 3/89)

بِهِ شَيْئًا (Nisâ 4/36)

Özellikle de med harfi tekrar edildiği zaman. Örneği:

شَيَاطِينِهِمْ (Bakara 2/14)

جَاءَنَا (Mâide 5/19)

الْعَالَمِينَ (Fâtiha 1/1)

1 *Betr*, kesmek, idmâc bir şeyi bükmek, kapalı hâle getirmek demektir; çünkü harekeyi kestiği vaktinden önce bıraktığı için *idmâc* olmaktadır.

Bu, lafzı ve manayı değiştiren fâhiş bir hatadır.

ed-Dânî (rh.) şöyle demiştir:

"Betr çirkin ve mekruhtur. Onunla amel edilmez, esas alınmaz; çünkü kesinlikle caiz olmayan bir *lahin*dir ve öyle okumak helal değildir."

el-Ca'berî şöyle demiştir:

"Med harflerinde aslî bir med vardır. Lîn harflerinde ise ancak 'telaffuzunu bizzat ağızda görme' (*müşâfehe*) yoluyla öğrenilebilen bir med vardır. Bu medleri bir şekilde ihlal etmek *lahin*dir. Bu, Mekkî'nin 'Lîn harflerindeki med, med harflerindeki meddin bir bölümüdür (tamamı değil bir kısmı)' sözünün anlamı budur. Sîbeveyhi de bu şekilde ifade etmiştir."[2]

b- Medd-i Tabi'î'yi Fazla Çekmek

Muhammed Mekkî Nasr şöyle demiştir:

"Sadece onu (yani *medd-i tabi'î*yi) *vasıl* hâlinde de, *vakıf* hâlinde de bir Elif miktarı çek. Elif'ten kısa çekmek şer'an haramdır. Böyle yapan cezalandırılır, yapmayan ise sevap alır. Bazı cami imamlarının ve müezzinlerin çoğunun yaptığı gibi medd-i tabi'îyi örfî haddinden -yani kurrâ örfündekinden- fazla çekmek en çirkin bidatlerden ve en kötü işlerdendir. Özellikle de bazı bilgisiz kârîlerin böyle yapanlara uyduğu bilinmektedir. 'Elif ölçüsü nedir?' diye sorulursa de ki; 'Sesini iki hareke miktarı uzatmandır. Birincisi med harfinden önceki harfin harekesi, diğeri med harfi. Örneği: (بـ بـ). Burada birinci Bâ'nın harekesi, med harfinden önceki harfin harekesidir. İkincisi ise med harfinin miktarıdır: قال , يقول , قيل gibi. Bu üç örnekte Kâf'ın harekesi yukarıda zikredilen birinci harekedir. İlk örnekteki Elif, ikinci örnekteki Vav, üçüncü örnekteki Yâ ise yukarıda bahsedilen ikinci harekedir."[3]

Hocamız Allâme Abdülfettâh el-Marsıfî şöyle demiştir:

"Bu miktardan aşağı veya fazla çekmek şer'an haramdır. Harekeyi, parmağın ne süratli ne de yavaş bir şekilde, orta hâlde kapanıp açılması hareketinin miktarı ile bilirsin. Bu ancak *müşâfehe* ile ve devamlı okumak

2 *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, s. 118.
3 *Nihâyetü'l-kavli'l-müfîd*, 130; es-Secâvendî, *es-Suğrü'l-bâsim*, s. 46-47.

ve kendileri gibi tecvid kurallarını iyi uygulayan hocalardan öğrenmiş hocaların ağızlarından dinlemekle ve antrenman yapmakla kavranır. Allah bize onlar gibi icra etmeyi ve onların yolundan yürümeyi; kitabını onun razı olduğu ve bizden razı olacağı şekilde tilâvet etmemizi nasip etsin."[4]

el-Murâdî, Sehâvî'nin *Nûniyye*'sine yazdığı şerhte şöyle demiştir:

"Bil ki med harflerinde, ***müşâfehe*** ile kavranan aslî, tabi'î bir med vardır. Bunu ihlal etmek ***lahin***dir. Meddi gerektiren bir sebep olmaksızın medd-i tabi'îyi uzatmak (***temkîn***) ve tabi'î miktarından fazla çekmek de ***lahin***dir. Medd-i tabi'î الرحمن الرحيم'deki med gibidir. Buhârî rivayet etmiştir[5] ki; 'Hz. Peygamber'in kıraati nasıldı?' diye Enes'e sorulunca; 'O, meddi çok güzel yapardı." dedikten sonra بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ'i okumuş ve; 'O, بِسْمِ الله'ı da çekerdi, الرَّحْمٰنِ'ı da çekerdi, الرَّحِيمِ'i de çekerdi.' demiş."[6]

es-Safâkusî *(rh.)* şöyle demiştir: "Hatalardan biri de, med olmayan yerde harfi çekmektir. Örneği:

مَعَايِشَ (Hicr 15/20)

حَامٍ (Mâide 5/103)

Bu okunması helal olmayan bir ***lahin***dir. Bundan kaçın, gafillerden olma."[7]

c- Medleri Titretmek

Ebu'l-Hasen es-Sa'îdî bu hataya şöyle dikkat çeker:

"Dikkatli olunması gereken hatalardan biri de medleri titretmektir. Örneği:

بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ (Bakara 2/4)

قَالُوا آمَنَّا (Bakara 2/14)

---

4 *Hidâyetü'l-Kârî*, s. 276.

5 *el-Buhârî*, VI/112, "Fedâilu'l-Kur'ân", 'Meddü'l-Kırâe' Babı.

6 el-Murâdî, *el-Müfîd*, 81. Hz. Peygamber'in kıraat şekliyle ilgili müstakil bir kitap hazırladım. Allah; izni ve keremi ile yakında neşrini nasip eder inşâallah.

7 *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, s. 118.

إِنَّا أَوْحَيْنَا (Nisâ 4/163)

فِي أَنْفُسِكُمْ (Bakara 2/235)

اَلسُّفَهَاءُ (Bakara 2/13)

وَالشُّعَرَاءُ (Şuarâ 26/224)

اَلْفَحْشَاءُ (Bakara 2/169)

مَايَشَاءُ (Âl-i 'İmrân 3/40)

جَاءَ (Tevbe 9/48)

شَاءَ (Yûnus 10/49)

Bu gibi harflerde medler; titretmeden, sarsmadan ve dalgalandırmadan, doğru ve düzgün bir şekilde çekilir."[8]

*Sükûn-i ârız*dan meydana gelen medd-i ârız ve وَلَا الضَّالِّينَ (Fâtiha 1/7)'de olduğu gibi kelime-i müsakkaledeki ***sükûn-i lâzım***dan meydana gelen medd-i lâzım da buna eklenebilir.

اَلْعَالَمِينَ (Fâtiha 1/1)

اَلرَّحِيمِ (Fâtiha 1/2)

اَلدِّينِ (Fâtiha 1/3)

kelimeleri, ***sükûn-i ârız***dan meydana gelen medd-i ârıza örnektir. ***Allâhu a'lem.***

d- Medd-i Lâzım'ı -Kıraat İmamları Arasındaki İhtilâfa Göre- Altı veya Dört Elif Miktarından Fazla Çekmek[9]

el-Mar'aşî (rh.) şöyle demiştir:

---

8 *et-Tenbîh ale'l-lahni'l-celiyyi ve'l-hafî*, s. 47.

9 Kıraat imamlarının medd-i ârızın miktarı hakkındaki ihtilafları için bkz. *en-Neşr*, I/317 vd.
Molla Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir: Kıraat imamları bu med türünün bütün şekilleriyle fazladan *işbâ'* edilerek ve bir ölçüyle çekilmesi konusunda ittifak etmişlerdir. Burada işbâ' üç Elif miktarıdır. Bu miktara medd-i aslî (medd-i tabi'î)nin dâhil olup olmadığı hususunda ihtilaf vardır. *el-Minehu'l-fikriyye*, el-Babeyi'l-Halebî Matbaası, s. 51.

"الضَّآلِّينَ'deki Elif dört, üç veya iki Elif miktarı çekilir. Kelime üzerinde durulduğunda Yâ da bu şekilde çekilir; ancak ***kasır*** (kısa çekmek) da caizdir. Bu iki yerden birinde dört Elif miktarından fazla çekmek ise ***lahin***dir.[10]

e- Meddi Gunneli Yapmak

el-Mar'aşî *(rh.)* şöyle demiştir:

"Yukarıda ***et-Temhîd*** adlı eserden naklen belirtildiği üzere[11] gunne medde benzediği için meddi telaffuz ederken gunne yapmaya müsait hâle gelir. Bu yüzden, bazıları نَسْتَعِينُ'de olduğu gibi hiç fark etmeden meddi gunneli yaparlar. Oysa bu *lahin*dir. Böylesi durumlarda gunne meydana geldiğini anlamanın yolu, meddi bir sefer burnunu tutarak bir sefer de tutmadan yapmaktır. Bu iki durumda med sesi değişirse meddi gunneli yaptığını anlarsın. Bundan kaçınmanın yolu, med esnasında nefesin genize ulaşmasına mani olmak, meddi gunnesiz yapmaya alışıncaya kadar sesi burnu tutarak çıkarmaktır."[12]

f- Medler Arasında Eşitsizlik

Bu medd-i tabi'îde ve sükûndan dolayı meydan gelen medd-i ârızda olmaktadır. Hocamız merhum Marsıfî'nin bu konudaki sözü yukarıda zikredilmişti.

2. Med ve Vakıflardaki Hatalar

Muhammed el-Kaşğarî şöyle demiştir: "Okuyucu, bir kelimenin son harfini bir başka kelimeye *vasl*ederse; mesela:

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ (Fâtiha 1/4)'de

إِيَّاكَ'yi [نَعْبُدُ'daki] Nun'a *vasl*ederse;

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ (Kevser 108/1)'de

10 *Cühdü'l-mukıll*, 317-318.

11 Nakletmiş olduğu İbnü'l-Cezerî'nin sözü şöyledir: "Nun ve tenvindeki gunne, Vav ve Yâ'daki medde benzer." *et-Temhîd*, s. 156.

12 *Cühdü'l-mukıll*, s. 311.

كَ'yi ٱلْكَوْثَرَ'e *vas*ledip كَالْكَوْثَرَ şeklinde okursa veya إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ (Nasr 110/1) âyetinde جاء'nin Hemze'sini نَصْرُ اللّٰهِ'a *vasl*ederse,

bu kişinin namazı, âlimlerin geneline göre bozulmaz; ama bazılarına göre bozulur."[13]

Molla Aliyyü'l-Kārî bu söze şöyle bir açıklama getirmiştir:

"Burada *vasl*etmekten maksat إِيَّا vb. yerlerde sekte yapmaktır[14]. Yoksa bırakın âlimi, akıl sahibi herhangi bir kişinin bu vakıfta namazın bozulacağını zannetmesi düşünülemez."[15]

el-Mar'aşî *(rh.)* her iki sözü de şöyle değerlendirmiştir:

"Âlimlerin genel görüşü *Şerhu'l-Münye*'de açıklandığı şekilde olsa da, Kur'ân'ı tecvitli okuyan kişi anlama aykırı bir şeyi akla getirecek şeylerden kaçınmalıdır. Bu yüzden maksada aykırılığa sebebiyet verecek bir ***vasıl***dan kaçmak için bazı yerlerde ***durmak*** lâzım gelmiştir. Bu gibi yerlerde ***sekte***den kaçınmak gerekir."[16]

3. Şeddenin Sükûnunu Göstermek

el-Mar'aşî *(rh.)* şöyle demiştir:

"İdğâm edilen harf sâkin olsa bile yok olmaz. Fakat kaynaşmanın şiddetinden dolayı yok olmuş gibi gözükür. İdğâm edilen ve kendisine idğam edilen harfler aslında iki harf olsalar bile kaynaşmanın şiddetinden dolayı kulağa tek harf gibi gelir. Nitekim bu husus Aliyyü'l-Kārî'den nakledilmiştir. Bu yüzden mesela يَوْمِ الدِّينِ (Fâtiha 1/3)'de şeddeli harfin ilk harfinin sükûnunu göstermek için مِدْ okur gibi, aynı şekilde بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ'de هِرْ ,مِلْ ve نِرْ gibi okumak[17] caiz olmaz. Aksine sükûnunu gizlemek için şeddeli harfden öncesinde sekte yapmak gerekir; çünkü idğâm

13 *Münyetü'l-musallî ve ğunyetü'l-mübtedî* (Yazma).

14 el-Mar'aşî (rh.) şöyle demiştir: "Bu durumda lafzın sonrası lafızdan ayrılıp peşindeki kelimeyle birleşmektedir. Böyle sekte yapılmadığı zaman ise diğer kelimeyle birleşmesinin bir anlamı yoktur." ***Beyânü cühdi'l-mukıll***, s. 292.

15 ***el-Minehu'l-fikriyye***, s. 63.

16 ***Cühdü'l-mukıll***, s. 310.

17 Yani kelimeyi diğer kelimeye ekler eklemez sekte yapmak. / ed.

edilen harf gerçekte sâkindir. Bu durumda sâkinle ibtida yapmak gerekir. Bu da mümkün olmadığı için zikredilen sekte caiz değildir. Bundan kaçınmanın yolu şeddeli harfi sanki harekeli bir tek harfmiş gibi okumaktır."[18]

4. Elifleri İnce Okumak:

el-Ca'berî şöyle demiştir: "Elifleri tevassutla ince oku..." derken, şârih de şöyle demiştir:

"Müellif, Fâtiha'daki;

اللّٰه

اَلرَّحْمٰن

اَلرَّحِيم

vb. kelimelerdeki Eliflerin ince okunmasını emretmektedir ki aynı hüküm Fâtiha dışındaki Eliflerde de geçerlidir. Elif'in kalın okumayla hiçbir ilgisi yoktur."[19]

5. Kıraat Rivayetlerini Birbirine Karıştırmak

el-Ca'berî şöyle demiştir: "Tevatürle nakledilmiş farklı kıraat vecihlerinden bir vecih kâfidir. Itlak kayıttır." derken, şârih şöyle demiştir:

"Yani Fâtiha'nın değişik kıraat vecihlerinden bir vecihle okumak - o vecih

مَالِكِ ve مَلِكِ

gibi[20] tevatürle nakledilmiş olmak şartıyla- kâfidir[21]; Şâz vecihle kıraat caiz değildir. *'Itlak kayıttır.'* sözünden maksat ise *–Allāhü a'lem-* âlimle-

18 *Cühdü'l-mukıll*, s. 311.

19 *Şerhu'l-Vâdıha*, s. 66.

20 'Âsım, Kisâî, Ya'kub ve Halef Elif'i medle, diğerleri ise kısaltarak okumuşlardır. *en-Neşr*, I/271.

21 Kıraatin erkanı üçtür. İbnü'l-Cezerî *et-Tayyibe*'nin mukaddimesinde bunları şöyle açıklamıştır:

(i) Bir Nahiv vechine uygun olan (ii) *resm-i osmanî*ye uygun olan

rin 'Namazda Fâtiha okumak vaciptir.' sözleri her tür kıraat şeklinin bir arada okunması anlamında değildir. Mesela Fâtiha'daki

مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ ve مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ

değişik iki kıraat şeklidir. Fâtiha'nın bunlardan ancak biriyle okunması gerekir. Bu yüzden *–Allāhü a'lem-* mutlaklık kayıtlanmış, yani ancak biriyle okunmasına cevaz verilmiştir."[22]

İstanbul'da devrin Kur'ân hocalarının reisi, Abdullah Efendizâde diye bilinen araştırmacı âlim Ebu'l-Âkif Muhammed Emîn, [Abdulfettah Paluvî'ye ait] ***Zübdetü'l-'irfân fi'l-kırââti'l-'aşr***'ın şerhi olan ***'Umdetü'l-hıllân*** adlı kitabında şöyle demiştir:

"Sened zincirine sahip bir Kur'ân hocasının ağzından almaksızın Kur'ân okumak hiç kimse için caiz değildir. Alışılagelmiş düzene göre öğrenmeden sadece reyle, kıraat kitaplarından konuları istinbat ederek kıraat ilmini öğretmek haramdır; çünkü Kur'ân'ın rükünlerinden biri de, kesintisiz olarak Hz. Peygamber'e ulaşan senet zinciridir. Hz. Peygamber'e ulaşan bir senet zinciri olmadan Kur'ân kıraatini öğretmek kabul edilemez, yasaktır."

Aynı şekilde önceki dönemlerde Mısır'da kārîlerin ve Kur'ân hocalarının reisi araştırmacı âlim Ali Muhammed ed-Debbâğ Hocaefendi'ye kıraatleri birleştirmekle ilgili konu zikredilince bu işi tehlikeli gördü ve "Bu, (rivayet) tarikleri(ni) birbirine karıştırmaktır; caiz değildir." dedi.

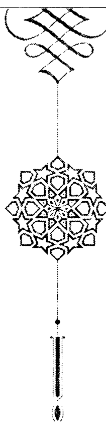
el-Kastallânî de ***el-Letāif*** adlı eserinde şöyle demiştir:

"Okuyucunun, rivayet tariklerini birleştirmekten kaçınması ve birbirlerinden ayırması gerekir. Aksi takdirde bunu terk etmediği sürece caiz olmayan bir kıraat şeklini uygulamış olur."[23]

(iii) İsnadı sahih olandır Kur'ân. Bunlar üç rükündur;
Bir rükün bile bozulursa şazdır o kıraat; *seb'a*dan bile olsa.

22 *Şerhu'l-Vâdıha*, s. 69-70.

23 Hocamız Abdülfettah el-Marsıfî, ***Hidâyetü'l-kāri***, s. 300-301. Allah neşredilmesini kolaylaştırsın ***"el-İstiksâ li ahtâi'l-kurrâ"*** adlı kapsamlı kitabımda bu meseleyi ayrıntılı olarak ele aldım.

FÂTİHA SÛRESİNDEKİ ŞEDDELER

el-Ca'berî; "On dört şedde vardır Fâtiha'da ..." derken, (şârih) el-Murâdî şöyle demiştir:

"Bu sayı açıktır."[1] *Besmele*yi Fâtiha'dan saymayanlara[2] göre ise şeddelerin sayısı on birdir."[3]

es-Safâkusî (*rh.*) şöyle demiştir:

"Malumun ola ki; Kur'ân'da şedde büyük yer işgal etmektedir. Bu yüzden, kārî şeddeyi, keyfiyyetini ve derecesini bilmelidir; çünkü bilen -Allah'ın tevfikiyle- uygular. Bilmeyenin ise ne kendisine ne de başkasına hayrı vardır. [İmdi] her şeddeli harf; birincisi sâkin, ikincisi ise harekeli olmak üzere iki harf yerine geçer. Şeddeyi göstermek ve hakkını vermek gerekir ki şeddeli olmayan bir harften ayırt edilsin. Şeddeyi terk eden Kur'ân'daki bir harfi terk etmiş olur ki caiz değildir. Onun için âlimler, Fâtiha'daki şeddeli harfleri saymakla ilgilenmişler ve bunların terk edilmesine karşı (kārîleri) uyarmışlardır.[4]

Mekkî şöyle demiştir:

---

1 Şu şekildedir: 1- اللّٰه, 2- الرَّحْمٰنِ, 3- الرَّحِيمِ, 4- لِلّٰهِ, 5- رَبِّ, 6- الرَّحْمٰنِ, 7- الرَّحِيمِ, 8- الدِّينِ, 9- إِيَّاكَ, 10- إِيَّاكَ, 11- الصِّرَاطَ, 12- الَّذِينَ, 13, ve 14- الضَّالِّينَ.

2 Masāhif-i 'Osmâniyyede sûreler hacimlerine göre sıralanmış ve bir sûrenin bitip diğerinin başladığını göstermek amacıyla teberrüken aralara *besmele* konulmuştur. Hatta Enfal ile Tevbe'nin tek bir sûre mi yoksa ayrı ayrı sûreler mi olduğu kesin olarak bilinmediği için, ***mesânî*** sûreler arasına yazılması gereken Enfal sûresi, hemen hemen aynı konuları hâvî olduğundan dolayı Berâe ile birlikte yazdırılmış; fakat araya *besmele* konmamıştır. (Bkz. İbn Âşûr, ***et-Tahrîr ve't-Tenvîr,*** Tunus 1982, I, 88. ***Ebû Dâvûd*** ve ***Tirmizî***'den naklen.) / ed.

3 ***Şerhu'l-Vâdıha,*** s. 71.

4 ***Tenbîhu'l-ğâfilîn,*** s. 120. Daha önce zikredildi.

"Şeddeli harf Elif'ten sonra gelirse, öncesinde meddi işbâ' yaparak şeddenin açık bir şekilde gösterilmesi gerekir. Örneği:

اَلطَّآمَّةُ (Nâziât 79/34)

وَلَا الضَّآلِّينَ (Fâtiha 1/7)

آمِّينَ (Mâide 5/2)

اَلصَّآخَّةُ (Abese 80/33)

دَآبَّةٍ (Hûd 11/6)

Şeddenin sağlam yapılması ile med de sağlam yapılmış, meddin işbâ' edilmesi ile şedde de sağlam yapılmış olur. Bunlardan birini ihlal edersen diğerini de ihlal etmiş olursun. Bunların her ikisini de; yani meddi ve şeddeyi sağlam (mübâlağalı) yapmak zorunludur."[5]

Merhum, müfred (tek) şeddeden de şöyle bahsetmiştir:

"Müfred şedde birkaç şekildedir: (i) Bunlardan biri, aslı vezinde ayrı iki harf olmayan şeddeli gelen harftir. Vezinde nasıl şeddeli geliyorsa kelime de o şekilde şeddeli gelir. Örneği:

مُبَيِّنَةٍ (Ahzâb 33/31)

عَلَّمَ (Bakara 2/31)

فَصَلّٰى (A'lâ 87/15)

إِنَّكَ (Bakara 2/32)

أَعْجَمِيٌّ (Nahl 16/103)

Bu çoktur ve genelde ***ayne'l-fiil*** gelir.

(ii) Bir diğeri aslı vezinde iki ayrı harf olup idğâm için şeddelenmiş harftir. Örneği:

مَيِّتٌ (Zümer 39/30)

هَيِّنٌ (Meryem 19/9)

5 *er-Riâye*, s. 253.

لَيِّن (Tâhâ 20/44)

سَيِّدًا (Âl-i 'İmrân 3/39)

Bu da çoktur.

(iii) İki ayrı kelime de olup yine idğâm için şeddelenen harf de bu türdendir. Örneği:

بَلْ رَانَ (Mutaffifîn 83/14)

مِنْ لَدُنْهُ (Nisâ 4/40)

مِنْ رَبِّهِمْ (Mâide 5/2)

Bu da çoktur."[6]

Bu sayılanlara Fâtiha sûresinde karşılık gelenler ise şöyledir:

(i) اَللّٰهِ , اَلصِّرَاطَ , اَلدِّينِ , إِيَّاكَ , اَلَّذِينَ

(ii) اَلرَّحْمٰنِ ve اَلرَّحِيمِ

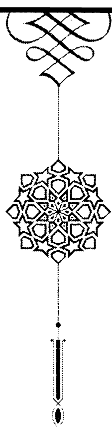
(iii) Üçüncü tür şedde Fâtiha'da bulunmamaktadır. ***Allāhu a'lem.***

Mekkî b. Ebû Tālib (rh.) sonra şöyle demiştir:

"Bütün bu şedde türlerinde kārînin şeddeyi açık ve işbâ'lı bir şekilde göstermesi gerekir."[7]

---

6 *er-Ri'âye*, s. 245-246.
7 *A.g.e.*, s. 246.

HAREKELERİ İŞBÂ' ETMEK

Abdülvahhâb el-Kurtubî şöyle demiştir:

"Okuyucunun bu konuda her zaman yapması gereken hareke ve sektelerin ölçülerini muhafaza etmektir. Fetha Elif'e dönecek kadar, zamme Vav'a dönecek kadar ve kesre Yâ'ya dönecek kadar işbâ' edilmemelidir. Aksi takdirde, hareke olan bir yere harf koymuş olur. Aynı şekilde harekeyi aşırı şekilde gevşek ve belli belirsiz okursa sesi zayıflatmış, harekeyi başarısız bir şekilde telaffuz etmiş ve sükûna çevirmiş olur.

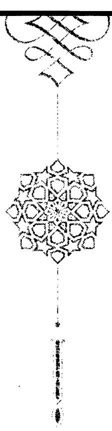
Aynı şekilde sükûnu işbâ' ederek aşırıya kaçmamak gerekir. Yoksa şeddeye veya sekteye döner. *Vasl*ederek sözün kesilmesine denk şekilde sükûn yapmak, onu rahatsız etmemek ve salıvermemek gerekir. Yoksa harekeye veya kısmî harekeye döner. Hareke ve sekteler aynı ölçüde ve bilinen miktara birebir uyularak yapılmalıdır. Bu, kıraat ilminin uyulması gereken bir yolu ve edinilmesi gereken en temel tutumudur."[1]

Şöyle diyor:

"Bil ki; kelimelerin sonu harekeli ise harekelerinin miktarının az olması gerekir; çünkü hareke bittiği zaman dil neredeyse hareke miktarını aşar. Zira nefes kelimenin biteceğini hissettiğinde telaffuzdan kurtulur; ancak geriye o kelimeden kalan hazır ses kalır ve nefes o sesle birlikte çıkar. Sonuçta hareke fazlalaşmış olur. Bu yüzden kelimede kalmayı terk ederek dilin, haddi aşmasından kaçınılmış olur. Örneği:

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ ve اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ [2]

1 *el-Mûdıh*, s. 191.
2 *el-Mûdıh*, s. 193.

TELAFFUZ KUSURLARINA EK

Nahiv âlimi Muhammed b. Yezîd **el-Müberred**[1] şöyle demiştir:

"*Temteme* : تاء'yı tekrarlamak,

Fe'fe'e : Fâ'yı tekrarlamak,

'Ukle : Söz söylemek isterken dilin dolanması,

Hubse : Söz söylemek isterken dilin tutulması,

Lefef : Harfleri birbirine karıştırmak,

Ruteh : Tıpkı *rutec* gibi, söze başlarken dilin tutulması, sözün başını söylerken (diğer kelimeyle birleşmesi),

Ğamğame : Hecelerin birbirine karışması,

Tamtame : Yabancılar gibi konuşmak,

Lükne : Yabancılar gibi telaffuz etmek,

Lüsga : Pelteklik,

Gunne : Harfi genizden çıkarmak,

Hunne : Gunnenin daha şiddetli hâli,

Terhîm : Harfi telaffuz etmemek.[2]

---

1 Muhammed b. Yezîd es-Sümâlî el-Mâzinî. Kendisine 'Müberred' lakabı verilmiştir. Arap dili ilimlerinde otorite idi. Pek çok meşhur eseri vardır. Mağrib halkının şu sözü darb-ı mesel olmuştur. "*el-Kâmil*'i (Müberred'in eseri) okumayan kâmil değildir. Bununla birlikte, Hâricîlerin görüşlerinden etkilenmiştir. Rivayet ve isnat bilgisi de zayıftı. H. 285'de vefat etmiştir.

2 *Beyânü'l-'uyûb elletî yecibu en yectenibehâ el-kurrâ*, s. 56.

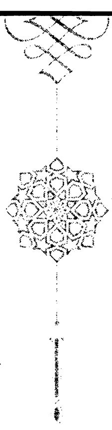
Ebû Osman [el-Câhız][3] şöyle demiştir:

"Harfleri net çıkarmamak, ***temteme, fe'fe'e***, pelteklik, dil tutukluğu, yabancıların aksanı gibi telaffuz etmek, söze başlarken dilin tutulması, dilin dolanması ve acele etmek. Peltek söylenen harfler dörttür: Kāf, Sîn, Râ, Lâm. Peltek kişi Kāf harfini طاء diye telaffuz eder; "قلت له" (Ona dedim ki:) demek isterken "طلت له" der. Sîn'i ise Peltek Sê olarak telaffuz eder. بسم الله demek isterken بثم الله der. Lâm'ı Yâ diye telaffuz edenler vardır. جمل demek isterken جمى der. Bazı peltekler de Kef olarak telaffuz ederler; "ما العلّة فى هذا؟" (Bunun gerekçesi ne?) demek isterken "مَكْعِكّةُ فى هذا" derler. Râ'ya gelince bu harfte pelteklik dört şekilde olur. Bazıları Yâ'yı, Zel olarak telaffuz ederler. عمرو diyecek yerde عمى veya عمذ derler. ظاء olarak telaffuz edilebilir. مرّة yerine مظّة derler veya Yâ şeklinde telaffuz ederek مرّة yerine ميّة derler.[4]

---

3 Amr b. Bahr el-Câhız, Mu'tezile kelâmcılarındandır. Hayâsız bir üsluba sahip, dindarlığı az bir kişiydi. ***el-Beyân ve't-tebyîn, el-Hayevân*** eserleri arasındadır. H. 255'de vefat etmiştir.

4 ***Beyânü'l-'uyûb***, s. 58.

FÂTİHA SÛRESİNDEKİ *VAKIF*LAR

ed-Dânî şöyle demiştir:

"E'ûzu üzerinde *vakıf*, tâmdır. Besmelede *vakıf* ise daha tâmdır. مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ üzerinde *vakıf* tâmdır; çünkü sonrasından ayrıdır. إِيَّاكَ نَعْبُدُ üzerinde *vakıf* tâmdır; çünkü Yüce Allah'a övgü bu âyetle kesilmiştir. أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ üzerinde *vakıf* güzeldir; tâm veya kâfi değildir. İhtiyârî olmadıkça ve munkatı istisna kabul edilmedikçe sonraki âyetten ayrılmaz. وَلَا الضَّالِّينَ üzerinde *vakıf* tâmdır."[1]

el-Murâdî şöyle demiştir:

"Ebû Muhammed el-'Imâdî'nin dediği gibi نَسْتَعِينُ üzerindeki *vakıf* مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ üzerindeki *vakıf*tan daha tâmdır."[2]

Fâtiha'da dört yerde -*Besmele*yi âyet saymayan Medine ve Basralılara göre ise üç- mutlaka durmak gerekir (***vakf-ı tâm***).[3]

el-Murâdî şöyle demiştir:

"Fâtiha'da dört yerde durmak güzel olur (***vakf-ı hasen***):

1- رَبِّ الْعَالَمِينَ

2- اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

3- اَلْمُسْتَقِيمَ

4- Âyet sonu kabul edenlere göre; أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ

---

1 *el-Müktefî fî'l-vakfi ve'l-ibtidâ*, Müessesetü'r-Risâle, 155-156; bkz. *Şerhu'l-vâdıha*, s. 72.
2 *Şerhu'l-vâdıha*, s. 72.
3 el-Eşmûnî, *Menârü'l-hüdâ*, s. 15.

Tâbî ile metbû arasında fâsıla varsa buralarda *vakıf* güzeldir; çünkü buralar âyet başlarıdır ve fâsılalar burada bağışlanabilir. Âyet ortasındaki fâsılalar ise göz ardı edilemez; çünkü Hz. Peygamber'in âyet sonlarında *vakıf* yaptığı rivayet edilmiştir."[4]

Eşmûnî bu dört yerdeki vakfı [*hasen* değil] *caiz* görmüş ve bunlara اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ile نَعْبُدُ'yü de eklemiştir.[5]

Ebû Amr ed-Dânî "*Taktî*[6] ve tertil amacıyla bu sûrenin tüm âyetlerinin sonunda durmak güzeldir. Sünnet bu şekildedir." demiş; sonra da, senedi Ümmü Seleme'ye ulaşan şu hadisi rivayet etmiştir:

"Hz. Peygamber Kur'ân okurken kıraatini âyet âyet keserdi; yani بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ der, dururdu; sonra اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ der, dururdu; sonra الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ der, dururdu; sonra مَالِكِ يَوْمِ الدّ۪ينِ der, dururdu."[7]

Vakf-ı hasen (Güzel Duruş); üzerinde durulması güzel olan, fakat -aralarında hem lafız hem de mana yönünden bağlantı olması sebebiyle- sonrasıyla başlanılması güzel olmayan vakftır.

Kıraatin kesilmesi gereken yerlerden biri de âyet başlarıdır; çünkü bunlar zaten kıraatin kesildiği yerlerdir. Çoğunda da *vakıf* tâmdır; çünkü kendileriyle anlam tamamlanmakta, anlatım bitmektedir. Söz birbirleriyle bağlantılı olsa bile önceki kıraat âlimleri ve geçmişteki kārîler âyet başlarında kıraati kesmeyi güzel bulmuşlardır; çünkü zikrettiğimiz gibi âyet başlarıdır ve karışıklık yoktur; söz, sonraki ifadeler olmadan da kendilerinde tamamlanmaktadır.[8]

Bu, zamanımızdaki kārîlerin terk ettiği bir sünnettir. Onların, namazlarda bile Fâtiha sûresini âyet sonlarında durmadan tek nefeste okuduklarını görürsün. Sünnetlerden yüz çevirmiş, uzaklaşmışlardır. ***Allah bize***

4 *Şerhu'l-vâdıha*, s. 72-73.
5 el-Eşmûnî, *Menârü'l-hüdâ*, s. 15.
6 Âyet sonlarında her âyette mutlaka durarak gerekmedikçe *vasl*etmemek. Özellikle, kısa mekkî sûrelerde ahenk ve müzikalite bu sayede sağlanmaktadır. / ed.
7 *el-Müktefî*, s. 157.
Hadisi *Ebû Dâvûd* (nr. 4001) ve başkaları rivayet etmektedir. Hadis bütün rivayet tarikleri ve şahitleriyle sahih bir hadistir. Bkz. *el-İrvâ*, II/ 60 vd.
8 *el-Müktefî*, s. 157.

de, onlara da, sünnete tâbi olmayı ve Hz. Peygamber'in her hâline, söz ve fiiline uymayı nasip etsin.[9]

es-Sünen ve'l-mübtede'ât adlı eserin sahibi şöyle demiştir:

"İhtiyacı gidermek niyetiyle Fâtiha'yı tek nefeste okumanın dayanağı yoktur; çünkü bu, Hz. Peygamber'in okuyuşuna aykırıdır. O, her âyet sonunda dururdu.[10] Yine, bilesin ki; ***vakf-ı tâm***, üzerinde durmanın ve sonrasıyla başlamanın güzel olduğu bir ***vakıf***tır; çünkü sonrasıyla bir ilgisi yoktur. Bu da, fâsılalarda ve âyet sonlarında kıssalar tamamlanıp sona erdiğinde olmaktadır."[11]

"Bilesin ki; ***vakf-ı kâfi*** üzerinde durmak ve sonrasıyla başlamak güzel olan ***vakıf***tır; ancak sonrasıyla lafız yönüyle değil, mana yönüyle ilgisi vardır.[12] ***Vakf-ı kabîh*** (Çirkin Duruş) ise ne amaçla yapıldığı bilinmeyen ***vakıf***tır. Örneği:

[بِسْمِ اللهِ , مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ , رَبُّ السَّمَاوَاتِ , رُسُلِ اللهِ kelimelerinde]

بِسْمِ , مَالِكِ , رَبِّ ve رُسُلِ'de durup, اللهِ ve اللهِ , يَوْمِ الدِّينِ , السَّمَاوَاتِ ile başlamak;

çünkü buralarda durulduğunda, kelimenin neye muzaf olacağı bilinmez."[13]

el-Eşmûnî;

"Fâtiha'da yirmi üç yerde ***vakıf*** vardır...; bunların on üçünde durup sonrasıyla başlamak çirkindir." demiş ve şunları zikretmiştir:

الْحَمْدُ, يَوْمَ, iki adet الْمَغْضُوبِ ,غَيْرِ ,الَّذِينَ ,صِرَاطَ ,الصِّرَاطَ ,اِهْدِنَا ,إِيَّاكَ ve ikinci نَعْبُدُ.[14]

ed-Dânî şöyle demiştir:

---

9 *el-Kavlü'l-mübîn*, s. 253.

10 *es-Sünen ve'l-mübtedeât*, s. 215; *el-Bahsü ve'l-istikrâ fî bide'i'l-kurrâ* adlı kitabımıza bakınız, s. 14.

11 *el-Müktefî*, s. 140.

12 *el-Müktefî*, s. 143.

13 *el-Müktefî*, s. 148.

14 *Menâru'l-hüdâ*, 51. İbnu't-Tahhân بسم'de eklemiştir. *Nizâmü'l-edâ*, s. 50.

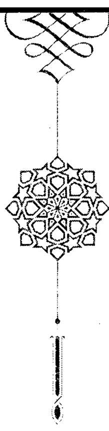

"Pek çok kārî ve icrâcı bu tür *[çirkin]* duruşu yadırgayarak yasaklamıştır; bu gibi yerlerde nefesi yetmeyen kişiden de durdukları zaman öncesinden alıp sonrasına ***bağlamasını*** istemişlerdir. Bunu yapmasa da sakınca yoktur."

Eşmûnî daha sonra senedi Ali b. Kîse'ye[15] ulaşan şu sözü rivayet etmiştir:

"Söz tamamlanmadıkça, ***muzāf*** üzerinde durmak güzel değildir."

15 Ali b. Yezîd Kîse, Ebu'l-Hasen, Kufeli bir Kur'ân hocasıdır. Mısır'a yerleşmiş ve Selim'den kıraat ilmi tahsil etmiştir. H. 202'de vefat etmiştir. *el-Ğâye*, I/584.

OKUYUCULARIN "ÂMİN" DERKEN YAPTIKLARI HATALAR

Te'mîn (التأمين, أمّن) fiilinin mastarı olup, '*Âmin!* demek' anlamındadır.

Bütün rivayet tariklerinde ve bütün kārîlerden gelen rivayetlerde medli ve şeddesiz olarak söylenir.[1]

İbn Receb şöyle demiştir:

"آمين'de iki telaffuz şekli vardır: Mîm şeddesiz olmak üzere, medli veya medsiz."[2]

el-Ca'berî şöyle demiştir: "...آمين'in Mîm'i şeddesiz olmak üzere kısa veya medli söylenebilir." derken, (şarih) el-Murâdî şöyle demiştir:

"*Kısa veya medli* sözü ile müellif, آمين lafzının meşhur iki telaffuzuna işaret etmektedir: medli veya kısa (medsiz) telaffuz edilmesi.

Bazıları aslolanın kısa okumak olduğunu söylerler. Ebû Alî [el-Fârisî]'den[3] nakledildiğine göre;

"Vezni فعيل'dir [yani **emîn**]; med işbâ' içindir. Tıpkı

أقول إذ خرت على الكلكال[4]

1 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, Kitâbu'l-Ezân, 'Cehru'l-imâm bi't-te'mîn' Babı.

2 İbn Receb, *Fethu'l-Bârî*, IV/490; İbn Hāleveyhi, *İ'râbu selâsîne sûre* 34 ve başka eserler.

3 Bu zat, *el-Hucce* adlı eserin sahibi Ebû Alî el-Fârisî'dir (ö. 377 h.).

4 Beyt recez bahrinde olup söyleyeni meçhuldür. Beytin ikinci şatrı يا ناقتا ما جلت من مجال şeklindedir.

Burada şâhidin yeri كلكل kelimesinin ikinci Kef'inin *işbâ'* edilerek كلكال'e dönüşmesidir. *Şerhu'l-Vâdıha*'yı tahkik eden de böyle söylemektedir.

beytinde olduğu gibi. Çünkü Arapça'da فاعيل, أفعيل ve فيعل vezninde kelime yoktur.

Şu da söylenmektedir: Bilinen, med yapılmasıdır. Bununla birlikte Sa'leb kısa okuma ile ilgili bir şahit getirmiştir' denmektedir.[5]

İbn Hacer şöyle demiştir:

"İbnü Dürüsteveyhi bunu -yani kısa/medsiz okumayı- çirkin görmüş ve Sa'leb'in getirdiği şahidi 'şiir zaruretinden' diyerek geçersiz saymıştır. Iyâd ve ona tabi olanlar da Sa'leb'in bunu sadece şiirde caiz gördüğünü söylemişlerdir."[6]

Ebu'l-Bekā el-'Ukberî şöyle demiştir:

"Bu kelimede iki okuyuş vardır; -aslolan- kısa okuyuş ve medli okuyuş ki, Arapça'nın kelime sıygalarından değildir; هابيل ve قابيل gibi yabancı dillerdeki kalıplardandır. Bunun izahı da Hemze'nin fethasının işbâ' edilip Elif'in doğmuş olmasıdır. Bu şekilde Arapça'nın kelime yapısının dışına çıkılmış olmaz."[7]

el-Müntehab Hüseyn b. Ebi'l-'İzz el-Hemedânî[8] de şöyle demiştir:

"آمين 'Kabul et' fiilinin kendisiyle isimlendirildiği bir 'ses'tir. Tıpkı 'Mühlet ver anlamındaki رُويدًا , 'Çabuk ol' anlamındaki حَيَّهَلَ ve 'Gel' anlamındaki هَلُمَّ gibi. Bu kelimede iki okuyuş vardır; medli ve kısa okuyuş."

Şair medli telaffuz ederek şöyle demiştir[9]:

يَا رَبِّ لَا تَسْلُبَنِّي حُبَّهَا أَبدًا ...... وَيَرْحَمُ اللهُ عَبْدًا قَالَ آمِينَا

Şunu da söylemiştir:

---

5 *Şerhu'l-Vâdıha*, s. 77.

6 *Fethu'l-Bârî*, II/262.

7 Ebu'l-Bekā el-'Ukberî, *et-Tibyân fî i'râbi'l-Kurân*, I/16.

8 el-Müntehab el-Hemedânî hakkında Zehebî; "Sûfî, nahivci, Kur'ân hocası, faziletli ve uzman ..." demiştir. *Buğyetü'l-vu'ât*, II/300.

9 İlk beyt: [Ya Rabbi! Onun sevgisini asla çekip alma benden. / Merhamet et buna 'Âmîn!' diyen kuluna da...]

2. Beyt: [Âmîn! Âmîn!.. Bir sefer 'Âmîn!' demekle yetinmem. / İki bin 'Âmîn!'e kadar götürürüm sayıyı!]

3. Beyt: [Kendisini gördüğümde uzaklaştı benden Fathal / Amîn!. Allah artırsın aramızdaki uzaklığı!] / ed.

آمين آمين لَا أَرْضَى بِواحدة ...... حتّى أُبلّغها ألفين آمينَا

Bir başka şair de kısa telaffuz ederek şöyle demiştir:

تباعَدَ منّي فَطحَلُ إذ رأيتُه ...... أمين فزاد الله ما بيننا بُعدًا

el-Bâkûlî[10] Hemze'nin işbâ' edilmesini şöyle açıklamıştır:

"Bu, [İmam] Hamza'nın لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشَى (Tâhâ 20/77) âyetini okuyuşu[11] gibidir. لا تخشى fiili تَخَفْ'a atfedilmiştir; fakat Şın'ın fethasını işbâ' etmiş ve Elif bu işbâ'dan meydana gelmiştir."[12]

Yabancı dile ait bir kalıptan *medd-i bedel* yapılması onu Arapça kelime kalıplarından çıkarmadığına göre, Kur'ân kıraatlarından da çıkarmaz; çünkü *medd-i bedel* bütün kıraat âlimlerinden rivayet edilmiştir ki [İmam] Nâfi'nin Verş rivayeti de bunlar arasındadır. Verş'in burada üç okuyuşu vardır: *Kasır, tevassut* ve kelimeyi üç Elif -yani altı hareke- *işbâ'* etme. Kasır ve medd – İbn Receb ve diğerlerinin yukarıda işaret ettikleri üzere- iki sahih okuyuştur. Böylece, İbn Dürüsteveyhi'nin, ilgili şahidi geçersiz saymasına ve Kadı 'Iyâz ile ona uyanların آمين'deki meddi şiir zaruretine bağlayıp onu şaz okuyuşlardan saymasına dayanan Hâfız İbn Hacer'in ileri sürdüğü görüşün hatalı olduğu açığa çıkmaktadır.[13] Çünkü bu; hem i'rab hem rivayet hem de eda bakımından sahihtir. *Allāhu a'lem.*

Burada kardeşimiz meşhur Hasan Selman Hocaefendi'nin *-Allah selâmet versin-* düştüğü sehve de dikkat çekmek isterim. O, *işbâ'* edilen ve tevassutla okunan *medd-i bedel*i namaz kılanların hatalarından saymakta-

---

10 Nûreddin Ebu'l-Hasen el-Bâkûlî. Kendisine 'Câmi'u'l-ulûm (İlimleri Kendisinde toplayan)' lakabı verilmişti (ö. 534 h.), *el-Bulğa*, s. 151

11 لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشَى âyetini İmam Hamza, لَا تَخَفْ دَرَكًا وَلَا تَخْشَى şeklinde okumuştur; yani her iki fiil de nehy-i hâzır olmakla birlikte, Hamza لَا تَخْشَ ifadesini *işbâ'* ederek لَا تَخْشَى şeklinde okumuştur. Zemahşerî bu kıraati şöyle açıklar: لَا تَخَفْ (korkma) okuyuşu esas alındığında لَا تَخْشَى (endişe etmeden) ifadesinde üç ihtimal söz konusu olur: 1) Bu yeni bir ifade olup sanki "ve sen endişe etmezsin" yani senin özelliklerinden biri de emniyet içinde, endişesiz olmandır denilmiş olur. 2) Kelimenin sonundaki Yâ'dan dönüşmüş olan Elif, fiilin asli harfi değildir; fiile fâsıla (kafiye) uyumu ve mutlaklık mânası vermek üzere ilave edilmiştir. Tıpkı فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا (Ahzâb 33/67) ve وَتَظُنُّونَ بِاللهِ الظُّنُونَا (Ahzâb 33/10) ifadelerin [in son harflerin]deki gibi. (Zemahşerî, *el-Keşşâf,* ilgili âyet hk.) / ed.

12 el-Bâkûlî, *İ'râbu'l-Kur'ân*, s. 171.

13 *Fethu'l-Bârî,* II/262.

dır.[14] Oysa zikrettiğimiz gibi bu, yedi kıraat imamından olan Nâfi el-Medenî'nin Verş rivayetinde mütevatir bir kıraattir.

Çok sayıda âlim, آمين'de med ve kasır olmak üzere iki okuyuş bulunduğunu zikretmiştir. Bunlardan biri de el-Beğavî olup, tefsirinde şöyle demiştir:

"Fâtiha sûresini okuyan kārînin, sûrenin bitiminde duraksayıp, Fâtiha'dan ayırarak; آمين demesi sünnettir. آمين şeddesiz olup med ile veya kasırla söylenebilir. 'Allah'ım işit ve kabul et.' demektir."[15]

İmam İbnü'l-Münzir de آمين'in medli okunacağını zikretmiş ve [sahabilerden] Vâil b. Hucr'a ulaşan senetle onun şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hz. Peygamber'in; وَلَا الضَّالِّينَ'i okuduktan sonra sesini uzatarak آمين derken duydum[16]."[17]

Hâfız İbn Abdi'l-Berr şöyle demiştir:

"Onda iki okuyuş vardır; med ve kasır."[18]

İbnu Kudâme şöyle demiştir:

"آمين'de iki lügat vardır; her ikisinde de şeddesiz olmak üzere Elif'in kasrı ve meddi."[19]

İmam Nevevî de şöyle demiştir:

"Bunun okunuşlarına gelince, آمين'de iki meşhur okuyuş vardır. En fasihi, meşhuru ve iyisi Mîm şeddesiz olmak üzere [Hemze'nin] meddedilmesidir. Hadis rivayetlerinde de böyle gelmiştir. İkincisi ise yine Mîm şeddesiz olarak kasır yapılmasıdır. Bunu da Sa'leb ve diğerleri rivayet etmiştir. Ancak bir grup Sa'leb'i yadırgamış ve; "Bilinen, meddedilmesidir; kasır ise tamamen şiir zaruretinden kaynaklanmıştır." demişlerdir.

14 *el-Kavlü'l-mübîn fî ahtâi'l-musallîn*, s. 238.
15 el-Beğâvî, *Ma'âlimü't-tenzîl*, Dârü'l-ma'rife, I/42.
16 *Tirmizî, es-Sünen*, nr. 248. Albânî'nin *Sahîhu Süneni't-Tirmizî* (I/215), ve *Sahîhu İbn Mâce* (I/855) adlı eserlerinde zikrettiğine göre hadis sahihtir.
17 İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, III/ 131.
18 İbnü Abdi'l-Berr, *el-İstizkâr*, IV/251.
19 İbnu Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, II/163.

Nevevî diyor ki; "Bu geçersiz bir cevaptır; çünkü zaruretten dolayı kasrın geçtiği o şiir geçersizdir."[20]

Bu noktada med ve kasırdan neyin kastedildiği iyi bilinmelidir.

Ebû Şâme [el-Makdisî] demiştir ki;

"Bu konuda medden maksat, med harflerindeki meddi -kendisinden sonra Hemze veya sükûn gelmesi sebebiyle- biraz daha artırılmasından ibarettir; yani medd-i tabi'înin artırılmasından... Kasır ise bu fazladan meddi terk etmektir. Zira, med bazan harf-i meddi iyice göstermek için, kasır ise onu hazfetmek için kullanılır."[21]

Bu sözden, meddin de, kasrın da iki manası olduğunu anlıyoruz:

1- Med ya tabi'î/aslî/zâtî bir meddir ki bu, med harflerinin ayrılmaz vasfı olan meddir. Hatta, bu med olmadan ***harf-i med*** de olmaz. Bunun uzatılma miktarı ise bir Elif'tir (yani iki hareke).[22]

Bu, medd-i fer'înin mukabilidir.

2- Medd-i fer'î ise sebeplerden biri sebebiyle, med harflerinin aslî medlerine ilave edilen meddir.[23]

Kasır: Ya medd-i tabi'îye ilave edilen meddi terk etmekle olur ki bu durumda harfin meddi medd-i tabi'î olarak iki hareke miktarıdır. Ya da iki hareke miktarı olan medd-i tabi'îyi hazfetmekle olur."[24]

Hâfız İbn-i Hacer el-'Askalânî şöyle demiştir:

"آمين, 'sus' anlamındaki صه gibi fiil isimlerindendir. *Vasıl* hâlinde fethalanır; çünkü ittifakla كَيْفَ gibi mebni bir kelimedir; Yâ'dan sonra kesre dile ağır geldiği için kesrelenmemektedir. Âlimlerin geneline göre; 'Allah'ım kabul et' anlamındadır."[25]

20 *el-Mecmû'*, III/370.
21 Ebû Şâme, ***İbrâzü'l-ma'ânî***, s. 87.
22 ***el-Minehu'l-fikriyye***, 50; ***Cühdü'l-mukıll***, s. 214.
23 *A.g.e.*
24 ***Şerhu'l-Vâdıha***, s. 78.
25 ***Fethu'l-Bârî***, II/262.

el-Mar'aşî, *Cühdü'l-mukıll*, Dâru 'Ammâr.

Mekkî b. Ebu Tālib, *el-İbâne*, Dâru'l-Me'mûn.

Mekkî b. Ebu Tālib, *er-Ri'âye li tecvîdi'l-kırâeti ve tahkîki lafzı't-tilâve*, Dâru Ammâr.

Muhammed b. Mûsa Âl-i Nasr (Müellif), *el-Bahsü ve'l-istikrâ fî bide i'l-kurrâ*, Ammân.

Muhammed b. Mûsa Âl-i Nasr (Müellif), *el-İstiksā*, henüz neşredilmemiş.

Muhammed b. Salih el-'Useymîn, *eş-Şerhu'l-mümti'*.

Muhammed el-Ğûl, *Buğyetü ubbâdi'r-Rahmân li tahkîki tecvîdi'l-Kurân*, Dâru İbni'l-Kayyim.

Muhammed Mekkî Nasr, *Nihâyetü'l-kavli'l-müfîd*, Matba'atü'l-bâbeyi'l-Halebî.

el-Murâdî, İbn Ümm Kāsım, *el-Müfîd Şerhu 'Umdeti'l-mecîd*, Mektebetü Evlâdu'ş-Şeyh.

el-Murâdî, İbn Ümm Kāsım, *Şerhu'l-Vâdıha fî tecvîdi'l-Fâtiha*, Daru'l-kalem.

Nâsıruddin el-Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, el-Mektebu'l-İslâmî.

en-Neşşâr, *el-Mükerrer fî-mâ tevâtera mine'l-kırââti's-seb' ve taharrur*.

en-Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-mühezzeb*.

es-Safâkusî, *Ğaysü'n-nef'*.

es-Safâkusî, *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, Kahire, Mektebetü's-sekāfeti'd-dîniyye.

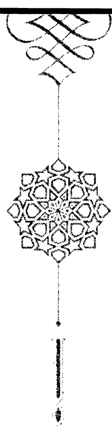
es-Seyyid Ahmed b. Abdurrahîm, *el-Akvâlü'l-celiyye fi'd-dād ez-zāiyye ve'd-dād et-tāiyye*.

eş-Şukayrî, *es-Sünen ve'l-mübtedeât*, Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye.

Üsâme b. Abdulvahhâb, *Buğyetü'l-kemâl Şerhu Tuhfeti'l-etfâl*, Mektebetü'l-imân.

ez-Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*.

ez-Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*.

آمين DERKEN YAPILAN HATALAR

1. Mîm'in Şeddelenmesi

Nâzım;

"… hafiflet; sonra آمين demek uygundur." demiştir ki, خفف [hafiflet] *ifadesi* Mîm'i şeddesiz olacağına işaret etmektedir.

Sa'leb[1] demiştir ki; Mîm şeddelenmez; çünkü bu bir hatadır.[2]

Şeddeleme, medden önce veya kasırdan önce de olsa fark etmez (hatadır).[3]

İbn Hacer şöyle demiştir:

"Bir grup dilci her iki okumayı da hatalı görmüştür." demiş ve sonra Kadı 'Iyâz'dan şunu nakletmiştir:

"Her kim şeddeleyerek meddederse [آمِّين], o zaman anlam [*emme – yeummu* fiilinden] 'Bizler sana yönelerek…' şeklinde olur. [Kadı 'Iyâz da] bunu Ca'fer-i Sādık'tan nakletmektedir."[4]

el-Murâdî şöyle demiştir:

"Kadı 'Iyâz, ed-Dâvûdî'den medli ve şeddeli okumanın şâz bir lügat olduğunu nakletmiştir.[5]

---

1 Ahmed b. Yahya (ö. 291 h.) Kufe dilcilerinin Nahiv ve dil ilimlerinde önderi. Değerli bir şahsiyet.

2 *Şerhu'l-Vâdıha,* 7s. 6.

3 İbnu Hâleveyh şöyle demiştir: "Mîm'i şeddeleme. Bu hatadır. İnsanların çoğu bu hatayı yapabiliyorlar" *İ'râbu selâsîne sûre,* s. 35.

4 *el-Feth,* II/262.

5 *Şerhu'l-Vâdıha,* 77; *Fethu'l-Bârî,* II/262.

İbn Hacer der ki;

"(Kadı 'Iyâz) kelime, kasır ve şedde ile İbranice veya Süryanice olur, demiştir."[6]

2. Elif'in Kalın Okunması

el-Mar'aşî *(rh.)* şöyle demiştir:

"Elif'i devamlı ince oku."[7]

3. Yâ'nın Gunnelenmesi ve Nun'u Göstermemek ve Gunnelemek

Benzer durumlar yukarıda zikredildi.[8]

4. آمين'i Başka Bir Zikre *Vas*letmek

İbn Receb şöyle demiştir:

"آمين'i başka bir zikre *vas*letmek; sözgelimi آمين ربّ العالمين demek hoş değildir; çünkü sünnet bu şekilde gelmemiştir. Bu, mezhebimizin görüşüdür. Şâfiî ise "Bu güzeldir." demiştir.[9]

5. آمين'den Önce Dua Etmek

İbn Receb şöyle demiştir:

"آمين'den önce dua etmek hoş değildir; çünkü آمين Fâtiha duasına mahsustur ki o da doğru yola iletmesi için Allah'a edilen bir duadır. En önemli ve büyük dua da budur."[10]

İbn Receb, selef-i sâlihinden bunun müstehab olduğuna dair rivayetlerde bulunmuş; ancak bu rivayetleri önemli görmemiştir.[11]

---

6 *Fethu'l-Bârî,* II/262.
7 *Cühdü'l-mukıll,* 318.
8 العالمين vb.
9 *Fethu'l-Bârî Şerhu'l-Buhârî,* IV/495, Kitâbu'l-Ezân, 'Cehru'l-İmâm bi't-te'mîn' Babı.
10 *A.g.e.*
11 *A.g.e.,* IV/496.

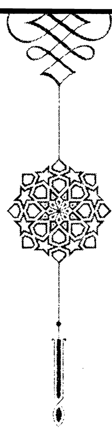
el-Murâdî şöyle demiştir:

"Âlimler, آمين demeden önce وَلَا الضَّالِّين'in Nun'u üzerinde sekte yapmayı müstehap görmüşlerdir. Böylece, Kur'ân'dan olanla olmayan birbirinden ayrılmış olur.[12]

İbn Receb şöyle demiştir:

"Kur'ân'ın, Kur'ân'dan olmayan şeyden ayrılması için Şâfiîler Fâtiha ile آمين arasında hoş (hafif) bir sekte yapmayı müstehap görmüşlerdir."[13]

12 *Şerhu'l-Vâdıha*, s. 79.
13 *Fethu'l-Bârî*, IV/396.

KUR'ÂN OKUYANLAR ARASINDA YAYGIN OLAN BAZI HURAFELER

Molla Aliyyü'l-Kārî demiştir ki;

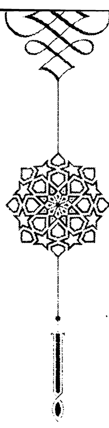
"Fâtiha sûresinde; falan kelime kalıbında şeytanın bazı isimleri var." şeklinde bazı kārîlerin dilinde dolanan yaygın bir söz vardır. Bu fâhiş bir hata ve çirkin bir sözdür. Sonra الحمد'nün Dal'ı ve إيّاك'nin Kef'i üzerinde vb. yerlerde sekte yapmak da açık bir yanlıştır."[1]

el-Mar'aşî *(rh.)* şöyle demiştir:

"İddialarına göre şeytana ait bu isimler كَنَعْ , كَيَوْ , هِرَبْ , دُلِل ve كَنَسْ kelimeleri imiş!"[2]

Bütün bunlar Yüce Allah'ın dediği gibi; "***ancak sizin ve atalarınızın (ilah edindiğiniz şeylere) taktığınız isimlerdir. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir!***" (Necm 53/23).

1 *el-Minehu'l-fikriyye*, s. 63.
2 *Cühdü'l-mukıll*, s. 286.

MEŞHUR ON KIRAAT İMAMININ FÂTİHA SÛRESİNDEKİ KIRAAT FARKLILIKLARI

- Âsım, Kisâî, Ya'kub ve Halef, مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ'de مَالِكِ'yi Elif'i çekerek okumuş; diğerleri ise kasır yapmışlardır.

- Kunbül الصِّرَاطَ'ı Sîn ile okumuştur. O; bu şekilde gelen Sād'ı her yerde Sîn ile okumaktadır. Hamza ise Hallâd'dan farklı olarak işmamla (Sād'ı Zê'ye *işmam* ederek) okumuştur.

- Ya'kub ve Hamza, هاء'yı zamme ile عَلَيْهُمْ şeklinde okumuştur.

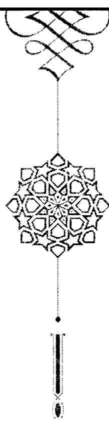
- İbn Kesîr, Ebû Ca'fer ve Kālûn ise farklı olarak çoğul Mîm'ini Vav'a *vaslederek*; Mîm'i de zammeli, Vav'ı da sâkin kılarak [عَلَيْهِمُو] okumuşlardır. Bu harekeli bir harften önce geldiğinde olmaktadır.[1]

- Ebû Amr الرَّحِيمْ مَّالِكِ şeklinde idğamla okumuştur.[2]

Ebû Enes *-Allah onunla beraber olsun-* şöyle demiştir:

"Bu şekilde idğamlı okunması hâlinde Mîm'den önceki meddin işbâ' edilmesi gerekir; çünkü ilk Mîm'in, fetha ile harekeli ikinci Mîm'e idğam edilmeden önce sâkin olması gerekir. [Bu sebeple, *medd-i lâzım* oluşmaktadır.]"

1 *en-Neşr,* I/271-274.
2 Mekkî b. Ebu Tālib, *el-İbâne,* s. 97.

FÂTİHA SURESİNDEKİ ŞÂZ KIRAATLER

Mekkî, *el-İbâne* adlı eserinde şöyle demiştir:

"Yedi Kıraat İmamı Dışındaki İmamların Fâtiha Sûresindeki Mushaf Hattına Uyan Kıraat Farklılıkları:

- İbrahim b. Ebî Able[1], (اَلْحَمْدُ لُلّٰهِ) şeklinde ilk Lâm'ı zamme ile okumuştur.
- Hasan-ı Basrî[2], (اَلْحَمْدِ لِلّٰهِ) şeklinde Dal'ı kesre ile okumuştur.

Bu iki kıraat şeklinde Arapça'nın ayrı bir boyutu vardır; yani *itbâ'* (önceki harfin harekesine tâbi kılma) yolu ile bu şekilde okumuşlardır.

- Ebû Sālih[3], مَالِكَ يَوْمِ الدِّينِ şeklinde Elif'le ve -nida/sesleniş kabul edilerek- Kef mansup olarak okumuştur.
- Muhammed es-Sümeyfa' el-Yemânî[4] de böyle okur. Bu güzel bir kıraattir.

---

1 Semer b. Yakazân İbrahim b. Ebî Able Ebû İsmail. Başka isimlerle de zikredilmektedir. Tâbi'înden, güvenilir, büyük bir raviydi. Kıraatta yaygın kıraatlerden farklı olarak kendine mahsus okuyuşları ve tercihleri vardır. Bunların kendisine isnadı ise tartışmalıdır. (ö. 151 h.). *el-Ğâye*, I/19.

2 Ali b. Talha Ebu'l-Hasen el-Basrî el-Bağdâdî. Meşhur güvenilir bir Kıraat hocasıdır (ö. 434 h.). *el-Ğâye*, I/546.

3 es-Semmân Zekvân, Cüveyriyyye el-Gatafâniyye'nin azatlısı. Hz. Osman dönemindeki olaylara ve Hz. Osman'ın evinin kuşatılmasına şahit olmuştur. Ebû Hüreyre, Hz. Âişe ve İbn-i Abbas'tan hadis dinlemiştir. Kendisinden de oğlu Süheyl ve Zeyd b. Eslem hadis dinlemiştir. Terceme-i hâli için bkz. *Tezkiretü'l-huffâz*, s. 89.

4 İbnü Abdurrahman b. es-Sümeyfa' Ebû Abdillah. Kıraat âlimlerindendir. Şâz kıraati vardır. Bazı âlimler onun kıraatine ağır eleştirlerde bulunmuşlardır. Bkz. ez-Zehebî, ***Mizânu'l-i'tidâl***, III/575; ***Tabakâtü'l-kurrâ***, II/161.

- Şurayh b. Yezid el-Hadramî Ebû Hayve[5] (مَلِكَ يَوْمِ الدِّينِ) şeklinde Mîm Elif'siz olarak, nida üzere mansub okumuştur.
- Ali b. Ebu Tālib مَلَكَ يَوْمَ الدِّينِ şeklinde Lâm ve Kef'i nasb ederek okumuş, يوم kelimesini de nasb ederek fiil-i mazi yapmıştır.
- Abdü'l-Vâris[6], Ebû Amr'ın, Lâm sâkin, Kef mecrur olarak مَلْكِ يَوْمِ الدِّينِ okuduğunu rivayet etmiş; kendisinin böyle okumadığını, bu okuyuşun Ömer b. Abdülaziz'e (r.a.)[7] ait olduğunu söylemiştir.[8]
- Amr b. Fâid el-Esvârî[9] إِيَاكَ نَعْبُدُ وَإِيَاكَ نَسْتَعِينُ'de إِيَّاكَ'lerin Yâ'larını şeddesiz okumuştur. Sonraki kıraat âlimleri "güneşin ışığı" anlamındaki إيا kelimesine denk geldiği için böyle okumayı hoş görmemişlerdir. Manayı değiştirdiği ve bozduğu için bu şeddesiz okuyuş, mütekaddimin ve müteahhirîn kārîlerine göre caiz değildir.
- Yahya b. Vessâb[10] Nun'un kesresiyle نِسْتَعِينُ şeklinde okumuştur. Bu meşhur ve güzel bir lügattir. Ancak lügatin meşhur ve güzel olması kıraatin sıhhati, cevazı ve kelimeyi o şekilde okutmak/öğretmek için yeterli değildir. Tevatüren nakledilmiş, Mushaf hattına uygun ve son *arzaya*[11] muhalif olmaması gerekir.

---

5 el-Hadramî el-Hımsî, Şam bölgesinin Kıraat hocasıdır. Şâz kıraati vardır. Kur'ân'ı Amr b. Osman ve el-Kisâî'den rivayet etmiştir. Kendisinden de oğlu Hayve, Muhammed Amr, İsa b. el-Münzir ve Yezid b. Kurre rivayet etmiştir. Terceme-i hali için bkz. *et-Tabakāt,* 814; *Tabakātü'l-kurrâ,* I/325.

6 İbn Sa'îd et-Tennûrî. Kıraat hocası ve (hadis) hafızıdır. Ebû't-Teyyâh, İshak b. Süveyd, babası Abdüssamed ve Affan b. Müslim'den rivayet etmiştir. Terceme-i hali için bkz. *el-Cerh ve't-ta'dîl,* III/I/75; *Tabakātü'l-kurrâ,* I/478.

7 Halife. Menkıbeleri çoktur. Kur'ân kıraat şekillerine dair kendisinden rivayetlerde bulunulmuştur. Sesi güzeldi. Terceme-i hali için bkz. *Cevâmi'u's-sîre,* s. 362.

8 *el-İbâne,* 90-91.

9 Amr b. Fâid el-Esvârî Ebû Ali el-Basrî. Bkz. *Ğâyetü'n-nihâye,* I/602.

10 Yahya b. Vessâb el-Esedî. Esed kabilesinin Kûfeli aztlısıdır. Tâbi'înden olup büyük sika ravilerdendir. Önde âbid şahsiyetlerdendi (ö. 103 h.). Bkz. *Ğâyetü'n-nihâye,* II/380.

11 Ramazan aylarında Hz. Peygamber, o zamana kadar nazil olan sûreleri Cebrail (as) ile mukabele eder; karşılaştırırdı. Buna arz denmektedir. Vefatına yakın olan Ramazan ayında ise bütün Kur'ân âyetleri bu anlamda gözden geçirilmiştir ki, rivayete göre Zeyd b. Sâbit (ra) da bu son *arzada* (*arza-yı ahîrede*) bulunanlar arasında imiş. / ed.

- Halil b. Ahmed[12], İbn Kesîr'in nasb ile غَيْرَ الْمَغْضُوبِ şeklinde okuduğunu rivayet etmiştir. [غيرَ'nın,] الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ'den *hâl*, müstesna veya sıfat olarak nasb edilmesi güzeldir.

Ancak bu okuyuş tevatüren gelmiş kıraatlerden değildir; şâz bir kıraattir. Bu yüzden Mekkî, nakli sahih olduğu zaman mushaf hattına uygun olmasını da şart koşmuştur.

- Eyyûb es-Sahtiyânî[13] (وَلَا الضَّالِّينَ)'i Elif yerine fethalı Hemze getirerek [*ve le'd-daellîn*] okumuştur. ***İltikā-i sâkineyn***den [yani iki sâkin harf yan yana geldiğinden] dolayı Elif'i harekeleyerek Hemze yapmıştır. Bu, Arap dilinde az rastlanan bir durumdur.

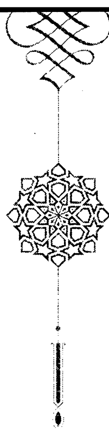
Bütün bu kıraat vecihleri Mushaf hattına uygundur. Arapça kurallarına göre doğru ve Mushaf hattına da uygun olduğundan dolayı, nakli sahih olduğu takdirde, güvenilir ravilerden rivayet edenler için bu vecihlerle okumak caizdir.[14]

---

12 Terceme-i hâli yukarıda geçmişti.

13 İbn Keysân Ebû Bekr. Basralıların beşinci tabakasındandır. Meşhur âlimlerdendir. Amr b. Seleme, Ebu'l-Âliye, Sa'îd b. Cübeyr rivayette bulunmuştur. Kendsinden de Şu'be, Ma'mer ve iki Hammâd rivayet etmişlerdir. Terceme-i hali için bkz. *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I/I/255, *Tezkiretü'l-huffâz*, 120.

14 *el-İbâne*, s. 92-93.

FÂTİHA SÛRESİNDE YEDİ KIRAAT İMAMI DIŞINDAKİ İMAMLARIN MUSHAF HATTINA AYKIRI VE GÜNÜMÜZDE OKUNMAYAN FARKLI KIRAATLARI

- Ebû Hüreyre[1] Lâm ile Mîm arasına Yâ koyarak مَلِيكِ يَوْمِ الدِّينِ okumuştur. Bu güzel anlamlı bir kelimedir; çünkü mübalağa sıygasıdır. Vasıf ve medih konusunda مَلِكِ ve مَالِكِ'den daha beliğ (edebî) bir kelimedir.

Derim ki; ancak tevatüren gelen sadece مَلِكِ ve مَالِكِ'dir.

- Ebu's-Sevvâr el-Ğanevî[2], Hemze'nin yerine هاء koyarak هِيَّاكَ نعبد وهِيَّاكَ نستعين okumuştur. Bu daha çok şiirde olan nadir bir kullanımdır.

Bu da aynı şekilde şâz kıraatlardandır. Tevatüren gelen hiçbir kıraatte bu okuyuş yoktur.

- el-Asma'î[3], Ebû Amr'ın الزراط şeklinde tam olarak Zê ile okuduğunu rivayet etmiştir. Bu da Arap dilinde güzel bir kullanımdır.

---

1 Abdurrahman b. Sahr Ebû Hüreyre ed-Devsî, büyük sahabî, İslam'ın râvisi, hadis hafızlarının imamı (ö. 57 h.).

2 Bedevîdir. Ebû Ubeyde gibi dilciler kendisinden istifade etmişlerdir. Muhammed b. Habîb b. Ebî Osman el-Mâzinî ile sohbetleri vardır. Fasih idi. İbn Cinnî, Ebû 'Ubeyde'den Sa'leb'in rivayet etmiş olduğu bir hikâyede onu zikretmiştir. Terceme-i hali için bkz. *el-Fihrist*, 73; *el-Muhtesib*, 72.

3 Abdülmelik b. Karîb b. Asma' Ebu's-Sa'îd el-Bâhilî el-Asma'î. Nahiv ve Dil ilimlerinde otorite (ö. 210 h.), s. 136.

- Hasan-ı Basrî, Lâm-ı ta'rifsiz ve tenvinli olarak اِهْدِنَا صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا okumuştur. Dahhâk da bu şekilde okumuştur. Mushaf hattına aykırı olmasaydı, bu da güzel bir mana ifade etmektedir.

Derim ki; mushafa aykırı olması onu icmâ'dan çıkartır. Ya senedi de sahih olmasaydı!..

- Ca'fer b. Muhammed[4] الصراط'daki Elif ve Lâm olmadan; صراط'ı الْمُسْتَقِيمِ'e izafe ederek اِهْدِنَا صِرَاطَ الْمُسْتَقِيمِ [Bizi istikamette olan kişinin yoluna ilet.] okumuştur. Bu دَارُ الْآخِرَةِ gibi Arapça'da caiz olan bir şekildir.

Derim ki; ancak kıraatte caiz değildir; çünkü kıraat kendisine uyulan bir sünnettir.

- Ömer b. el-Hattāb صِرَاطَ مَنْ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَغَيْرِ الضَّالِّينَ şeklinde okumuş; الذين yerine من'i, لا yerine غير'yi koymuştur. Ebû Bekr'in de böyle okuduğu rivayet edilir.

Derim ki; ancak sahabilere ait her kıraat şekli mütevatir değildir ve bugün okunmamaktadır.

- İbn Mes'ûd, اِهْدِنَا yerine أَرْشِدْنَا'yı koyarak أَرْشِدْنَا الصِّرَاطَ [Dosdoğru yola bizi irşad et.] şeklinde okumuştur. Mana aynıdır.

Derim ki; ancak bu ve sonraki (değişik kıraatler) bu sahabînin mushafının kenarlarına yazılan tefsirlerden olabilir.

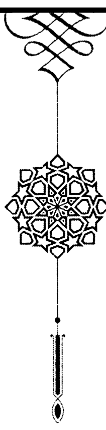
- Sâbit el-Bennânî بَصِّرْنَا الصِّرَاطَ [Dosdoğru yolu bize göster.] şeklinde okumuştur. Anlam aynıdır.

- İbnü'z-Zübeyr, Hz. Ömer gibi صِرَاطَ مَنْ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ şeklinde okumuştur.[5]

---

4 Ca'fer b. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn b. Ali, sünnî imam. Ca'fer-i Sādık diye meşhurdur. Hamza b. Zeyyât ondan okumuştur. İmam, fakîh ve kārî idi. Zehebî onun için "İyi, sadık ve şanı büyük" demektedir. H. 148'de vefat etmiştir. Bkz. *Mîzânü'l-i'tidâl*, I/414.

5 Mekkî b. Ebu Tālib el-Kaysî, *el-İbâne*, thk. Muhyiddin Ramazan, Dımeşk, Dârü'l-Memûn li't-turâs, s. 96.

İBN TEYMİYYE'NİN BİR FETVASI

Şöyle demiştir:

"Fâtiha sûresini düzgün okuyamayan kişinin arkasında, sadece kendisi gibi okuyanlar namaz kılabilir; dolayısıyla, bir harfi başka bir harfle değiştiren peltek kişinin arkasında namaz kılınmaz. ضاد'a gelince, pek çok insanın yaptığı gibi bu harfi ağzının ucundan çıkarırsa bu konuda iki görüş vardır:

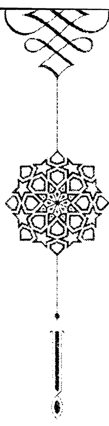
Bazı âlimlere göre arkasında namaz kılınmaz. Kendi namazı da geçerli olmaz; çünkü bir harfi başkasıyla değiştirmiştir; zira ضاد'ın mahreci çene (kemiği)dir. ظاء'nın mahreci ise dişlerin yanıdır. Dolayısıyla, [ظاء ile] ولا الظالين dediğinde anlam; 'Böyle yapmaya devam edenler[in yolunu da değil]...' şeklinde olur.

Bazı âlimlere göre ise namazı geçerlidir. Bu daha doğrudur; çünkü bu iki harf kulağa aynı gelmektedir. Mahreçleri yakın olduğu için[1] aynı cins harflerdir. Ve kārî, hidayetin zıddı olan dalâleti kastetmekte; dinleyen de böyle anlamaktadır. ظلّ'den alınan anlam ise kimsenin aklına gelmez. Bu sesleri, mahreçleri ve kulağa gelişleri birbirinden farklı olan harflerin durumundan farklıdır. Râ'yı Gayın'la değiştirmek gibi. Bu durumda kıraat amacına ulaşmaz.[2]

---

1 Aslında doğrusu bu iki harfin mahreçleri farklıdır ve kulağa da aynı harf gibi gelmez; çünkü ظاء'nın mahreci dilin ucu ile hizasındaki üst ön dişlerin uçlarıdır. Sesi uzayan ضاد ise dilin kenarı ile hizasındaki -sol veya sağ veya her iki taraftaki- üst azı dişlerinden çıkar. Kendi mahrecinden Lâm'ın mahrecine doğru yayılarak (*tefeşşî*) ve üflemeli olarak uzanır. *Doğruya ileten Allah'tır.*

2 *Mecmû'u'l-fetâvâ,* XXIII/350-351.

BİN BÂZ'IN ضاد HAKKINDAKİ FETVASI[1]

Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz'dan, *–Allah muvaffak eylesin; ilmini ve muvaffakıyetini artırsın-* değerli kardeşi Abdülfettah es-Seyyid Selâme Hocaefendi'ye:

Allah'ın selamı rahmeti ve bereketi üzerinize olsun. Değerli mektubunuz ve mektupla beraber gönderdikleriniz bana ulaştı. Allah da sizi hidayetine ulaştırsın. Mektupta hocanız, harflerin mahreçlerini, sıfatlarını ve telaffuz şekillerini açıkladığı zaman Mısır'da radyo ve diğer yerlerde kārîlerin ضاد'ı tamamen farklı şekilde telaffuz ettiklerini vs. söylemişsiniz. Bu bilinen bir şey... Dostunuzun [yani Bin Bâz'ın] size bu gibi konulardaki tavsiyesi 'zorlama'dan uzak durmanızdır. Doğru telaffuz şeklini araştıran ve o şekilde telaffuz eden güzel bir iş yapmış olur. Bilmeden bu telaffuzu ihlal etmek ise kıraate zarar vermez; bozmaz. İbn Kesîr (rh.), tefsirinde şöyle demiştir:

"Mesele: Bu konuda âlimlerin doğru görüşü şudur: ضاد ve ظاء harflerinin, mahreç yakınlığından dolayı birbirine karıştırılması hoş görülür. ضاد'ın mahreci dilin ilk kenarı ile hizasındaki azı dişleridir. ظاء'nın mahreci ise dilin ucu ile hizasındaki üst ön dişlerdir Her iki harfte de *cehr, rıhvet* ve *ıtbâk* sıfatları vardır. Tüm bunlardan dolayı bu iki harfi birbirinden ayıramayan kişinin bunları birbirine karıştırması müsamaha ile karşılanabilir. *Allāhu a'lem.*"

1 Bin Bâz ile İbn 'Useymîn'in sözleri yaratılışları gereği dillerini düzeltemeyen avâma ve yabancılara yöneliktir. (Hafız ve icracı) kārîlere gelince, bundan aşağısı onlar için kusurdur. Nitekim İbn 'Useymîn'in sözlerinin akabinde açıklanacaktır.

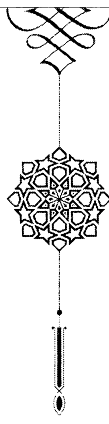

Bu tamamen doğrudur. *Mecmû'u'l-fetâvâ* adlı kitabımın ilk cildine bakınız. Allah, dinin inceliklerini konusunda bizim de sizin de anlayışın ve sebatını artırsın; gizli açık her tür fitneye sapmaktan hepimizi korusun; hepimizin sonunu hayreylesin; Müslümanları her yerde ıslah etsin ve onları güzel bir sonla kendisine kavuştursun. O her şeyi işiten ve her şeye yakın olandır.

Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

Fetva, Davet, İrşad ve Genel Araştırmalar Müdürlüğü Reisi[2]

2 18/8/1408 h. Tarihli 937/خ numaralı fetvası.

MUHAMMED B. SALİH EL-USEYMÎN'İN ضاد HAKKINDAKİ FETVASI

Merhum şöyle demiştir:

Diyelim ki biri şöyle dedi:

"Bir harfi başka bir harfle değiştiren kişinin (namazının) sahih olmayacağını söylediniz. Peki وَلَا الضَّالِّينَ'de ضاد'ı değiştiren kişi hakkında ne dersiniz?"

Şöyle cevap veririz: Bu konuda Hanbelî fakihlerinin iki görüşü vardır:

Birinci Görüş: Sahih olmaz; çünkü bir harfi başka bir harfle değiştirmiştir.

İkinci Görüş: Sahih olur. Mezhebin meşhur görüşü budur ve bunu; iki harfin mahreçlerinin yakın olması ve ikisini birbirinden ayırt etmenin zorluğu ile gerekçelendirmişlerdir. Doğru olan da bu görüştür. Buna göre غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ'de ظاء harfiyle söyleyen kişinin namazı sahihtir. Halk ضاد ile ظاء arasındaki farkı hemen hemen anlayamaz."[1]

Bu konuda güvenilir ayrıntı, Ebu'l-Hasen **es-Safâkusî**'nin şu açıklamasıdır:

"Bize göre ise durum şudur: İmamlarımızın tüm söylediklerinden anladığım kadarıyla işin gerçeği konunun şu şekilde detaylandırılmasıdır: (i) ضاد'ı ظاء ile hatayla veya kasten değiştirmeye göre... (ii) İkincisi; ضاد'ı telaffuz etmeye gücü yetip yetmemeye göre... (iii) Üçüncüsü; pek çok yabancıda ve kadında olduğu gibi dilin dönmemesinden veya öğretecek

1 *eş-Şerhu'l-mümti'*, III/93.

birinin olmamasından veya olsa bile vakit darlığından dolayı öğrenmeye imkân bulamaması sebebiyle meselenin hükmü değişir.

Harfi sehven değiştiren kişinin namazı iptal olmaz; çünkü bunun yaptığı, nihayet, Kur'ân'da olmayan bir kelime veya zikri söylemiş olmasıdır. Bu ise namazı iptal etmez.

Doğru telaffuza gücü yeterken, kasten hata yapıp ضاد'ı ظاء'ya çeviren kişinin namazı kesinlikle batıl olur. Çünkü bilerek namazda böyle söylemektedir; namazda Kur'ân dışında bir şeyi, zikir veya duayı bilerek söyleyen kişinin namazı batıl olur. Hatta قُم ve لا gibi iki harflik veya 'Koru' anlamında قِ gibi tek harflik bir kelime bile olsa hüküm böyledir.

Öğrenemeyen, okumaya kabiliyeti olmayan kişi ise mâzurdur. Onun durumu dili bazı harfleri söylemeye engel olacak şekilde tutuk veya bozuk olan veya Râ'yı Gayın olarak telaffuz eden peltek insanın durumu gibidir.[2]

Öğrenmeye kabiliyeti olup da öğretecek birini bulamayan veya vakit darlığından öğrenme imkânı bulamayan kişinin ise, telaffuzu düzgün bir imam bulursa ona uyması gerekir. Onu bırakıp tek başına namaz kılarsa namazının hükmü hakkında Fâtiha'yı okumaktan âciz olan ve imam bulabilen kişinin namazının hükmü gibi ihtilaf vardır. Meşhur görüş namazının batıl olduğu yönündedir.

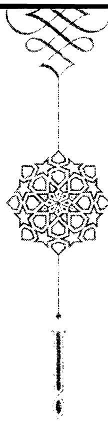
Kendisine imamlık edecek birini bulamazsa namazı tek başına kılar ve güzel telaffuz edebildiği âyetleri okur, edemediklerini okumaz. Namazı geçerlidir.

'Bilmeyenler' hakkındaki ihtilaf da gizli değildir; 'kasten hata yapan' kişi gibi midir -ki bilinen böyle olduğudur- yoksa 'unutan' gibi midir, *doğrusunu Allah bilir.*"[3]

***Vahhâb-ı Kerîm* [Allah]'a hamdolsun; kitap tamamlandı.**

---

2 Dil bozukluğu ve pelteklik için bkz. İbnü'l-Bennâ, *Beyânu'l-'uyûb,* 56.
3 *Tenbîhu'l-ğâfilîn,* s. 85-86.

BİBLİYOGRAFYA

Abdu'r-Rakîb eş-Şümeyrî, *Esne'l-ma'âric ilâ ma'rifeti'l-hurûfi ve'l-mahâric*, Mektebetü't-Tevbe.

Abdülaziz b. Bâz Başkanlığında, *Fetâve'l-lecneti'd-dâime*.

Abdülfettâh el-Marsıfî, *Hidâyetü'l-Kārî*, es-Su'ûdiyye.

Abdülvahhâb el-Kurtubî, *el-Mûdıh fi't-tecvîd*, Dâru Ammâr.

Ali es-Secâvendî, *es-Suğru'l-bâsim fî kırâeti 'Âsım*, Müessesetü Kurtuba.

Aliyyü'l-Kārî, *el-Minehu'l-fikriyye*, Matba'atü'l-bâbeyi'l-Halebî.

Cemal el-Kırş, *el-Beyân fî zâdi'l-mukriîn*, Dâru İbni'l-Cezerî.

Ebû 'Amr ed-Dânî, *el-Müktefî fi'l- vakıfi ve'l-ibtidâ*, Müessesetü'r-risâle.

Ebû 'Amr ed-Dânî, *et-Tahdîd fi'l-itkān ve't-tecvîd*, Câmi'atü Bağdâd - Külliyyetü'ş-şerî'a.

Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-ma'ânî*.

Ebu'l-Bekā el-Ukberî, *et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'ân*, Dâru'l-fikr.

Ebu'l-Hasen el-Bâkûlî, *İ'râbu'l-Kur'ân*, Dâru Ammâr.

Ebu'l-Hasen el-Bâkûlî, *Keşfu'l-müşkilât ve îdâhu'l-mu'dılât fî i'râbi'l-Kur'ân ve ilelü'l-kırâât*, Dâru Ammâr.

Ebu'l-Hasen es-Sa'îdî, *et-Tenbîh ale'l-lahni'l-celî ve'l-lahni'l-hafî*, Dâru Ammâr.

el-Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, Dâru'l-ma'rife.

el-Albânî, *es-Silsiletü's-sahîha*.

el-Eşmûnî, *Menâru'l-hüdâ*.

Fîruzâbâdî, *el-Bulğa fî terâcimi eimmeti'n-Nahvi ve'l-luğa*, Merkezü'l-mahtûtât.

Hâlid b. Me'mûn Âl-i Mahsûbî, *ez-Zâiyyûn el-cüded*.

el-Hemedânî, *el-Ferîd fî i'râbi'l-Kur'âni'l-mecîd*, Daru's-sekâfe.

İbn Manzûr el-İfrîkî, *Lisânu'l-'arab*, Dâru Sâdır.

İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, el-Mektebetü's-selefiyye.

İbn Abdi'l-Berr el-Kurtubî, *el-İstizkâr*.

İbn Hâleveyhi, *İ'râbu selâsîne sûre*, Kahire, Mektebetü'l-Mütenebbî.

İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*.

İbnu Yâlûşe, *el-Fevâidü'l-mühimme fî Şerhi'l-Cezeriyyeti'l-mukaddime*, Mektebetü'l-âdâb.

İbnu't-Tahhân, *el-İnbâ fî tecvîdi'l-Kur'ân,* Cem'iyyetü'l-muhâfaza ale'l-Kur'ân el-Kerîm.

İbnu't-Tahhân, *Nizâmü'l-edâ fi'l-vakfi ve'l-ibtidâ*, Mektebetü'l-ma'ârif.

İbnü Receb el-Hanbelî, *Fethu'l-Bârî*, Dâru İbni'l-Cevzî.

İbnü Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*.

İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*.

İbnü'l-Bennâ, *Beyânu'l-'uyûb elletî yecibu en yectenibehe'l-kurrâ*, Dâru Ammâr.

İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırââti'l-'aşr*, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.

İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fî 'ilmi't-tecvîd*, Mektebetü'l-ma'ârif.

İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*, el-Kütübü'l-ilmiyye.

İbnü'l-Cezerî, *Tabakâtü'l-kurrâ*.

İbnü'l-Münzir, *el-Evsat*, Dar Tayyibe.

el-Kastallânî, *Letâifu'l-işârât*, Kahire.

el-Mar'aşî, *Beyânu Cühdi'l-mukıll*, Müessesetü Kurtuba.

el-Mar'aşî, *Cühdü'l-mukıll*, Dâru 'Ammâr.

Mekkî b. Ebu Tālib, *el-İbâne*, Dâru'l-Me'mûn.

Mekkî b. Ebu Tālib, *er-Ri'âye li tecvîdi'l-kırâeti ve tahkîki lafzı't-tilâve*, Dâru Ammâr.

Muhammed b. Mûsa Âl-i Nasr (Müellif), *el-Bahsü ve'l-istikrâ fî bide i'l-kurrâ*, Ammân.

Muhammed b. Mûsa Âl-i Nasr (Müellif), *el-İstiksā*, henüz neşredilmemiş.

Muhammed b. Salih el-'Useymîn, *eş-Şerhu'l-mümti'*.

Muhammed el-Ğûl, *Buğyetü ubbâdi'r-Rahmân li tahkîki tecvîdi'l-Kurân*, Dâru İbni'l-Kayyim.

Muhammed Mekkî Nasr, *Nihâyetü'l-kavli'l-müfîd*, Matba'atü'l-bâbeyi'l-Halebî.

el-Murâdî, İbn Ümm Kāsım, *el-Müfîd Şerhu 'Umdeti'l-mecîd*, Mektebetü Evlâdu'ş-Şeyh.

el-Murâdî, İbn Ümm Kāsım, *Şerhu'l-Vâdıha fî tecvîdi'l-Fâtiha*, Daru'l-kalem.

Nâsıruddin el-Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, el-Mektebu'l-İslâmî.

en-Neşşâr, *el-Mükerrer fî-mâ tevâtera mine'l-kırââti's-seb' ve taharrur*.

en-Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-mühezzeb*.

es-Safâkusî, *Ğaysü'n-nef'*.

es-Safâkusî, *Tenbîhu'l-ğâfilîn*, Kahire, Mektebetü's-sekāfeti'd-dîniyye.

es-Seyyid Ahmed b. Abdurrahîm, *el-Akvâlü'l-celiyye fi'd-dād ez-zāiyye ve'd-dād et-tāiyye*.

eş-Şukayrî, *es-Sünen ve'l-mübtedeât*, Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye.

Üsâme b. Abdulvahhâb, *Buğyetü'l-kemâl Şerhu Tuhfeti'l-etfâl*, Mektebetü'l-imân.

ez-Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*.

ez-Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*.